

Nya Lödöse Rapport 2025:1

LANDERIET MARIEHOLM

Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden
Västergötland, Göteborgs stad och kommun, L1969:847

Redaktör Mattias Öbrink

Nya Lödöse Rapport 2025:1

LANDERIET MARIEHOLM

Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden
Västergötland, Göteborgs stad och kommun, L1969:847

*Jeanette Gustavsson, Jens Heimdahl,
Christina Rosén, Aaron Stutz och Mattias Öbrink
Redaktör Mattias Öbrink*

Undersökningarna i Gamlestaden sker i samverkan mellan
Arkeologerna (SHM), Bohusläns museum och
Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ
i nära samarbete med Göteborgs stadsmuseum

WWW.STADENNYALODOSE.SE

© 2025 Arkeologerna, Statens Historiska Museer; Bohusläns museum
och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ
Nya Lödöse Rapport 2025:1

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet

Grafisk form Gabriella Kalmar, Lisa K Larsson och Lena Troedson

Bildredigering Lena Troedson där inte annat anges

Layout Lena Troedson

Omslag Framsida: Marieholmspanelen från landeriets manbyggnad (riven år 1938). Vid raseringen påträffades delar av en målad panel använda som takplankor på olika håll i byggnaden. Panelen föreställer en bild från Marieholm (?) från slutet av 1600-talet. En del av panelen visas i utställningen Göteborgs födelse på Göteborgs stadsmuseum (Göteborgs stadsmuseum GM:17617).

Baksida: Belägenheten omkring Göteborg 1809, utgiven av N.G. Werming.
Göteborgs stadsmuseum.

Tryck/utskrift Åtta.45 Tryckeri AB 2025

INNEHÅLL

Inledning	5		
Rapportens upplägg	5		
Bakgrund och förutsättningar	7		
Undersökningens förutsättningar	7		
Områdets historia	8		
Frågeställningar	14		
Specialister och samarbeten	14		
Genomförande	16		
Resultat	21		
De undersökta ytorna	21		
Händelseförlopp	21		
Händelsefaser och Brukningsperioder	22		
Föremålsmaterialet	27		
Animalosteologi	35		
Arkeobotaniska analyser	35		
Diskussion	37		
Landeritomten	37		
Vägar	37		
Byggnader	39		
Funktioner	40		
Avslutande ord	40		
Stratigrafisk berättelse	41		
Fas Landeri:1. Konstruktion av byggnader	41		
Fas Landeri:2. Bruk av odlad jord och ängs-/betesmark	45		
Fas Landeri:3. Övergivande av kyrkogården	48		
Fas Landeri:4. Grävande och brukande av gropar	50		
Fas Landeri:5. Bruk av golv i rum A och B i hus L1:1	52		
Fas Landeri:6. Konstruktion av väg	53		
Fas Landeri:7. Brukning av väg	55		
Fas Landeri:8. Rasering av hus L1:1, L1:2, L1:3	56		
Fas Landeri:9. Konstruktion av hus L9:1, L9:2, L9:3, L9:4, väg och gårdsplan	58		
Fas Landeri:10. Konstruktion av hus L10:1	63		
Fas Landeri:11. Reparation av väg	66		
Fas Landeri:12. Bruk av kulvertar och bingar	67		
Fas Landeri:13. Bruk av markyta	69		
Fas Landeri:14. Odling	71		
Fas Landeri:15. Ombyggnad av golv i hus L10:1.	73		
Fas Landeri:16. Konstruktioner vid Sävåån	74		
Fas Landeri:17. Konstruktion av väg	75		
Fas Landeri:18. Konstruktion av väg	76		
Fas Landeri:19. Rasering av hus L9:1, L9:3, L9:4 och stenkulvert	78		
Fas Landeri:20. Konstruktion av hus L20:1, L20:2	81		
Fas Landeri:21. Konstruktion av väg	84		
Fas Landeri:22. Ombyggnad av ytan söder om hus L10:1	85		
Fas Landeri:23. Konstruktion av terrassmurar och kulvert	86		
Fas Landeri:24. Ombyggnad av golv i hus L10:1	88		
Fas Landeri:25. Uppförande av hus L25:1, grävande och bruk av gropar och diken	89		
Fas Landeri:26. Rasering av väg	92		
Fas Landeri:27. Rasering av hus L9:2, stenkulvert och stenfylt dike	93		
Fas Landeri:28. Konstruktion av hus L28:1 och gårdsplan	95		
Fas Landeri:29. Konstruktion av väg	98		
Fas Landeri:30. Brukning av hus och gårdsplan	100		
Fas Landeri:31. Rasering av byggnader och väg	102		
Referenser	104		
Administrativa uppgifter	106		
Bilagor	110		
Bilaga 1. Analys av makrofossil	110		
Bilaga 2. Dendrokronologiska analyser	115		
Bilaga 3. ¹⁴ C-datering	120		

Figur 1. Nya Lödöses läge markerat på utsnitt ur GSD-Översiktskartan, blad 253 Göteborg. Skala 1:300 000. Lantmäteriet (CCo).

INLEDNING

Den här rapporten redovisar de lämningar som fanns från den så kallade landeritiden. Marken tillhörde då landeriet Marieholm. Efter att Nya Lödöse hade lagts ner etablerades två gårdar på platsen. Det mesta av det gamla stadsområdet användes nu som odling och ängsmark. Området kom under de följande århundradena att utvecklas till en gård med stora ekonomibyggnader och en ståtlig manbyggnad omgiven av terrasserings- och trädgårdar.

I skrivande stund pågår en omfattande förändring av stadsdelen Gamlestaden i Göteborg och i samband därmed har en rad arkeologiska undersökningar genomförts. Dessa har framför allt berört lämningar av staden Nya Lödöse som låg här mellan 1473 och 1624 och som givit Gamlestaden dess namn. I mindre utsträckning har undersökningarna också berört yngre perioder i Gamlestadens historia, dels den agrara landeritiden under 1600- och 1700-tal, dels den industriella epoken från i huvudsak 1800- och 1900-talen (figur 1–2).

Undersökningarna genomfördes 2013–2018 som flera olika delprojekt med egna länsstyrelsebeslut. Vilka ytor som undersöktes och i vilken ordning berodde på de pågående byggplanerna. För att göra det omfattande materialet från undersökningarna i Gamlestaden mer tillgängligt och användbart följer avrapporteringen inte de enskilda undersökningarna eller säsongerna utan de arkeologiska lämningar som framkom. Den här rapporten innehåller därför resultat från de flesta av de undersökningar som genomfördes under 2013 till 2017. Rapporten omfattar lämningarna från det landeri som etablerades efter att Nya Lödöse hade lagts ner (figur 3).

Den här rapporten är resultatet av ett samarbete mellan flera arkeologiska institutioner och medverkande arkeologer och specialister inom olika fält. Först och främst är rapporten resultatet av det arbete som alla medverkande bidrog med

genom undersökningen, dokumentationen, analyserna och tolkningarna av lämningarna. Här ska heller inte glömmas det enorma förmedlingsarbete som gjordes i fält, genom olika föredrag, visningar och artiklar.

Rapportens upplägg

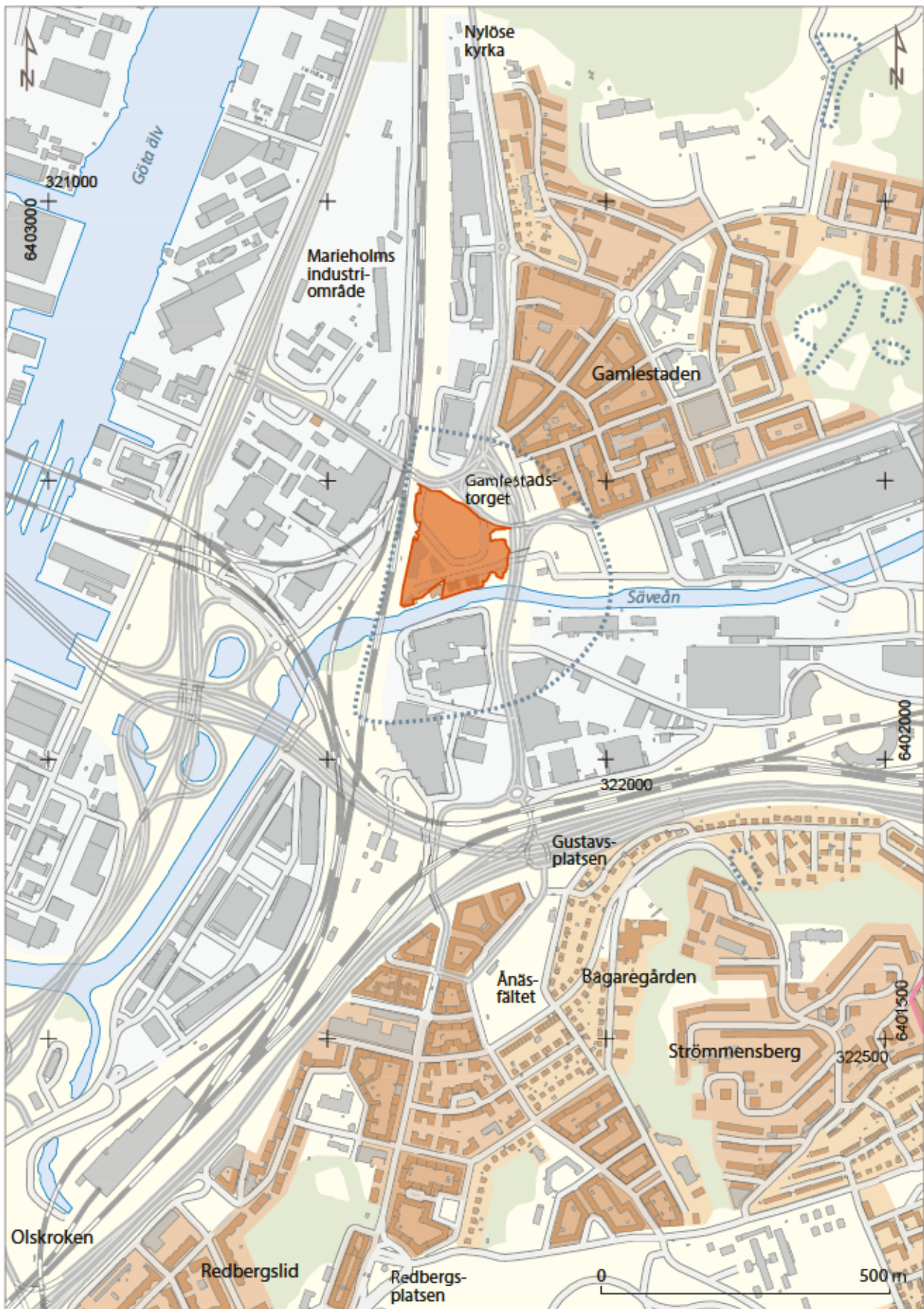
Rapporten är delad i fyra huvudstycken. Först kommer bakgrunden och förutsättningarna för undersökningarna att beskrivas. Därefter följer en genomgång av resultaten och en tolkande diskussion. Efter det följer den stratigrafiska berättelsen.

Rapporten har flera författare. Mattias Öbrink har satt samman de olika författarnas texter.

I *Bakgrund och förutsättningar* har delen om *landeriet Marieholm* skrivits av Christina Rosén. *Föremålshandtering* av Jeanette Gustavsson och Veronica Forsblom Ljungdahl, *Animalosteologi* av Emma Maltin och Leif Jonsson, *Arkeobotanik* av Jens Heimdahl och Jonas Bergman, övrig text av Christina Rosén och Mattias Öbrink.

I *Resultat* och *Diskussion* har Jeanette Gustavsson skrivit om föremålen, Aaron Stutz om animalosteologi, Jens Heimdahl om arkeobotanik, övrig text har skrivits av Mattias Öbrink.

Stratigrafisk berättelse har skrivits av Veronica Forsblom Ljungdahl, Jeanette Gustavsson, Leif Jonsson, Emma Maltin, Aaron Stutz och Mattias Öbrink.

Figur 2. Ytan i denna rapport markerad på utsnitt av GSD-Fastighetskartan, blad 64D SV.
Skala 1:10 000. © Lantmäteriet.

BAKGRUND OCH FÖRUTSÄTTNINGAR

Undersökningens förutsättningar

Orsaken till undersökningarna var den pågående stadsomvandlingen i Gamlestaden med ett nytt resecentrum, nya spårvägssträckningar och bebyggelse. Undersökningarna präglades av den parallellt pågående byggnationen samtidigt som kollektivtrafiken genom området var i drift. Detta ställde stora krav på planeringen av hur och när olika delytor skulle undersökas. Arkeologin fick i hög grad anpassas efter önskemål från uppdragsgivare och entreprenör.

Som ett första steg i stadsomvandlingen undersöktes år 2013 en långsträckt yta genom platsen för Nya Lödöse inför en tillfällig spårvägssträck-

ning som skulle användas under ombyggnaderna inom området. År 2014 undersöktes en yta i Artillerigatans förlängning inför en ny spårvägssträckning. Inledningsvis gjordes förundersökningar vilka mer eller mindre omgående avlöstes av slutundersökningar. År 2015–2016 undersöktes en yta i stadsområdets västra del inför det nya resecentrumet, samt en yta för en ny gångtunnel under järnvägen söder om Sävåån. År 2015–2018 undersöktes ytor i stadsområdets norra del inför kommande gator och kvartersmark. Under samma tidsperiod genomfördes flera förundersökningar och schaktningsövervakningar av ytor i anslutning till de stora undersökningarna.

Figur 3. Mangårdsbyggnaden på Marieholm vid undersökningarna år 1918. Foto från norr: Sixten Strömbom (Göteborgs stadsmuseum, GSMS 110003:48).

Områdets historia

Nya Lödöse

Namnet Gamlestaden syftar på staden Nya Lödöse som låg här mellan 1473 och 1624. Den avhystes att Göteborg hade grundats 1621. Hur området användes tidigare är inte helt klarlagt, men de arkeobotaniska resultaten från undersökningen norr om Säveån år 2013 visade att området var obebyggt, men agrarbebyggelse fanns i närheten (Öbrink & Rosén 2017). Marken norr om Säveån var en del av ägora till Kvibergs by. Kviberg bytte ägare flera gånger innan Nya Lödöse grundades. År 1353 gavs en del av Kviberg tillsammans med Grimbo i Tuve socken till Aranäs kloster. Hela eller delar av Kviberg har därefter kommit i kung Magnus Erikssons händer och år 1362 gav han Kvibergs gård till Gudhems kloster. År 1473 skänktes Kvibergs by; till den nygrundade staden Nya Lödöse. Först år 1481 tycks dock äganderätten ha

ordnats med Gudhems kloster (OGB 1929:24f). Sistnämnda kan vara en orsak till att staden verkar byggas upp först runt 1480. Marken söder om Säveån tillhörde tidigare Härlanda by.

Där Angeredsbanan och järnvägen nu går fram fanns en arm av Göta älv, nu uppgrundad och utfylld, som utgjorde stadens västra gräns. Genom staden rann Säveån och runt staden fanns på landsidan en vallgrav och en jordvall (figur 4). Dessa verkar ha underhållits dåligt och tidvis rasade delar av vallen ned i vattnet, bland annat i slutet av 1530-talet. Underhållet av stadsvallen var en stridsfråga mellan staden och kungamakten, där kungens önskemål om en befästning var betydligt starkare än stadsbornas vilja att åstadkomma en sådan (Strömbom 1924:19f). Staden hade alltså inget egentligt försvarsverk utan försvarades söderifrån av Älvsborgs fästning och Gullberg.

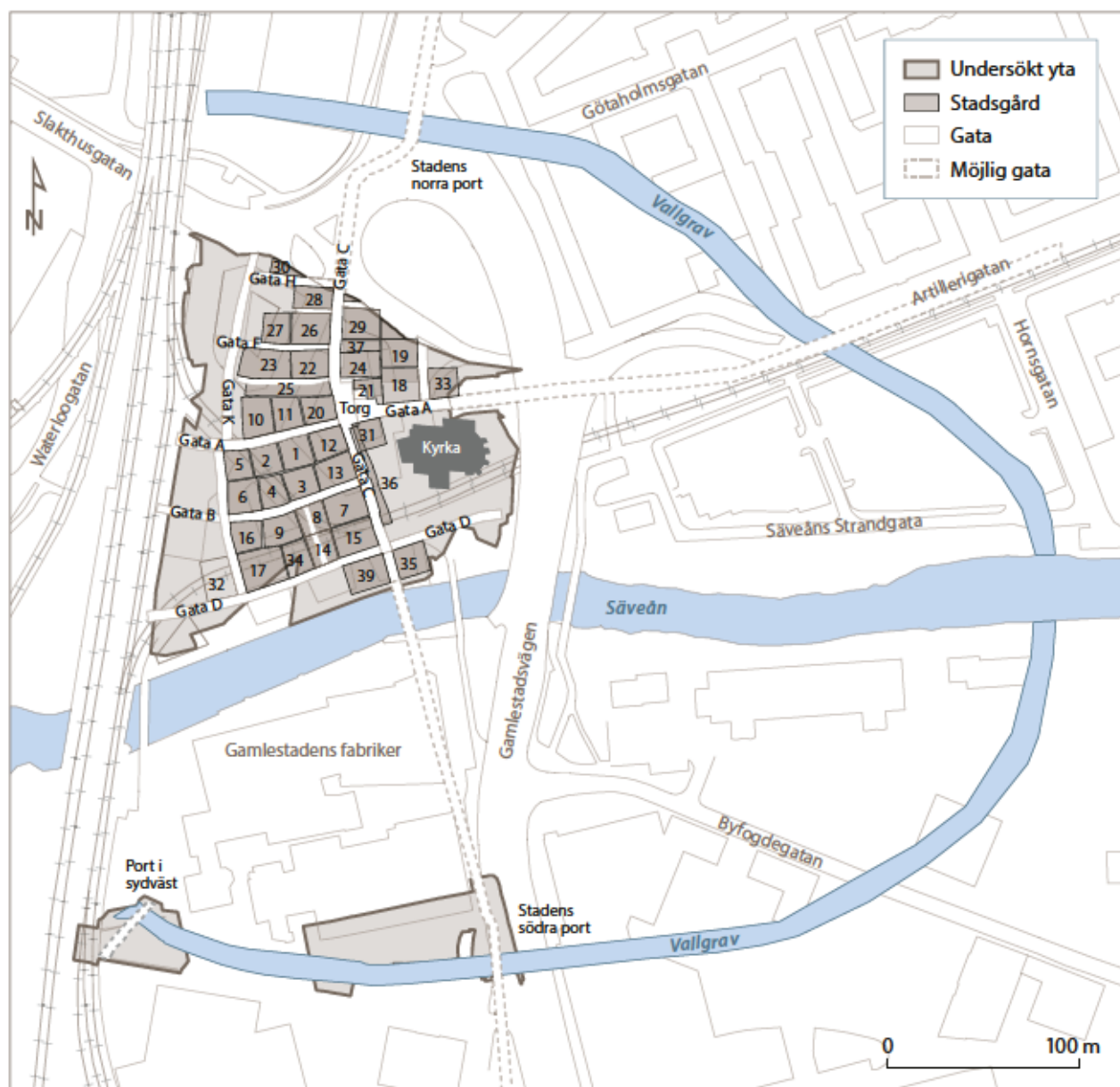

Figur 4. Kartor från stadstiden saknas. Den äldsta bevarade kartan är från 1677 och visar det som då fanns kvar av staden – vallgravnen och kyrkoruinen. Byggnaderna tillhör landerierna. Tack vare de senaste årens undersökningar av huvudgatan/Gamlestadsvägen (gata C) och vallgravnen i stadens södra del har kartan kunnat rektifieras mot dagens karta. Den yta som undersöktes 2013–2018 är markerad med orange kontur. Historisk karta från Krigsarkivet (Sverige, stads- och fästningsplaner, Göteborg, SE/KrA/0424/037/370b). Skala 1:5 000.

Orsakerna till att en stad placerades här i slutet av 1400-talet är inte helt klarlagda. Man brukar framhålla som en förklaring att norska kronan tog upp tull vid Bohus fästning av de skepp som förde varor till (Gamla) Lödöse uppströms Göta älv och att man därför ville etablera en ny hamn- och handelsstad nedströms Bohus. Denna uppfattning har kritiserats av Erika Harlitz, som med referens till Linge (1969) påpekar att flera andra faktorer har haft betydelse, som en önskan att fånga upp den handel som annars skulle ha gått till Varberg eller Kungälv, stadens bättre lokalisering i förhållande till de centrala delarna av Västergötland och

en önskan om att intensifiera kontakterna med Nederländerna (Harlitz 2010:120ff). Med stor sannolikhet har också behovet av en kunglig stödjepunkt och kontrollplats i gränsområdet mot det danska riket spelat en stor roll för stadsgrundandet.

Valet att ge den nya staden samma namn som den befintliga staden Lödöse skulle ha att göra med en önskan att upprätthålla de etablerade handelskontakterna, inte minst med Hansastädernas köpmän (även om staden till en början var tänkt att heta *Götabholm* – namnet ändrades dock på begäran från borgmästarna i Gamla Lödöse).

Figur 5. De gator och stadsgårdar som undersöks i Nya Lödöse 2013–2018 samt även 2022–2023 (Öbrink et al. 2025). Långsamt växer en karta över staden fram. Kartan förändras även mellan de olika rapporterna i takt med att materialet bearbetas. Skala 1:3 500.

Staden ska ha stakats ut av biskop Hans i Skara, herr Ture Jönsson, Västergötlands lagman samt herrar Tord Bonde, riddare och Karl Bengtsson. I privilegiebrevet, daterat i Kalmar den 17 augusti 1473, anges att de ska överse platsen, staka ut tomter, befästa staden med bålverk, torvvall och mur (den senare kom dock aldrig till stånd). Formuleringen antyder att Nya Lödöse redan från början anlades utifrån en stadsplan med gator och tomter, något som de arkeologiska undersökningarna har kunnat bekräfta.

En kyrkogård anlades norr om Sæveån, men kyrkan började inte byggas förrän omkring 1480. Hela kyrkogården och kyrkan har undersökts och drygt 1 200 individer har tagits upp (se rapport, Andersson Färnström et al. 2021). En kyrkogård fanns sannolikt även i den södra delen av staden, här har ett fåtal gravar undersökts vid olika förundersökningar (Forsblom-Ljungdahl et al. 2018).

De första åren användes flera av tomterna för djurhållning, sannolikt hållna både för export och för stadsbornas egen konsumtion. Enkla skjul byggdes på flera av tomterna. Omkring 1480 började stadsgårdar byggas upp och på kort tid blev de flesta tomterna fullt bebyggda enligt ett likartat mönster med byggnader för bostadsändamål, djurhållning och verkstäder runt en stenlagd gårdsplan. I flera fall fanns bodar ut mot gatan. Med undantag av enstaka breddningar av gator och sammanslagningar av tomter var grundstrukturen relativt stabil genom hela stadstiden (figur 5, s. 9). Den södra stadsdelen verkar ha tillfogats tidigast 1474 (om detta se Lilienberg 1928:52) och det är osäkert när den bebyggdes. Möjligen var området sparsamt bebyggt under den äldsta tiden. Jämfört med den norra sidan har dock endast mindre ytor som kan belysa frågan undersökts söder om Sæveån.

Stadens tidiga historia är dåligt känd från de skriftliga källorna, men staden verkar ha bränts i samband med unionsstriderna 1501 och 1521. Efter unionsupplösningen 1523 satsade kungamakten genom Gustav Vasa resurser på staden. Längs den arm av Göta älv som då rann väster om stadens norra halva (där banvallen för järnvägen och Angeredsbanan löper idag) påbörjades under 1520-talet omfattande utfyllnader i strandkanten och älven med jordfyllda timmerkistor. Liknande konstruktioner byggdes även ut söder om Sæveån. De har omväxlande tolkats som brygg- och hamnkon-

struktioner eller som grundläggning för stadens utbyggnad mot väster (se Pettersson et al. 2022).

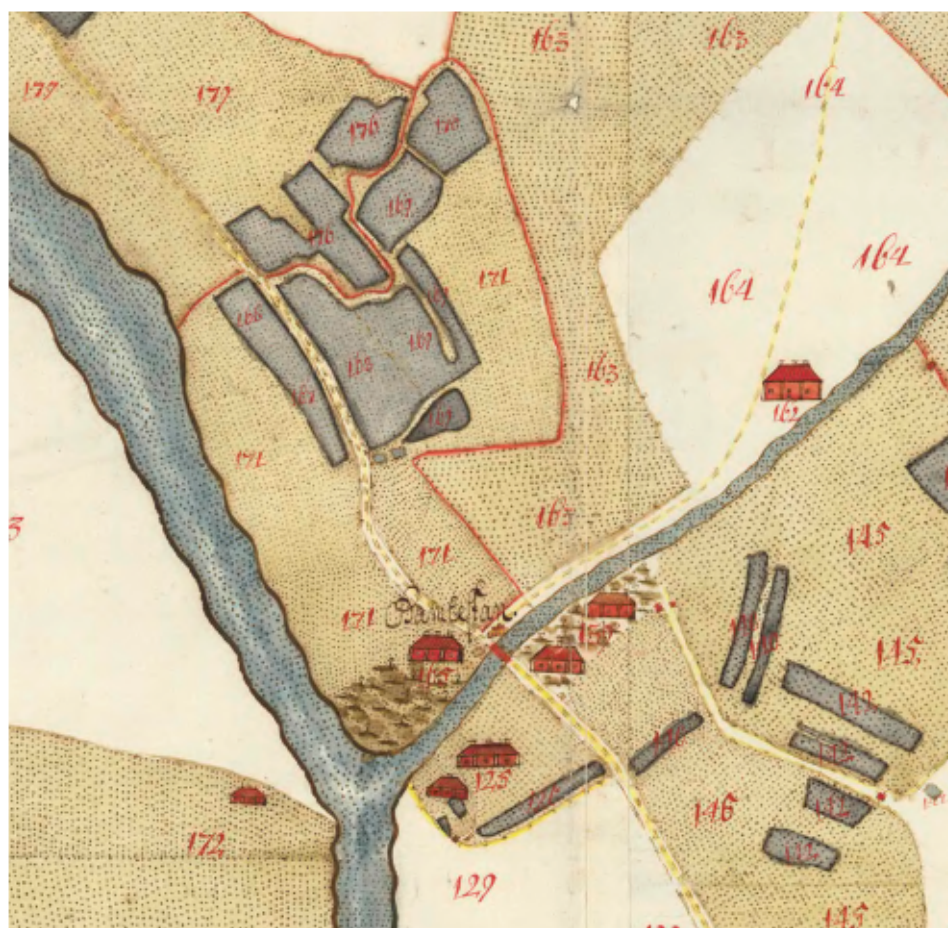
Undersökningar 2015 och 2022–2023 i södra delen av stadsområdet visar att arbeten på stadsvalLEN och timmerkonstruktioner i anslutning till denna genomfördes under 1520- och 1530-talen, högst troligt som ett resultat av Gustav Vasas påbud om en förstärkning av vallgraven och valLEN (Johansson et al. 2021, Öbrink et al. 2025).

År 1547 flyttades befolkningen och staden till riksborgen och fästningen Älvsborg i syfte att underlätta försvaret av staden och handelsaktiviteterna. Hur många som i praktiken flyttade är dock oklart och det är mycket möjligt att en del människor helt enkelt stannade kvar. I de arkeologiska resultaten är en påfallande övergivandefas dock synlig över åtminstone delar av ytan.

Älvsborgsstaden brändes ner av borgarna själva 1563 i samband med det nordiska sjuårskriget och senast efter freden 1570 flyttades staden åter till det gamla läget. Nya Lödöse byggdes upp igen efter mer eller mindre samma stadsplan som tidigare, men några tomter slogs samman och sannolikt breddades den nord-sydliga huvudgatan samtidigt som torget vid kyrkan utvidgades. Tomterna blev snabbt åter fullt bebyggda. Från denna yngre period i stadens historia finns flera olika typer av historiska källor bevarade, som mantalslängder och tänkeböcker samt protokollen från rådets möten. Tänkeböckerna publicerades i samband med de arkeologiska undersökningarna 1915–1918 (Grauers 1923).

Kalmarkriget och de sista åren i Nya Lödöse

Nya Lödöse påverkades kraftigt av Kalmarkriget, liksom flera andra städer i dagens Västsverige. Ett annat exempel är Ny Varberg som efter att ha härjats svårt lades ned och befolkningen flyttades till en ny stadsbildning intill Varbergs slott. Nya Lödöse och Älvsborgs fästning erövrades av danska trupper. Staden återtogs visserligen, men freden i Knäred 1613 medförde att Nya Lödöse och det omgivande Sævedals härad lades under danskt styre till dess att fästningen återlöstes av Sverige. Den enorma lösensumma som begärdes för att fästningen skulle återgå i svensk ägo samlades delvis in genom en särskild beskattning och de skattelängder som tillkom under denna tid (i huvudsak 1613–1619) ger bland mycket annat en

Figur 6. Utsnitt över kartan över Göteborgs landerier 1696 som visar Gamlestadsområdet. De grå partierna är åkermark, de gula slätterängar och betesmark. Marieholm ligger norr om Säveån och väster om Gamlestadsvägen (Lantmäteriverket, N31-1:4).

bild av hur människor rörde sig från Nya Lödöse under de danska åren.

Många av borgarna lämnade staden, de flesta flyttade till andra städer i närheten. Några bosatte sig också på landsbygden. Större och mindre grupper av Nya Lödösebor fanns under några år i Alingsås, Brätte, Lidköping, Mariestad, Skara, Falköping och Bogesund (Ulricehamn). Men flera stannade också kvar under dansktiden. Bland dessa fanns också några som hade bott i den kortlivade stadsbildningen Karl IX:s Göteborg på Hisingen, som brändes av danska trupper 1611 och därefter övergavs.

När lösensumman var betald och staden återgick under svenskt styre valde flera av de som flyttat att återvända till staden. Men vi ser också att flera personer som inte tidigare bott i staden sökte sig dit. Omkring 35 personer från Danmark, Nederländerna, Skottland och olika tyska områden sökte burskap i Nya Lödöse. Många av dem följde också med till det nygrundade Göteborg och kom att tillhöra en elit där (Strömbom 1924:290ff; Larsson & Rosén 2020). Det verkar alltså som om

åren efter Kalmarkriget innebar ett påtagligt brott i befolkningsutvecklingen och att sammansättningen av borgerskapet såg annorlunda ut 1619 jämfört med 1610.

Den slutliga nedläggningen skedde 1624, när Göteborg hade etablerats. Borgarna ålades att flytta till den nya staden, med hot om att deras gårdar skulle brännas ned om de valde att stanna kvar.

Landerierna

När staden ödelagts användes marken av Göteborgs invånare för odling och bete. Inledningsvis var det främst holländska lantbrukare som fick arrendera mark här, som ett av flera försök att locka holländare till den nygrundade staden. Området delades in i mindre lotter, som senare slogs ihop till större lantegendomar, så kallade *landerier*. Dessa bebyggdes i flera fall med herrgårdsliknande byggnader. I Gamlestaden fanns under 1800-talet landerierna Mariedal och Marieholm norr om Säveån samt Kristinedal och Ånäs söder om Säveån (figur 6–7).

Marken i Gamlestaden användes för odling in i 1900-talet, vilket tydligt framgår av Strömboms

Figur 7. Gamlestaden år 1880. Här syns landerierna Marieholm norr om Sæveån och väster om Gamlestadsvägen, Gamlestadens landeri/Mariedal norr om Sæveån och öster om Gamlestadsvägen (no 9 på kartan), Kristinedal söder om Sæveån och öster om Gamlestadsvägen samt Ånäs med Gamlestadens fabriker söder om Sæveån och väster om Gamlestadsvägen. Vallgraven runt Nya Lödöse kan ännu anas (Regionarkivet, GIV 74b).

redogörelser för undersökningarna, där hänsyn fick tas till växande grödor på odlingslotter. Tydliga spår av Nya Lödöse fanns kvar in i 1900-talet, som exempelvis delar av den igenslammade vallgraven.

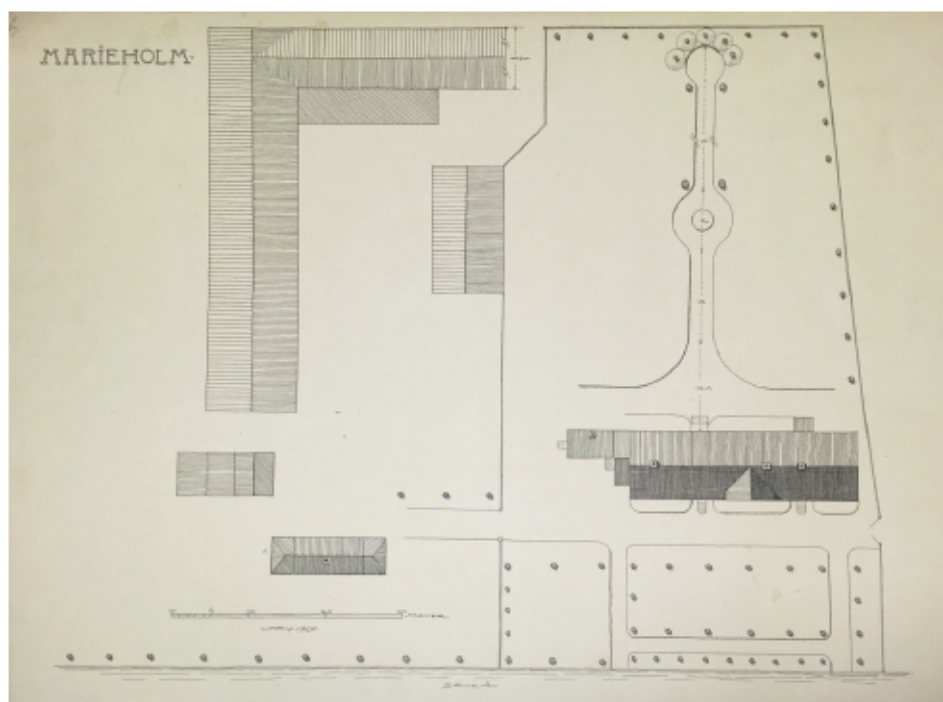
Industrialiseringen och 1900-talets infrastruktursatsningar

Industrialiseringen i Gamlestaden tog sin början med det Sahlgrenska sockerbruket som grundades redan 1729 och vars byggnad ännu finns kvar. Senare tillkom bland annat textilindustri och ännu senare kullagerfabriken, SKF. Industriproduktionen i Gamlestaden är idag i huvudsak borta, men flera byggnader från verksamheterna står kvar, framför allt söder om Sæveån. Många har också rivits. De många stora industribyggnaderna var en av orsakerna till uppfattningen om att stadslämningarna till stor del skulle vara bortschaktade. Det visade sig dock att urschaktningarna i många fall bara gjorts i vägglinjen och att arkeologiska lämningar fanns kvar under golven i moderna byggnader. Även schaktningsarbeten inför nya gator och spårvägssträckningar har i flera fall lämnat stadslämningarna åtminstone delvis

oskadda, som flera gravar under Kortedalabanans banvall (se rapport för Kyrkogården, Andersson Färnström et al. 2021).

Landeriet Marieholm

Gustav II Adolf befallde den 24 februari 1624 att de kvarvarande borgarna i Nya Lödöse skulle flytta till Göteborg, därmed slutade Nya Lödöses historia. Efter detta blev det tidigare stadsområdet, nu benämnt Gamlestaden, en del av Göteborgs stads jordar. Dessa brukades för stadens försörjning och organiserades i form av landerier. Staden upplät landerierna till enskilda borgare som brukade dem, men marken ägdes av staden. Inom den yta som tidigare var Nya Lödöse fanns landerierna Kristinedal och Ånäs söder om Sæveån och Gamlestadens landeri (Mariedal) och Marieholm norr om Sæveån. Den följande historiken kommer endast beröra Marieholm, eftersom det arkeologiska materialet i denna rapport hör till detta landeri. Uppgifterna om olika innehavare bygger på den genomgång av landeriets historia som gjordes av Ernst Fischer 1923.

Figur 8. Karta över landeriet Mariefholms byggnader år 1917. Flera av dessa har påträffats vid de arkeologiska undersökningarna, uppe i det vänstra hörnet finns den stora byggnaden L20:1/L28:1 och intill det hus L20:2. I det högra nedre hörnet finns manbyggnaden, hus L10:1. Gamlestadsvägen löper i kartans östligaste del (Göteborgs stadsmuseum, GMA:2559:1).

Områdets användning är oklar under tiden från Nya Lödöses nedläggande till de äldsta kartorna från 1677. På den äldsta kartan redovisas två byggnader inom området för Mariefholm, dock handlar det om schablonmässiga markeringar för hus snarare än verkliga avritningar. Uppgifterna om vem som innehade marken vid denna tid är något oklara. Här omnämns holländaren Tonis Stoffelsen, därefter hans son (?) Jan Tonnissonn, men även Johan Gertsson och Börge Börgesson Holm. Under 1690-talet blev Lars Bratt innehavare av Mariefholm, egendomen stannade sedan i familjen till 1727 (Fischer 1923).

Lars Bratt avled 1697 och i bouppteckningarna från Göteborg 1700–1710 finns ett odaterat inventarium över egendomen i Gamlestaden. Här redovisas "husen i Mangården och ladugården". Man höll flera slags djur, 8 hästar, 15 kor, 2 tjurar, kvigor, kalvar, gäss, får, grisar, kalkoner och höns och det bör ha funnits omfattande ekonomibyggnader (Göteborgs häradsrätts arkiv, bouppteckningar).

Inventarierna redovisas rumsvis. De rum som nämns är salen, kammaren, källargången och köket. Sedan nämns en barnkammare, ytterligare en kammare och en stuga i "lilla byggningen". Därefter nämns "boden", men det framgår inte om den är fristående eller ej. Sedan nämns drängkammaren och rustkammaren samt "lilla köket". Av allt

att döma fanns här alltså två mangårdsbyggnader, en större och en mindre plus diverse uthus.

Landeriet tillhörde 1727–1762 Daniel Breide och hans arvingar. Bytet av brukare markerar troligen skiftet mot brukningsperiod 2 (se nedan). Bouppteckningen efter Daniel Breide år 1740 är ganska kortfattad och nämner "hus och gård i Gamlestaden med tillhörige lägenheter, bestående av trögården, ängen, åkern jämte en inmurad bryggkittel och en dito distillere panna av koppar, samt befintl. Gårdsredskap". Inga hus eller rumsindelningar redovisas, men liksom i Lars Bratts bouppteckning fanns det mycket kreatur.

1763–1792 innehades landeriet av Maria Tanggren och Jacob Habicht. Det är eventuellt Maria som givit upphov till namnet Mariefholm. 1792–1807 innehades Mariefholm av Johan Minten, råd- och handelsman (Fischer 1923). Från år 1800 finns ett koncept till en karta som visar landeriets byggnader (se mer nedan och figur 33).

1807–1841 innehades Mariefholm av tolagsbokhållaren Johan Jacob von Holten. Bytet av brukare markerar troligen skiftet mot brukningsperiod 3 (se nedan). År 1841 tog sonen Johan David von Holten över Mariefholm. Under den tid von Holten hade landeriet gjordes flera ombyggnader och reparationer. En jämförelse mellan konceptet till kartan 1800 och den karta som finns från 1880 visar förändringar i byggnadernas utseende

och placering, även om den grundläggande strukturen var ganska likartad. Mangårdsbyggnaden hade samma läge genom åren, men byggdes om och till i omgångar. Mer bebyggelse tillkom i hela Gamlestaden och flera torp byggdes. År 1813, det år från vilket den första mantalslängden finns efter 1600-talet, redovisas sju torpare med familjer under Marieholm. År 1820 redovisas 12 torpare (Riksarkivet Mantalslängder Göteborgs stad 1813–1820). Waterloo (norr om nuvarande Slakthusgatan) omnämns första gången 1830, och avsåndrades från Marieholm år 1880. Under 1870-talet byggdes järnvägen (Bergslagernas Järnvägar) genom landeriets västra delar.

Landeriet löstes in av Göteborgs stad år 1889 (figur 8). Under 1900-talet började landeriets jordar bebyggas. Mangårdsbyggnaden och flera av ekonomibyggnaderna fanns kvar till slutet av 1930-talet (manbyggnaden revs 1938).

Arkeologiska undersökningar

Åren 1915–1918 genomfördes arkeologiska undersökningar av Nya Lödöse under ledning av Sixten Strömbom. Flera schakt grävdes inom framför allt stadsområdets norra halva (Strömbom 1924). Undersökningarna genomfördes som en del av förberedelserna inför Göteborgs 300-årsjubileum och resultaten kom länge att präglade bilden av staden.

Efter detta gjordes endast enstaka undersökningar fram till 2010-talet, med undantag av undersökningar under 1960-talet. De undersökningar som gjordes under 1960-talet orsakades främst av planerade infrastruktursatsningar, bland annat omfattande vägprojekt, vilka inte genomfördes fullt ut. År 1986 sammanfattades kunskapsläget i en volym inom projektet *Medeltidsstaden* (Järpe 1986).

Under 2010-talet har omfattande utgrävningar gjorts. Utöver de större undersökningarna 2013–2018 har ett stort antal arkeologiska undersökningar och förundersökningar av olika ytor genomförts runtom i Gamlestaden. Under 2022–2023 gjordes ytterligare undersökningar i stadens sydligaste del (Öbrink et al. 2025). Den undersökta ytan uppgår till cirka 20% av hela staden (enligt kulturmiljöregistrets utbredning). En genomgång av tidigare undersökningar finns i rapporten för stadsgård 1–4 (Öbrink & Rosén 2017).

Frågeställningar

Eftersom den yta denna rapport berör undersöktes vid olika tillfällen kom frågeställningarna att utvecklas och förändras. Frågeställningarna gällande Nya Lödöse var under den första säsongen mer grundläggande eftersom relativt lite var känt om staden. Den ökade kunskapen om staden gjorde att de inledningsvis mer övergripande frågeställningarna över tid kom att bli mer direkt riktade mot det förväntade materialet (för frågeställningarna se exempelvis Azzopardi et al. 2023).

Genomgående var lämningarna från tiden efter att Nya Lödöse lades ner lågt prioriterade och inga särskilda frågeställningar fanns inledningsvis till detta material.

Först inför säsongen 2015 kom frågeställningar som var riktade mot det landeritida materialet (figur 9). Resultaten från 2014 antydde att byggnader från stadstiden stod kvar och användes även efter avhysningen av staden. Äldre undersökningar visar att även andra strukturer kan ha levt vidare efter nedläggningen. Dessa resultat var grunden för att diskutera hur olika typer av urbana strukturer fortlevde på en plats som formellt var ”avurbaniserad”.

Specialister och samarbeten

Arkeobotaniker, osteologer och föremålsspecialister deltog genom hela undersökningen. Tanken var att de aktivt skulle vara en del av fältarbetet och tolkningsprocessen genom att kontinuerligt föra tillbaka resultat till arkeologerna. I fältarbetet deltog en konservator med rådgivning, upptagande av preparat och fyndtvätt.

De animalosteologer som deltog var Emma Maltin (Bohusläns museum) och Leif Jonsson (LJ Osteology). De gjorde tillsammans med Aaron Stutz (Bohusläns museum) även registreringen och analyserna av det animalosteologiska materialet.

De föremålsexperter som deltog var Veronica Forsblom Ljungdahl (Bohusläns museum, och senare Arkeologerna SHM) och Jeanette Gustavsson (Rio Göteborg, natur- och kulturkooperativ), de gjorde även föremålsregistreringen och analyserna. Under efterarbetet deltog även ytterligare experter. Kristina Carlsson (Arkeologerna SHM) specialregistrerade keramik, Torbjörn Brorsson (Kontoret för keramiska studier) gjorde ICP-analyser på keramik, Georg Haggren (Åbo universitet) gjorde specialregistrering av glas.

Figur 9. Undersökning av stenläggningar centralt inom landeriet Marieholm (öster om hus L20:1, bruksperiod 3) i februari 2013. Foto: Markus Andersson.

Figur 10. Undersökning av Gamlestadvägen (bruksperiod 2) intill Sävån år 2013. Foto: Markus Andersson.

De arkeobotaniker som deltog i fält var Jens Heimdahl och Maria Paring (Arkeologerna SHM). Jens Heimdahl och Jonas Bergman (Arkeologerna SHM) gjorde de efterföljande analyserna.

Prover för vedartsbestämning och dendrokronologisk datering samlades in av arkeologerna i fält. Analyserna gjordes av Hans Linderson, Kvartärgeologiska laboratoriet vid Lunds universitet.

Forskningssamarbeten

Till undersökningen knöts en referensgrupp med forskare från olika museer och universitet. I gruppen ingick Per Cornell (Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet), Ann-Charlotte Feldt (Östergötlands museum), Sonia Jeffery (då vid Lödöse museum), Daniel Larsson (Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet), Stefan Larsson (då vid Arkeologerna SHM i Lund), Jette Linaa (Moesgård Museum), Claes Pettersson (då vid Jönköpings läns museum) och Göran Tagesson (då vid Arkeologerna SHM i Linköping). Gruppen hade en roll som "bollplank" och samtalspartners kring både praktiska och forskningsinriktade frågor.

Genomförande

En egen profil

Inför projektstarten 2013 skapades en egen profil för trycksaker, kläder, visitkort och skyltar. Dessa användes i stället för de ingående samarbetsparternas vanliga profiler, så även för denna rapport. Orsaken var viljan att skapa en tydlig enhet och "vi-känsla" inom projektet och en tydlig avsändare mot externa mottagare.

Arbetsgången i fält

Den yta som ingår i den här rapporten undersöktes under samtliga säsonger 2013–2017 och inom en stor del av ytan. De olika säsongerna hade olika förutsättningar men generellt var landerilämningarna lågt prioriterade. De mest omfattande lämningarna från den landeritida bebyggelsen framkom år 2013 och 2015, då den centrala delen av landeritomten med platsen för olika ekonomibyggnader och gårdsplaner undersöktes (figur 10). Framför allt under 2013 var det initialt oklart var gränsen gick mellan sena lämningar från Nya Lödöse och tidiga lämningar från den agrara tidsperioden, detta gör att lämningarna blev rela-

tivt noggrant undersökta. Inom de andra delarna av den undersökta ytan fanns främst öppna ytor (odlingsmark/trädgård) och vägsträckningar kantade av stenmurar.

Metod och dokumentation

Syftet med metodvalet var att kunna beskriva ett detaljerat händelseförlopp inom en relativt kort tidsrymd, som bitvis efterlämnat tunna och svårurskiljbara lager. För att bäst kunna svara på frågeställningarna undersöktes och dokumenterades därför lämningarna enligt en händelsebaserad kontextuell metod.

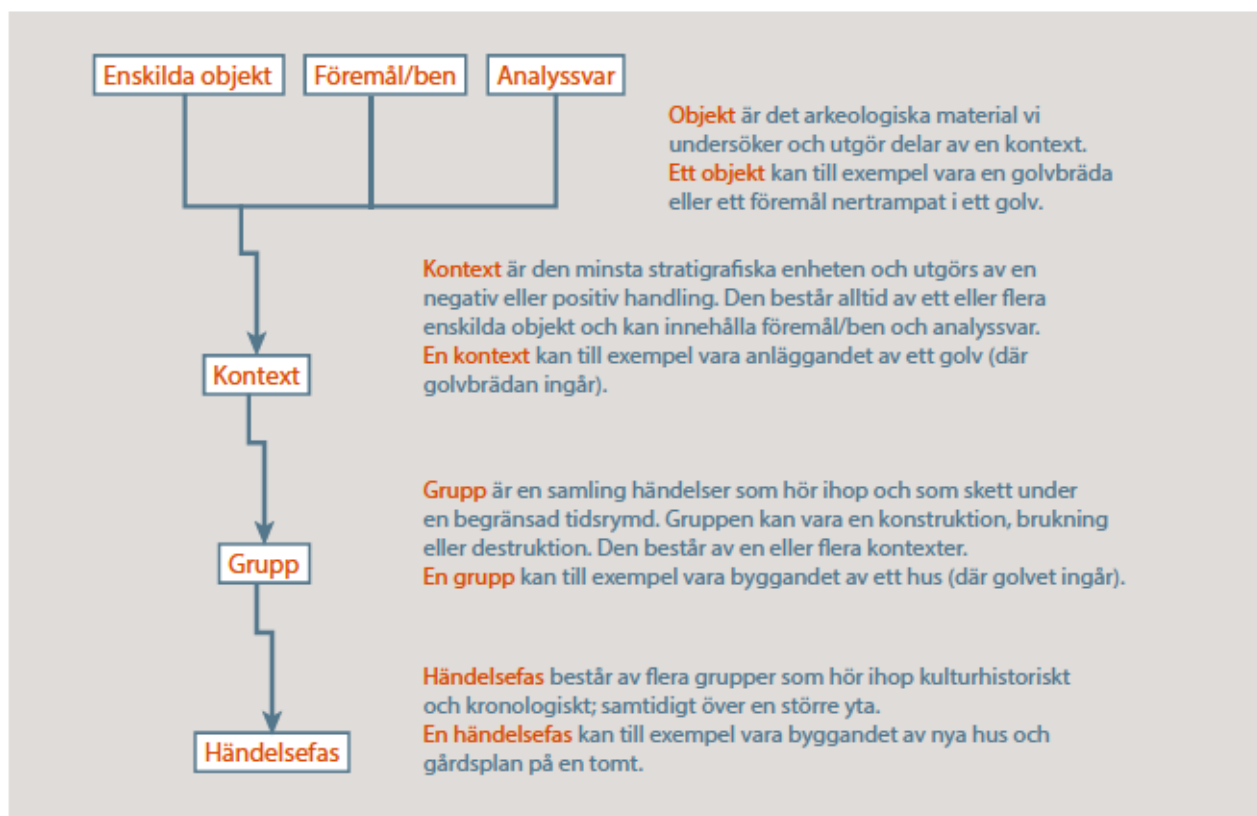
Den minsta stratigrafiska enheten var en *kontext*. Den består av ett eller flera objekt, den kan vara jordlager, konstruktionsdelar av sten, tegel eller trä, föremål och ben. Kontexterna delades in i tre huvudgrupper, lager, nedgrävningar och konstruktioner. Lämningarnas källvärde graderades från 1 till 3, vilket påverkade undersöknings- och insamlingsmetoden. De källvärden som användes var: 1. Primärdeponerade, bildade på plats, 2. Sekundärdeponerade, omlagrade med känd proveniens eller 3. Tertiärdeponerade, omlagrade utan känd proveniens.

En eller flera kontexter bildade en *kontextgrupp*. Detta är ett samlingsbegrepp för en samling händelser som hör ihop och som skett under en begränsad tidsrymd (figur 11).

Själva grävandet gjordes huvudsakligen enligt *single contextmetoden*, vilket innebar att varje stratigrafisk enhet undersöktes, dokumenterades och avlägsnades var för sig och i omvänd kronologisk ordning från hur de skapats.

De grävmetoder som användes var:

1. Handgrävning med skärslev. Ett urval av kontexter som bedömdes vara bildade på plats undersöktes i rutnät. Jordlagren genomfördes med metalldetektor i anslutning till att de undersöktes. Metoden användes främst vid undersökning av konstruktioner och primärdeponerade ytor, såsom brukningslager. Även en del sekundärdeponerade lager undersöktes med denna metod.
2. Anpassad fingrävning med skyffel och spade eller med maskinhjälp. Jordlagren genomfördes med metalldetektor. Metoden användes för att undersöka sådana kontexter där metod 1 inte var aktuell, men där det ändå fanns anledning att dokumentera och samla in

Figur 11. Schematisk framställning av tolkningsprocessens gång.

föremål och ben, till exempel områden med sekundärdeponerat material.

3. Maskinschaktning, där ben- och föremåls-material inte annat än undantagsvis insamlades. Metoden användes huvudsakligen för att undersöka extensiva ytor och att schakta bort recenta fyllnadslager och störningar ned till en arkeologiskt intressant nivå.

Den grävmetod som valdes berodde på kontexternas källvärde. Arkeobotanik, föremål och animalosteologi var integrerade delar av de arkeologiska kontexterna. Föremål och ben samlades in med relation till kontext. Under 2013–2014 mättes de in där de hittades med relation till kontexten. Från 2015 samlades de in med relation till kontexten. Några av kontexterna med källvärde 1 undersöktes i rutnät där ben och föremål samlades in, från några kontexter togs jordprover som vattensällades, dessa benämndes sällprover. Samtliga prover mättes in där de insamlades och relaterades till respektive kontext.

Varje kontext beskrevs och tolkades i fält av grävande arkeolog. De mättes in digitalt och dokumenterades på ett likvärdigt sätt. Under 2013–2014 och 2016–2017 användes ett pappersformulär

med en beskrivande del och en argumenterande och tolkande. Kontexterna registrerades löpande under fältarbetstiden i Intrasis samt i stratigrafiprogrammet Harris Matrix Composer. Under säsongen 2015 användes surfplattor för direktregistrering i Intrasis i fält. Grupperingen av kontexterna skedde inledningsvis i fält, men från 2016 har detta genomgående skett vid efterbearbetningen av materialet.

Vid efterarbetet av materialet gjordes en fasin-delning utifrån händelser, de kallades *händelsefaser*. Dessa kan omfatta hela staden (som under etableringsskedet) men är vanligast knutna till händelser inom en administrativ enhet som en stadsgård eller en gata. Händelsefaser beskrivs närmare nedan under *Resultat*.

Föremålshandtering och konservering

Föremålsspecialister deltog i fält under hela fältarbetet. Tvätt och registrering av föremål gjordes kontinuerligt. Dessutom påbörjades specialregistrering av keramik och glas.

För mer känsliga föremål fanns en kontinuerlig kontakt med konservatorerna på Studio Västsvensk Konservering. De kunde med kort varsel komma

ut i fält för att delta i arbetet och avgöra hur föremål skulle tas omhand.

Insamlingsprinciperna för föremål styrdes av kontexternas källvärde (1–3). Från primärdeponerade kontexter tillvaratogs alla föremål, så även från de flesta sekundärdeponerade kontexter. Utvalda kontexter med primär- och sekundärdeponerat material vattensällades, i första hand för att tillvarata osteologiskt material, men även föremålen togs tillvara. I kontexter med källvärde 3 handplockades föremål selektivt. Metalldetektor användes regelbundet i alla typer av kontexter.

Integrerad föremålshantering

Syftet var att göra föremålshantering till en integrerad del av fältarbetet där en direkt återkoppling skulle underlätta tolkningen av strukturer och planeringen av arbetet.

De olika föremålskategorier som förekommer, eller saknas, kan belysa hur olika lager och ytor använts. Olika fragmenteringsgrad, inte minst av keramiken i jämförelse med näraliggande kontexter och andra platser, kan visa om materialet flyttats eller nöts efter det att de hamnade på just den platsen. Påträffas skärvorna i koncentrationer (som små skärvor eller större delar av hela kärl) har materialet sannolikt inte flyttats efter att det deponerats. Om skärvorna påträffas stående på högkant visar det i sin tur att materialet sannolikt har omdeponerats minst en gång. Rörelsefrekvensen på en yta kan avspeglas i hur fragmenterat materialet är.

Föremålen kan även visa om ytor varit rensopade eller avsedda för avfall. På samma sätt kan lager som tillkommit i samband med raseringar avslöja mycket om byggnaderna. Koncentrationer av spikar och nitar kan tyda på att delar av huskonstruktioner rasat samman eller att delar av en möbel som var väggfast brunnit på platsen.

Vidare analyser

I den här rapporten presenteras främst resultat som har direkt relevans för de stratigrafiska berättelserna. Föremålsmaterialet kommer att presenteras mer utförligt i en separat rapport.

Animalosteologi

Fältnärvaro och grundtanke

Målsättningen med det animalosteologiska arbetet var att arbeta integrerat och i nära samarbete

med arkeologerna. För att skapa förutsättningar för en bra samverkan mellan animalosteologi och övriga delar av projektet var det viktigt att osteologerna deltog på ett sådant sätt att de kunde arbeta både utifrån de osteologiska frågeställningarna, och de gemensamma frågeställningarna som projektet hade. Detta skedde genom att osteologerna var en rörlig resurs som följde utgrävningens olika moment och bistod arkeologerna med att bedöma lagrens karaktär och att skapa representativa prover.

I fältsituationen innebar det att det alltid fanns minst en osteolog på plats. Snabba bedömningar och feedback resulterade i att den osteologiska informationen blev en naturlig del av den arkeologiska tolkningen, samtidigt som osteologerna hjälpte till med prioriteringar och urval kring insamling och vattensällning. I många fall hade det betydelse för tolkning, dokumentation och fortsatt undersökning. Observationerna i fält var även viktiga för planeringen av det följande analysarbetet. Spridningen av arter och deras olika skelettelement uppvisade i många fall mönster som kunde följas upp vid senare analys.

Över lag prioriterades insamling och vattensällning i primära och sekundära kontexter, medan ben från omlagrade lager utan känd proveniens i regel endast handplockades som stickprov. Alla ben tvättades, torkades och sorterades i fält.

Analys

Tack vare det osteologiska arbete som utfördes redan i fält kunde den efterföljande analysen utföras på ett material som var skraddarsytt utifrån den arkeologiska undersökningens övergripande frågeställningar. För att hushålla med den tilldelade tiden genomfördes arbetet strikt problemorienterat, och omfattade endast benmaterial från kontexter som ansågs vara lämpliga för att besvara frågeställningarna. Därmed säkrades en hög vetenskaplig kvalitet på resultaten.

I projektet lades stor vikt vid det animalosteologiska materialets potential att belysa tafonomiska förhållanden och bidra till förståelsen av de arkeologiska lagrens tillkomsthistoria. Tafonomi brukar definieras som studiet av de processer som skapar, modifierar och delvis förstör det osteologiska materialet (O'Connor 2008:19ff). En relativt stor arbetsinsats lades därför på att redogöra för benmaterialets olika bevaringsförhållanden och att

Tabell 1. Dendrokronologiska prover från lämningar i denna rapport.

Fas	Kontext	Dendronr	Provnr	Kontext	Träslag	Antal år	Splint/ Wankant	Datering av yttersta årsring i provet	Fällningsår	Proveniens/ kommentar
Landeri:18	Påle i väg	15161	90073	10000	Ek	290	Sp 37, W	1770	Vinterhalvåret 1770–1771	
Landeri:16	Påle	15162	90083	60171	Tall	47	W	Ej datering		
Landeri:16	Påle	15163	90084	60176	Tall	43	Ej W	Ej datering		
Landeri:10	Hägnad	15261	70153	40298	Tall			Ej datering		¹⁴ C-analys 1665–1785
Landeri:13	Hägnad	15271	90119	60212	Tall	111	Sp=53, W	Ej datering		
Landeri:13	Hägnad	15272	90121	60231	Gran	24	ej W	Ej datering		

jämföra detta med de arkeologiska tolkningarna. I många fall ledde det till att tolkningen av olika kontexter fick revideras, eller till att tolkningen kunde fördjupas. Detta är ganska ovanligt i såväl svensk som europeisk stadsarkeologi, och visade sig vara en fruktsam metod inom projektet.

I den här föreliggande rapporten presenteras främst resultat som har direkt relevans för de stratigrafiska berättelserna. Animalosteologin kommer att presenteras mer utförligt i en separat rapport framöver.

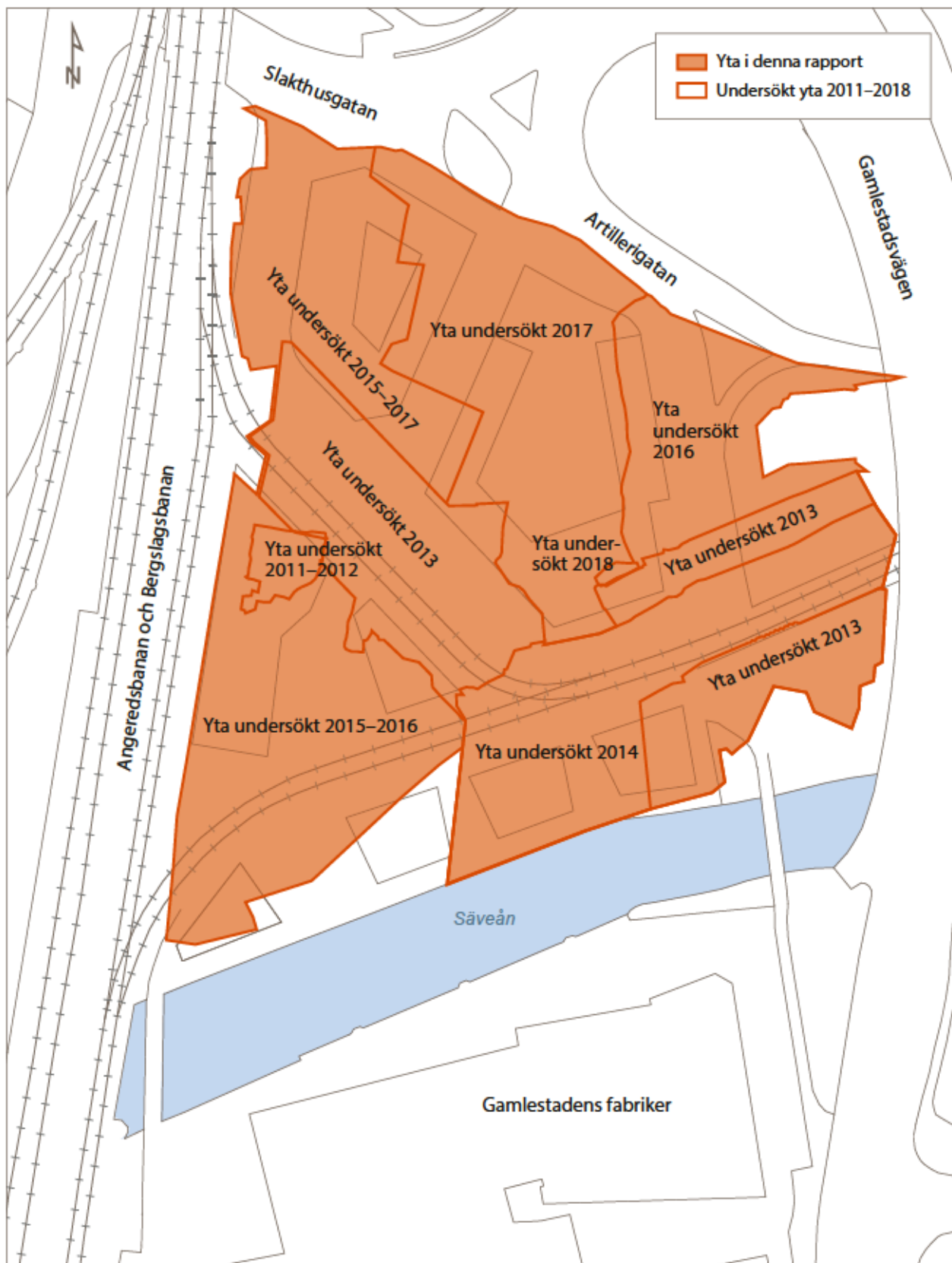
Arkeobotaniska analyser

Arkeobotaniken var en integrerad del av fältarbetet och arkeobotaniker deltog i fältarbetet. Huvuddelen av proverna preparerades och analyserades översiktligt i fält. På så sätt blev flera olika kontexters innehåll undersökta samtidigt som de

grävdes ut, vilket var viktigt för den stratigrafiska diskussionen och tolkningen i fält. Många fältanalyser gjordes av prover från landeritid, detta beror på att makrofossil användes som en diagnostisk metod för att försöka tidfästa olika kulturlager. Av de fördjupade analyserna var däremot endast sex från landerilämningarna eftersom de senare var lägre prioriterade. De arkeobotaniska analyserna beskrivs i en egen delrapport i bilaga 1.

Dendrokronologiska analyser

Ett flertal prover sågades från olika träkonstruktioner. Av dessa skickades totalt sex prover från lämningar som hörde till landeritiden till Kvartärgeologiska laboratoriet vid Lunds universitet (tabell 1 och bilaga 2). Endast ett av proverna kunde dateras dendrokronologiskt, ett av de övriga proverna daterades i stället med ¹⁴C (se bilaga 3).

Figur 12. Undersökta ytor i Gamlestadens fabriker med det år de undersöktes, samt den yta som avrapporteras i denna rapport. Skala 1:1 500.

RESULTAT

De undersökta ytorna

Lämningar från tiden efter att Nya Lödöse lades ner fanns över hela den yta som undersöktes 2013–2018, men var främst koncentrerade till området norr om Sävån och väster om kyrkogården (figur 12). Genomgången av materialet omfattar således samtliga fältsåsonger. En mindre del av lämningarna från denna tid har tidigare avrapporterats, det gäller den mindre byggnad som fanns över kyrkogårdens sydöstra hörn (Andersson Färnström et al. 2021). Denna hörde sannolikt inte till landeriet Marieholm utan låg på mark tillhö-

rande Gamlestadens landeri/Mariedal (figur 13). Utöver detta har lämningar som tillhör Ånäs landeri undersökts vid vallgraven söder om Sävån (Johansson et al. 2021).

Händelseförlopp

Här beskrivs de större händelserna, funktionerna och strukturerna. Efter detta följer en sammanfattning. En mer detaljerad beskrivning av de olika händelseförloppen finns i den stratigrafiska berättelsen nedan. De olika brukningsperioderna har delats in efter större händelser som kan ses i det

Figur 13. Monterat lodfoto över den byggnad från sent 1700-tal till 1800-tal som undersöktes 2013 i det sydöstra hörnet av Nya Lödöses kyrkogård. Byggnaden hörde sannolikt inte till landeriet Marieholm utan låg på mark tillhörande Gamlestadens landeri/Mariedal. Foto: Arkeologerna.

arkeologiska materialet, det är inte säkert att detta stämmer överens med ägar- och brukarbyten i de skriftliga källorna.

Händelsefaser och brukningsperioder

I den följande texten används huvudsakligen två olika begrepp för att beskriva tid och rum, begreppen händelsefas och brukningsperiod.

Händelsefas är det begrepp som valts för att beskriva en samling arkeologiskt urskiljbara händelser som hör ihop och som skett under en avgränsad tidsperiod. Ett exempel kan vara uppförandet av en byggnad, eller brukandet av en avfallsbinge. Händelsefaserna har således tydliga avgränsningar i tid och rum. De är även mest en beskrivning av den fysiska miljön. Den stratigrafiska berättelsen är uppbyggd kring händelsefaser.

Händelsefaserna har samlats i *brukningsperioder*, som beskriver längre sammanhängande tidsperioder med flera händelser. På stadsgårdarna var brukningsperioderna avgränsade tidsrymder under vilka en kontinuitet av funktioner, och troligen av brukare, ägarförhållanden och invånare fanns. Brotten mellan de olika brukningsperioderna kan vara försäljningar, arvskiften eller avflyttning. Rent arkeologiskt syns dessa genom förändringar i stadsgårdens fysiska miljö. Brukningsperioderna är ett försök att fånga det liv som levdes i den fysiska miljön. En brukningsperiod kan därmed omfatta en eller flera händelsefaser. Brukningsperioden ligger nära begreppet *hushåll* som använts för andra arkeologiska material (exempelvis av Kulturen i Lund). Med hushåll har då avsetts en social och juridisk samlevnadsform som bildar en ekonomisk försörjningsenhet. I stadsmiljö utgörs detta oftast av en stadsgård och dess invånare. Varje enskilt hushåll avgränsas gentemot samtida, föregående och efterföljande hushåll i tid men också i rummet (Gardelin & Johansson Hervén 2003:43). Att vi valt begreppet brukningsperiod beror på att stadsgårdens sammansättning av invånare och deras juridiska, sociala och ekonomiska förhållanden kunde vara mycket komplicerade med flera parallella hushåll, näringar och ägarstrukturer. Risken med begreppet hushåll är att det förenklar denna komplexa bild.

Brukningsperiod 1. Den äldre agrara perioden
Omfattar händelsefas Landeri:1 till Landeri:8 motsvarande tiden från 1624 till första hälften av

1700-talet (1727?). Under denna tid utgjordes ytan åtminstone inledningsvis av flera gårdar. De kan efter en tid ha brukats som en enhet.

Efter att Nya Lödöse hade lagts ned fanns gata A och gata C kvar. Gata C ersattes relativt snart av en ny landsväg (Gamlestadsvägen) med en delvis ny sträckning, den kan ses på 1677 års karta, vilket daterar den till 1600-talets mitt eller andra hälft. En ny landsväg anlades mot Utby, detta kan ha skett vid samma tillfälle (figur 14–15).

Till viss del verkar den äldre tomtstrukturen från staden ha funnits kvar och ha använts. De nya byggnader som uppfördes utmed gata A låg troligen på minst två olika tomter. Tomterna kan motsvara de byggnader som finns inritade på kartan från 1677.

På tomten i öster fanns två byggnader (hus L1:1 och L1:3). På tomten i väster fanns en byggnad (L1:2). Två byggnader fanns utmed gata C (L1:4 och L1:5), det är möjligt att de låg på ytterligare en tomt här, men de kan även ha varit ekonomibyggnader eller torp utmed landsvägen.

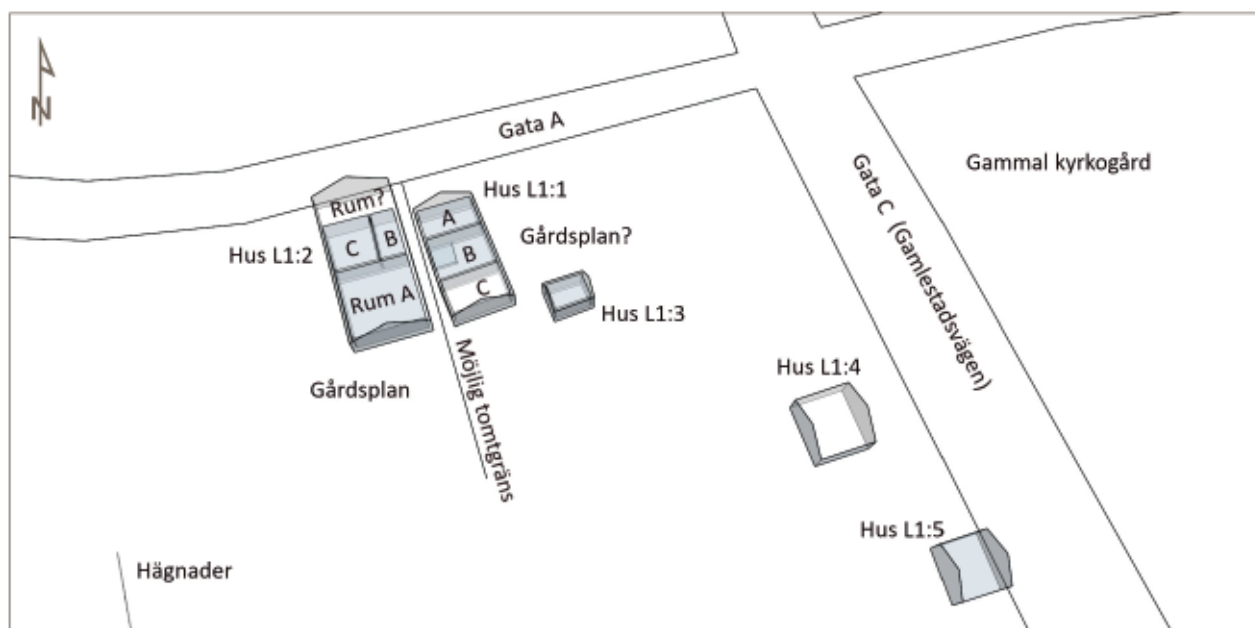
Hus L1:1 hade tre rum med okänd funktion (rum A–C), ett av rummen hade troligen en eldstad och kan ha varit en verkstad eller en stuga (rum B). I anslutning till huset grävdes efter ett en tid en avfallsbinge eller försänt förvaringsutrymme. På samma tomt fanns det mindre hus L1:3 som hade ett rum med okänd funktion. Huset kan ha varit byggt i vinkel med hus L1:1. Möjligen fanns ännu ett hus åt söder.

Hus L1:2 hade tre rum (rum A–C). Ett av rummen var troligen ett fåhus, här fanns dynga på golvet (rum C). Det är osäkert vilka funktioner de övriga rummen hade. Ytterligare ett rum kan ha funnits i norr. Söder om byggnaden anlades en stenlagd gårdsplan. Söder och väster om det fanns öppna ytor. Flera gropar grävdes och återfylldes när ytan brukades.

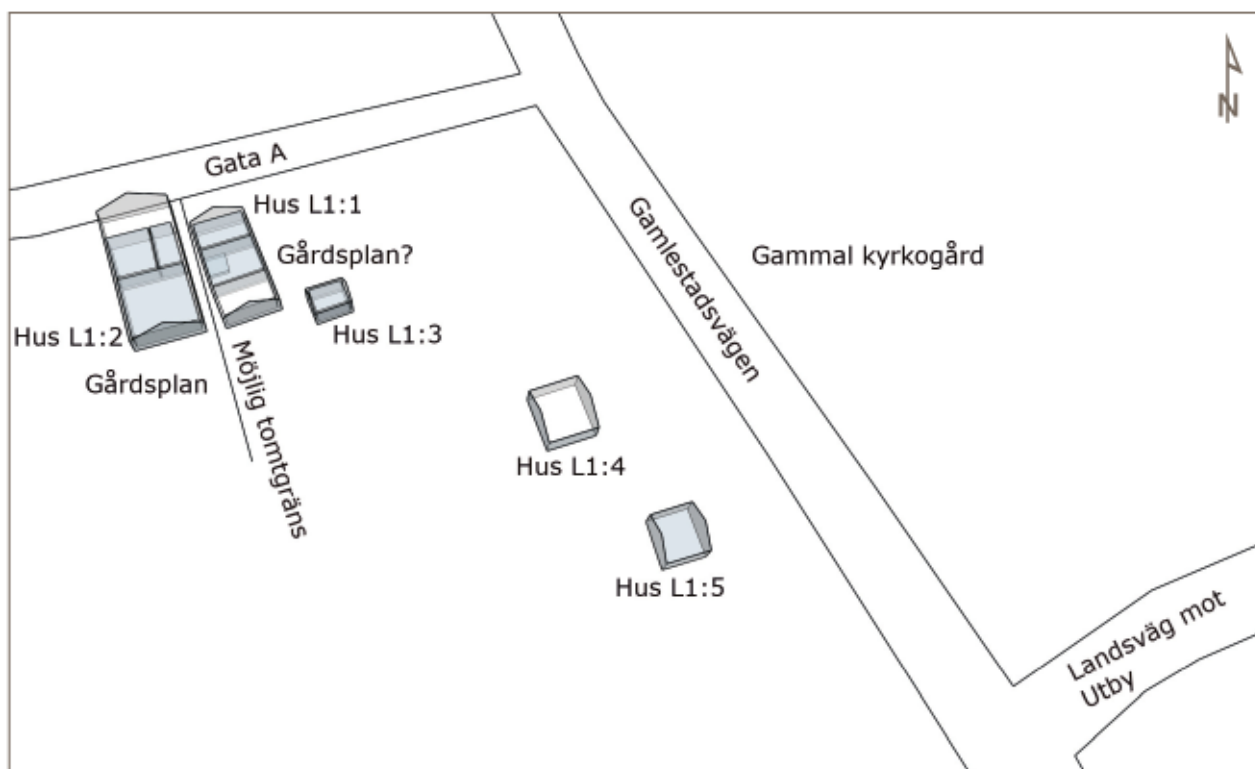
Hus L1:4 hade ett rum med okänd funktion. Även hus L1:5 hade ett rum med okänd funktion. Väster om husen fanns en öppen yta.

Spår av odlade ytor fanns runt den bebyggda ytan. De odlingar som låg i anslutning till bebyggelsen var troligen köksträdgårdar eller kålgårdar. De längre åt sydväst kan ha varit åkermark. Ytan norr om gata A kan ha brukats som ängs-/betesmark. Brukningen kan ha fortsatt mycket länge.

Öster om gata C fanns den gamla kyrkogården. Den användes troligen för begravingar en tid

Figur 14. Den äldre delen av brukningsperiod 1 för landeritida lämningar. Här användes huvudgatan från Nya Lödöse som landsväg. 3D-visualisering med tolkning av byggnadens höjd och takets utseende. Illustration: Arkeologerna/Mattias Öbrink.

Figur 15. Den yngre delen av brukningsperiod 1 för landeritida lämningar. Nu hade en ny landsväg byggts över kyrkogården. 3D-visualisering med tolkning av byggnadens höjd och takets utseende. Illustration: Arkeologerna/Mattias Öbrink.

efter att staden lades ner (se Andersson Färnström et al. 2021), men växte därefter igen.

Brukningstiden avslutades med att bebyggelsen raserades. Det är osäkert när detta skedde, men det kan vara en bit in i 1700-talet. Delar av ytan kan ha legat orörd en tid därefter och börjat växa igen.

Brukningstid 2. Landeriet Marieholm

Omfattar händelsefas Landeri:9 till Landeri:19 motsvarande tiden från första hälften av 1700-talet (1727?) till tidigt 1800-tal.

Flera större förändringar genomfördes vid ungefär samma tid. Gata A ersattes av en ny öst-västlig väg, här kallad landerivägen. Söder om den uppfördes flera nya byggnader (hus L9:1, L9:2, L9:3, L9:4) grupperade runt en gårdsplan. Vid Sävån uppfördes landeriets manbyggnad (hus L10:1). Utmed Gamlestadsvägen avgränsades landeriet med ett staket (figur 16).

Det är osäkert exakt när detta skedde. Söder om manbyggnaden anlades en stenlagd yta och i konstruktionslagren framkom ett mynt från 1707. I och med de förändringar som genomfördes övergavs den äldre strukturen från Nya Lödöse.

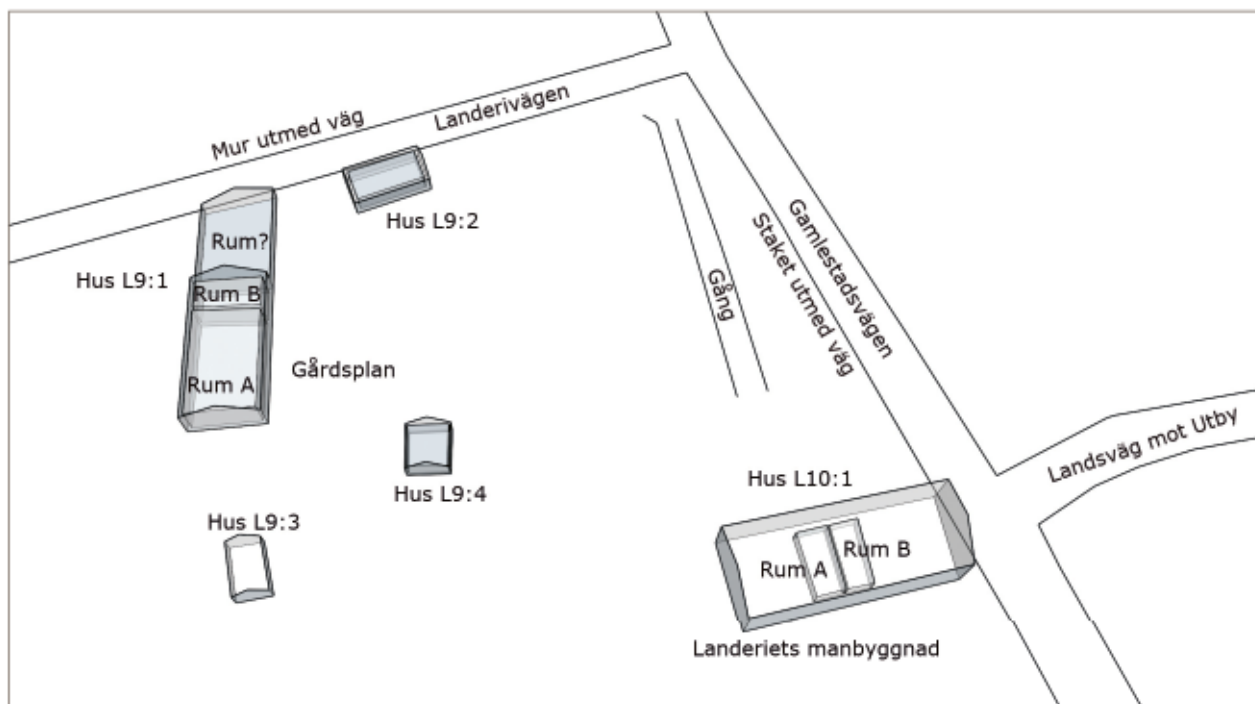
Den nya väg (landerivägen) som ersatte gata A drogs över de äldre tomterna. Norr om den upp-

fördes en terrassmur. Gamlestadsvägen byggdes om under slutet av 1700-talet (efter 1771), troligen gjordes samtidigt en ombyggnad av vägen mot Utby och anläggandet av en kajkant eller nytt brofäste vid Sävån (figur 17, se även figur 10 ovan).

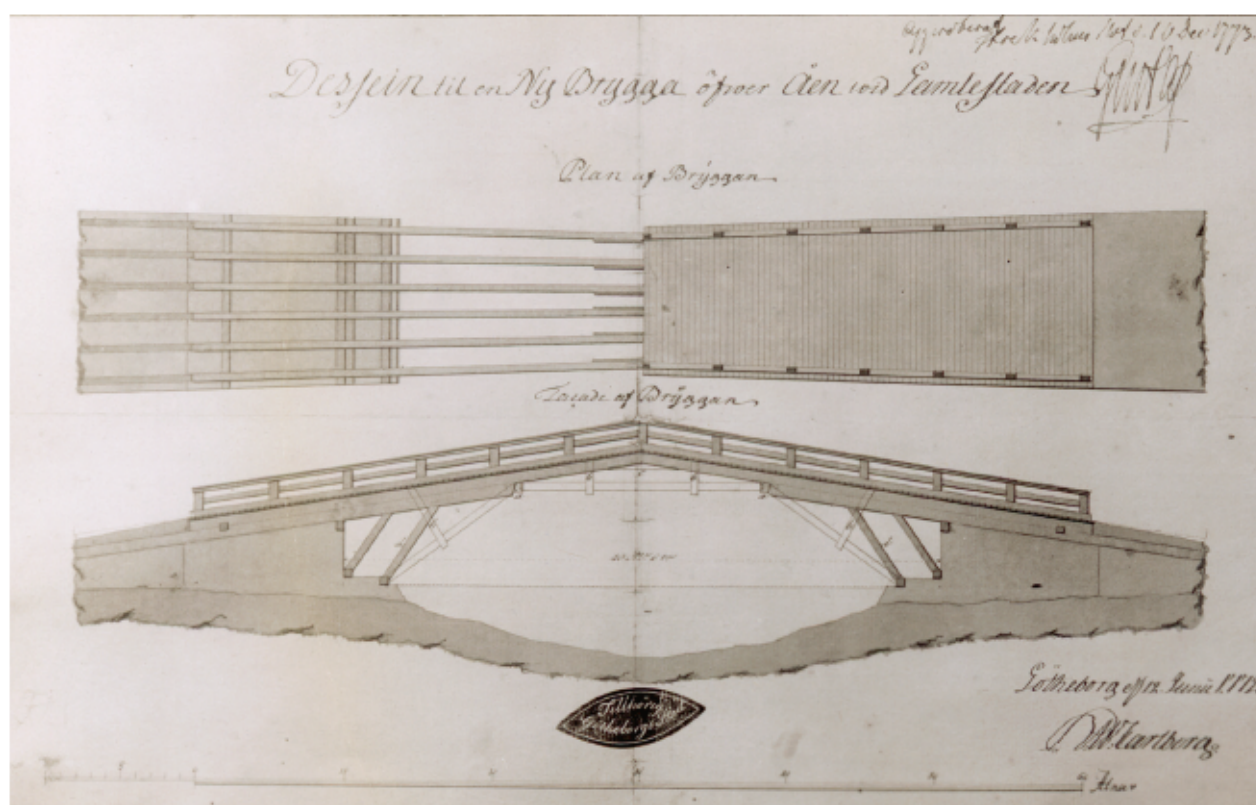
Hus L9:1 låg väster om gårdsplanen och bestod av två rum. I söder fanns en ladugård/stall eller annan ekonomifunktion (rum A). Norr om det fanns ett rum som troligen hade samma funktion (rum B). Åt söder fanns hus L9:3 som hade ett rum med ingång från gårdsplanen. Hus L9:2 låg norr om gårdsplanen och hade ett rum med okänd funktion. Hus L9:4 låg söder om gårdsplanen och hade ett rum med okänd funktion. Även om flera hus hade okänd funktion kan de troligen knytas till driften av landeriet och vara olika fähus, verkstäder och förråd.

Mellan husen fanns stenlagda gårdsplaner och här fanns två täckta kulvertar. Vid brukandet av gårdsplanen uppfördes en öst-västlig hägnad och en tunna placerades i en nedgrävning.

Mellan hus L9:1 och L9:3 fanns möjligen kålgårdar. Väster om hus L9:1 fanns en bing, troligen för avfall och väster om hus L9:3 fanns en bing som troligen användes till förvaring. Ännu en bing fanns öster om hus L9:4, i den fanns kalk. Den användes bara en tid, kanske för beredning

Figur 16. Brukningstid 2 för landeritida lämningar. 3D-visualisering med tolkning av byggnadens höjd och takets utseende. Illustration: Arkeologerna/Mattias Öbrink.

Figur 17. Dessein til en ny bryggaa öfver Änen vid Gamlestaden. Plan af bryggan. Fasade af bryggan. Göteborg d. 12 juni 1772. C.W. Carlberg (Göteborgs stadsmuseum, GMA:7222:458).

av kalkbruk vid uppförandet av bebyggelsen. Efter detta täcktes den över och ett fundament av sten med okänd funktion uppfördes.

Delar av grunden och källaren var bevarade av hus L10:1. Källaren hade två rum (rum A och B). Golvet i rum A lades om efter en tid. Söder om byggnaden fanns en stenlagd plan. Norr om manbyggnaden fanns en nord-sydlig gång. Troligen fanns en anlagd trädgård här, den avgränsades mot Gamlestadsvägen av staketet här. Flera groppar grävdes i trädgården, kanske i samband med plantering.

Norr om landerivägen fanns ytor som användes för bete och odling.

Brukningsperioden avslutades med att delar av bebyggelsen raserades, hus L9:2 och L10:1 (manbyggnaden) stod kvar. Staketet utmed Gamlestadsvägen togs bort och bingarna och kulverten togs ur bruk. Det är osäkert när detta skedde, men det var troligen i samband ombyggnader i början av 1800-talet.

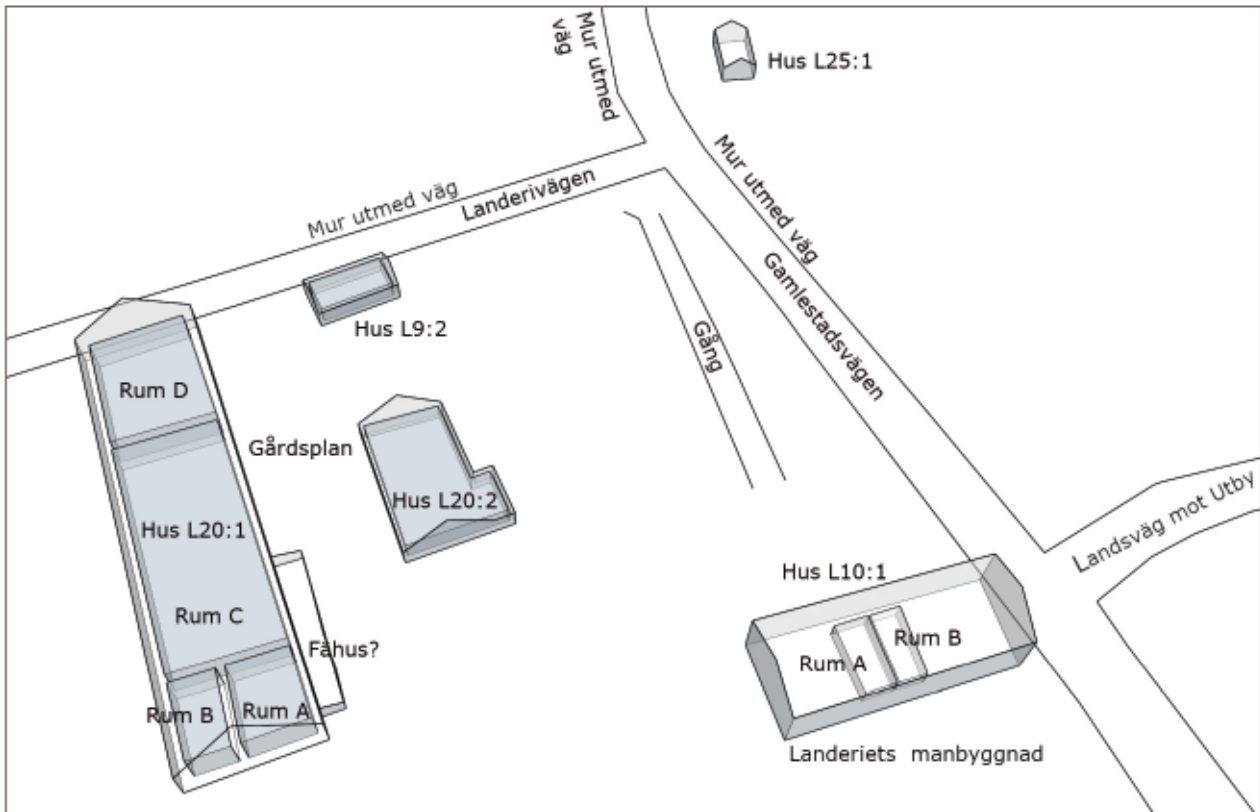
Brukningsperiod 3. Den yngsta landeritiden och industrialisering

Omfattar händelsefas Landeri:20 till Landeri:31 motsvarande tiden från tidigt 1800-tal till 1938.

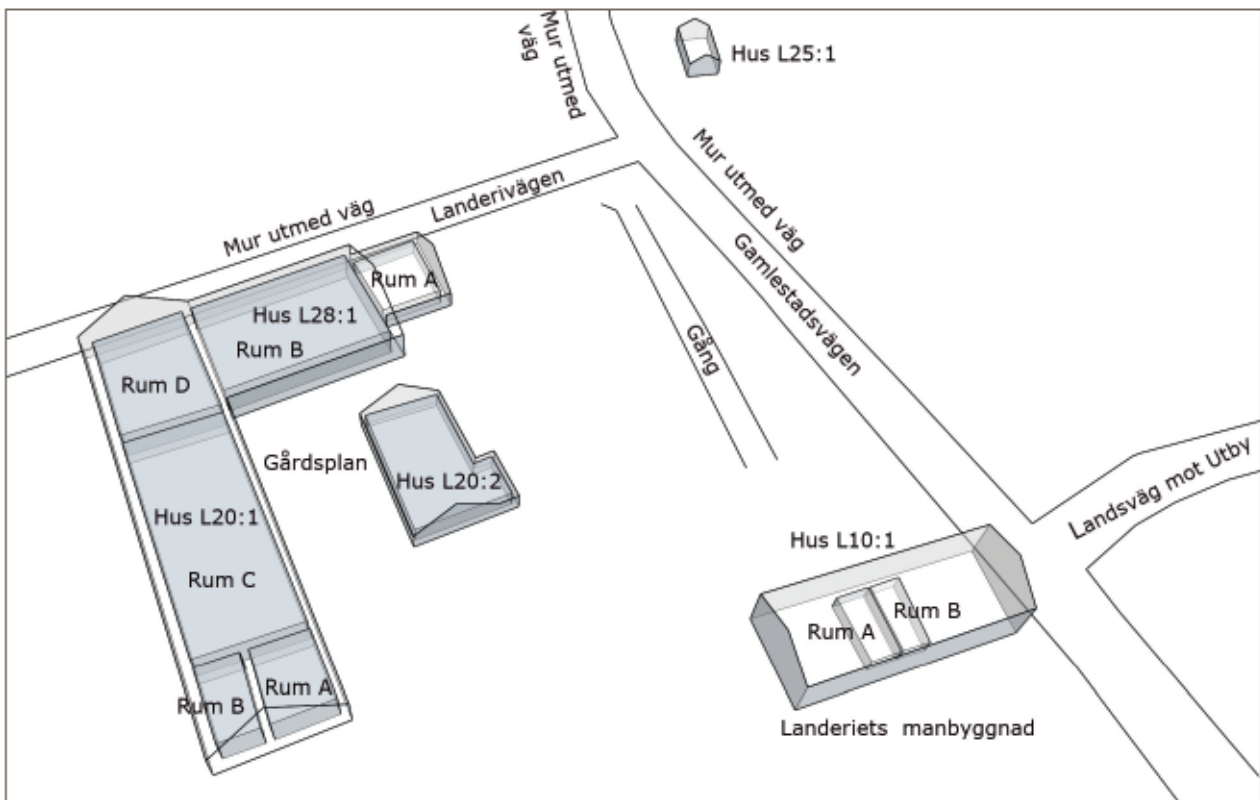
Landerivägen byggdes om i början av brukningsperioden, den byggdes om ännu en gång i slutet av 1800-talet. Gamlestadsvägen byggdes om under 1800-talets första hälft. Utmed vägen uppfördes stenmurar.

Nya byggnader uppfördes i början av brukningsperioden i den västra delen av landeriets tomt (hus L20:1) och mitt på landeritomten (hus L20:2). Manbyggnaden vid Sävån (hus L10:1) fanns kvar under hela brukningsperioden men byggdes om (figur 18–19). Huset utmed landerivägen (L9:2) fanns kvar under den första delen av brukningsperioden. Efter en tid (1800-talets andra hälft?) raserades det och en ny tillbyggnad till den stora ladugården uppfördes utmed landerivägen (hus L28:1).

I området runt landeriet uppfördes under 1800-tal flera torp (figur 20), ett av dem låg öster om korsningen mellan Gamlestadsvägen och landerivägen (hus L25:1).

Figur 18. Den äldre delen av bruksperiod 3 för landeritida lämningar. 3D-visualisering med tolkning av byggnadens höjd och takets utseende. Illustration: Arkeologerna/Mattias Öbrink.

Figur 19. Den yngre delen av bruksperiod 3 för landeritida lämningar. 3D-visualisering med tolkning av byggnadens höjd och takets utseende. Illustration: Arkeologerna/Mattias Öbrink.

Figur 20. Torp utmed Gamlestadsvägen vid undersökningen 1918. Foto från öster: Sixten Strömbom (Göteborgs stadsmuseum, GSMS 110003:47).

Hus L20:1 hade minst fyra rum (figur 21). I byggnadens södra del fanns en smedja (rum A) och intill detta ett rum med okänd funktion (rum B). Norr om det fanns en ladugård/stall (rum C) och ett rum med okänd funktion, troligen en del av ladugården/stallet (rum D). Öster om byggnaden fanns en konstruktion som kan ha varit ett fåhus eller en hönsgård, den användes troligen till det att gårdsplanen byggdes om under 1800-talets andra hälft. Mellan hus L9:2 och hus L20:1 kan en portgång kan ha funnits, här fanns en täckt kulvert (från bruksperiod 2) som troligen fortsatte användas fram till att hus L9:2 raserades.

Hus L20:2 hade minst ett rum (ej bevarade). En eldstad fanns troligen. Det kan ha varit ett bostadshus. I byggnadens södra del fanns en källare med kallmurade väggar. När hus L28:1 uppfördes byggdes golven i rummen om.

Hus L25:1 hade minst ett rum som var en bostad. Öster om byggnaden fanns en komposttunna och en stensatt grop som brukades.

Hus L28:1 uppfördes som en tillbyggnad till hus L20:1 (före 1880). Huset hade minst två rum, i öster fanns ett mindre (rum A) och väster ett större (rum B). Troligen hade de ekonomifunktioner. Troligen hade byggnaden ett loft.

Gårdsplanen lades om i början av bruksperioden, i samband med att hus L28:1 uppfördes anlades en ny stenlagd gårdsplan. Trädgården norr om manbyggnaden gjordes om under tidigt 1800-tal. Söder om manbyggnaden anlades en mur.

Ytorna norr om landerivägen, liksom ytorna väster om landeriet användes även nu för bete och odling. Området där Nya Lödöses kyrkogård tidigare fanns blev under 1900-talet kolonilotter.

Bruksperioden avslutades med att bebyggelsen raserades under 1920–1930-talen.

Föremåls materialet

Här presenteras föremåls materialet från landerierna (efter 1624). Detta fyndmaterial hade låg prioritet vid undersökningarna i enlighet med

Figur 21. Undersökning av lämningar från brukningsperiod 3 år 2015. Grundmurarna till hus L20:1 kan ses löpa tvärs över bilden i förgrunden och längre bak (vid en trappa). Foto: Markus Andersson.

länsstyrelsens direktiv. Det har därför insamlats mer sporadiskt och i första hand när det var oklart i fältsituationen huruvida kontexterna hörde till landeritid eller stadstid. Då det har odlats i området under landeriets brukningstid och in på 1900-talet har det ofta skett en sammanblandning av material, där äldre föremål finns omlagrade i yngre kontexter och en viss inblandning av landeritida föremål finns i stadslagren. Det fyndmaterial som klart och tydligt kunde kopplas till landerierna har generellt inte samlats in i fält utan i första hand dokumenterats översiktligt på kontextblanketter. Föremål från de yngre perioderna, och då främst keramik, är därför sannolikt underrepresenterade i materialet.

Föremålsmaterialet från landerierna har inte studerats i detalj men nedan presenteras en översiktlig redogörelse för de tre övergripande brukningsperioderna.

Generella iakttagelser

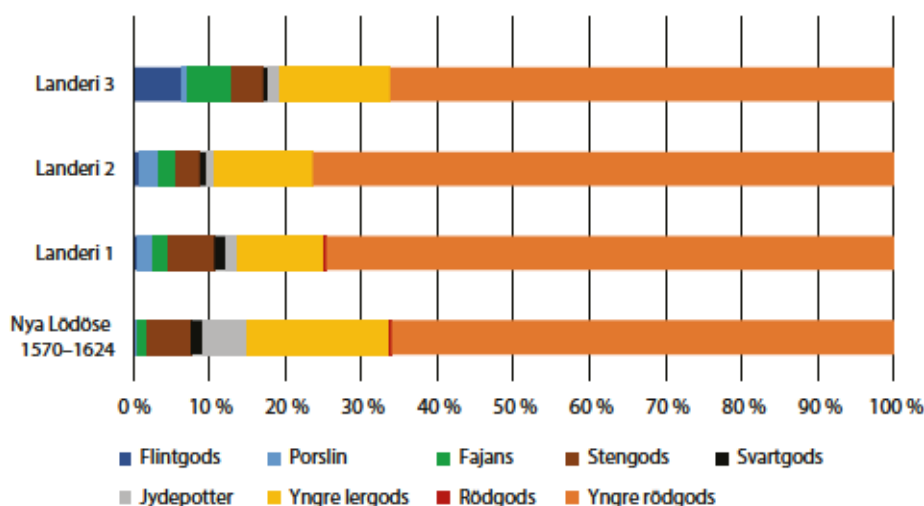
Generellt kan sägas att föremål från stadstiden, framför allt den yngsta stadstiden, utgör den stora massan av föremål även i de lager som bildats och brukats under landeritid (tabell 2). Många olika typer av verktyg och bruksföremål har inte varit möjliga att datera närmare, men keramiken ger en tydlig indikation om att uppskattningsvis inte mer än en tiondel av fyndmaterialet i de olika äldsta faserna kommer från landeriets bruk. Till viss del beror det troligen på att det landeritida materialet hade en lägre prioritet redan i samband med fältarbetet och därför inte samlades in i samma grad.

Förekomst av exempelvis kritpipor och buteljglas förknippas i första hand med landeriets bruk-

Tabell 2. Föremål från landeriets brukningsperiod 1–3 uppdelade utifrån material. Keramik avser största möjliga antal kärl.

Föremålstyp	Brukningsperiod 1	Brukningsperiod 2	Brukningsperiod 3
Ben	3	1	5
Bergart	23	5	28
Bränd lera	5	21	3
Fönsterglas	720	942	2660
Glaskärl	103	83	111
Horn	1		
Kakel	1	5	5
Keramik	1239	1067	861
Läder		1	2
Metall	312	233	272
Piplera	17	102	26
Slagg	64	13	14
Tegel		10	2
Trä	2	5	
Övrigt organiskt	1	1	

ningsperioder. Tittar man på sammansättningen av keramikmaterialet så framgår det att andelen fajans ökade under landeritiden, porslin var vanligast under brukningsperiod 1 och 2 och flintgodset kom in som en ny godstyp främst under brukningsperiod 3 (tabell 3). Men äldre typer av lergods (inklusive yngre rödgods, jydepotter och svartgods) och stengods förekom i omlagrade kontexter i alla perioder (figur 22). Ingen fördjupad analys har kunnat genomföras över vilka typer av lergods och stengods som faktiskt dateras till landeritiden.

Figur 22. Diagram över andelen godstyper per fas baserat på maximalt antal kärl av varje keramiktyp. Som framgår av tabell 3 är underlaget från landeriperioderna avsevärt mindre.

Tabell 3. Fördelning av godstyper från landeriets olika brukningsperioder baserat på maximalt antal kärl. Den vänstra kolumnen visar hur sammansättningen såg ut före keramikmaterialet från den yngsta stadstiden i Nya Lödöse 1570–1624.

Godstyp	Nya Lödöse 1570–1624	Brukningssperiod 1	Brukningssperiod 2	Brukningssperiod 3
Fajans	83	25	24	50
Flintgods	3	8	8	55
Lergods	1	2		1
Jydepotter	348	20	11	13
Porslin	15	25	28	7
Rödgoods	12	2		
Stengods	342	73	33	35
Svartgods	99	18	10	6
Yngre lergods	1116	141	136	124
Yngre rödgods	9068	917	809	570

Flera av de kärl som har analyserats med hjälp av ICP och som kopplas till landeriperioden har sitt ursprung i Skandinavien både från Sverige (Skåne, samt östra Mellansverige och Västsverige) och Danmark men här finns även en skärva som föreslås komma från Norge (figur 23). Kanske är detta en kronologisk skillnad jämfört med keramikmaterialet från stadstiden som indikerar att en större skandinavisk produktion av keramik hade

etablerat sig under denna tid. Underlaget är dock för litet för att kunna dra några säkra slutsatser (Brorsson 2024).

Brukningssperiod 1 (1624 till 1700/1727)

Under 1600-talet levde till stora delar den äldre stadsstrukturen kvar. Byggnader och vägar följde till viss del de äldre strukturerna. Under slutet av perioden raserades den äldre bebyggelsen, troligen skedde detta under början av 1700-talet.

En stor del av föremålsmaterialet från brukningssperiod 1 hittades i olika markberednings och utjämningslager från 1600-tal och innehåller främst omlagrat material från stadstiden. Främst i de lager som brukas som odlingsjordar märktes en inblandning av landeritida föremål, exempelvis fajans och glas med datering till 1600–1700-tal.

Bland föremålsmaterialet från landeriets äldsta brukningssperiod fanns en stor mängd keramik och glas. Även en hel del metallföremål hittades, av dessa var 192 spikar och 25 hästkosöm, nio knivar och elva nitar. Men det förekom också verktyg och andra hushållsföremål exempelvis en yxa, en smideshammare, en eventuell fil, en sax, en vikt och ett par nycklar (figur 24–25). En degel fanns i materialet och små brukningsföremål, exempelvis ett par knappor, fingerborgar och en kam. Nio fragment från kritpipor representerar sannolikt landeriets brukningssperiod, men var alla från skaft och har inte daterats närmare. Ett kritpipeskaft var

F7896

2 cm

Figur 23. Fat med piplerdekor (F7896) påträffat i utjämnade lager (KG 855, fas Landeri:2). Fatet kan enligt ICP-analysen komma från östra Mellansverige. Foto: Markus Andersson. Skala 1:2.

Figur 24. Vikt (F1622) från återfylld nedgrävning i brukningsperiod 1 (KG 1839, fas Landeri:8). Foto Markus Andersson. Skala 1:1.

Figur 26. Skänkelsax (F3401) påträffad i påförda lager inom odlingsyta (KG 379, fas Landeri:14). Foto Markus Andersson. Skala 1:2.

Figur 25. Skäggyxa (F3138) från odlingslager (KG 2169**, fas Landeri:2). Foto Markus Andersson. Skala 1:2.

Figur 27. Pilgrimshorn (F1551) daterat till 1400–1500-tal, det kan kopplas till vallfärd. Det påträffades konstruktionslager under en stenlagd gårdsplan (KG 6238**, fas Landeri:9). Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.

Figur 28. Silkärl (F9890), enligt ICP-analys troligen tillverkat i västra Skåne. Från konstruktionslager under mur utmed den så kallade landerivägen (KG 309, fas Landeri:9). Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.

av rödlera och kan ha tillverkats i Göteborg under 1630-tal (muntlig uppgift Robert Bergman Carter).

Glaskärslmaterialet utgjordes av 18 buteljer som sannolikt var moderna (troligen 1700–1800-tal). 37 fragment var från passglas och övriga var från enstaka römer, våffelbägare och odefinierade

kärl, eventuellt en schatullflaska, samt lock från en pokal och en karaff som dateras till 1500-tal.

Majoriteten av keramikerna utgjordes troligen av omrört material från Nya Lödöse, men man kan notera en något större inblandning av flintgods, fajans och porslin än under stadstiden. Dateringen

av vissa kärl och godstyper ligger i gränsperioden mellan stads- och landeritid och det är svårt att avgöra från vilken period de kommer. Den stora mängden kärl tyder ändå på att huvuddelen av keramikmaterialet har avsatts under stadstiden. Det är svårt att tänka sig samma omfattande konsumtion under landeriets första tid.

Bland de föremål som tydligt kan kopplas till landeriet fanns alltså kritpipor, en del fajanskärl, flintgods och porslin samt sannolikt en del buteljer och flaskor av glas. Äldre italiensk majolika, Lustreware från Valencia i Spanien och nederländsk majolika ingår också under kategorin fajans i tabellen. Flintgodset från 1800–1900-talen härrör från yngre störningar.

Brukningstid 2 (1727 till 1800-tal)

Under denna period anlades mer organiserad bebyggelse inom landeriet Marieholm med flera byggnader, bland annat en ny mangårdsbyggnad, ladugård, fähus och verkstäder, samt en gårdsplan, en ny väg och en terrassmur utmed denna. Det fanns kålgårdar och troligen en trädgård där man grävde flera planteringsgropar. Flera av ekonomibyggnaderna togs sannolikt ur bruk i början av 1800-talet.

Fortfarande utgjordes föremålsmaterialet till allra största delen av fynd från stadstiden. I anslutning till den gamla kyrkogården hittades en stylus av ben, bland metallerna finns bland annat en armborstpilspets, en kanonkula, 153 spikar, ett par nycklar, nitar, blyplomber, en skänkel-sax, en öltapp, flera hästkosöm och några hästskor. Framför allt de sistnämnda föremålen skulle kunna spegla en mer agrar prägel under landeritiden (figur 26).

Från perioden finns mynt daterade till 1582 och 1707 samt en riksgälds contors pollett, från 1799–1802. Myntmaterialet visar på spännvidden i dateringarna för fyndmaterialet i stort.

I keramik, glas- och kritpipematerialet märks en större förekomst av hushållsavfall och bruk från landeriet under 1700-tal. Bland annat finns en avsevärt större mängd kritpipor med datering till perioden. Del av ett pilgrimshorn tillverkat av piplera hittades också i lager tillhörande denna period men det kommer sannolikt från stadstiden (figur 27).

Glaskärlsmaterialet utgjordes av 19 buteljer (sannolikt landeritida), 25 passglas, två kärl av

venetiansk typ, två skärvor från ölglas så kallade humpen och skärvor från en karaff av tjockt blått formblåst glas daterat till 1500–1600-tal.

Flera av keramikkärlen ingår i ICP-analysen. Till skillnad från materialet från Nya Lödöse, där mycket är från tyska områden, kom tre av kärlen, ett silkärl, en kruka och en gryta, från Skåne och Danmark samt ett var tillverkat lokalt (figur 28). Även andra skärvor av rödgodskeramik som okulärt daterats till 1700–1800-tal fanns bland keramiken. Flera kärl var dock fortsatt från den yngsta stadstiden, bland annat stengodskrus från Siegburg märkt med året 1594, fajans (majolika) från tidigt 1600-tal tillverkat i Haarlem i Nederländerna och yngre lergods från Weserområdet i nuvarande Tyskland och Beauvais i Frankrike. Bland den landeritida keramiken förekom bland annat ett fajansfat med Wanli-inspirerad dekor, daterat till 1625–1700. Flera kärl, 28 stycken, var av kinesiskt porslin, som med all sannolikhet kommer från det svenska ostindiska kompaniets import efter dess grundande på 1730-talet.

Brukningstid 3 (1800–1900-tal)

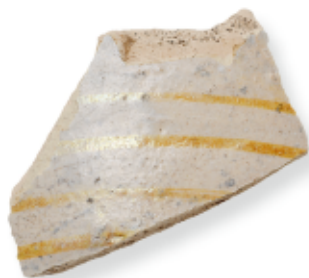
Brukningstid 3 omfattar brukningen av landeriet under 1800-talet och början av 1900-talet. Under början av denna period uppfördes nya byggnader, ladugården byggdes ut, landerivägen byggdes om och i området kring landeriets uppfördes flera torp.

Bland keramiken från perioden var andelen yngre rödgods fortfarande störst men utgjordes av en större andel fat och det fanns även delar av blomkrukor, sockerkoner och sirapskrus, sannolikt från det Sahlgrenska sockerbruket på andra sidan Säveån. Bland stengodset förekom enstaka mineralvattenkrus.

Det fanns en hel del stengods med stämpeldecor från den yngsta stadstiden från olika produktionsplatser i områdena kring Siegburg, Raeren, Köln/Frechen och Westerwald. Andelen stämpeldecorerat stengods, kanske framför allt det från Westerwald, tycks nästan vara vanligare i landerikontexterna än under den yngsta stadstiden (figur 30). Detta beror troligen på att de yngsta stadslagren i hög grad blivit omblandade under landeriets brukningstid. En del av stengodset skulle även kunna ha tillkommit under landeriets äldsta period. Det förekommer också Lustrewarekeramik från Katalonien/Aragonien daterad till

F877

1 cm

Figur 29. Skärvor av Lustre-ware, troligen från Katalonien/ Aragonien (F877). Framkom i lager under ett omlagt golv i hus L20:1 (KG 2124**, fas Landeri:28). Foto: Markus Andersson. Skala 1:1,25. ↓↓

⇐ Figur 30. Stengodskrus från Raeren/Westerwald med årtal 1596 (F2383). Påträffad i grunden till hus L20:1 (KG 2053**, fas Landeri:20). Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.

F338

1 cm

↑ Figur 31. Örslev (F338) påträffad i utjämningslager (KG 1076*, fas Landeri:20). Foto: Markus Andersson. Skala 1:1.

F2383

0,8 cm

1550–1650-tal (figur 29). En relativt stor mängd keramik från den yngsta stadstiden, innehållande flera dekorativa bordskärl, fanns i konstruktionslager under landeriets ladugård och gårdsplan. Kanske har de legat relativt skyddat där jämfört med de områden som hade brukats för odling. Sammansättningen av keramik och andra föremål från dessa lager är troligen spår av konsumtion i

relativt välbärgade hushåll i stadens centrala delar under den yngsta stadstiden.

Flintgods som tillkommit under landeriets bruksperiod 3 har också registrerats, exempelvis servisen Japan med flytande blå dekor tillverkad vid Gustavsberg 1852–1892 och servisen Carrara, även den tillverkad vid Gustavsberg mellan åren 1860–1905. Mycket av flintgodset utgörs av nötta

små fragment från odlingsjord och kärityperna är bland annat kaffekoppar, terriner och tallrikar. Generellt är mängden flintgods större än under 1700-talet medan mängden porslin och kritpipor har minskat jämfört med under 1700-talet.

Glasmaterialiet innehöll en blandning av 1800-talsfynd och föremål från Nya Lödöse. Kärnglasen bestod av drygt 100 kärl varav 46 var buteljer, tolv passglas och flera övriga kärl. Det förekom enstaka äldre glas exempelvis ett par humpenglas, olika typer av bägare daterade till omkring 1575–1650, men också en glasskål, så kallad ”filbunksskål” med datering till 1750–1850, samt en pressglasskål från 1800–1900-tal. Även buteljerna bör kopplas till konsumtion under landeriet. Här fanns också en glaspärla med blått glas och inlagd vit tråddecor. Mängden fönsterglas var störst under denna brukningsperiod.

Bland metallfynden fanns tio stycken mynt med skiftande dateringar, två 1500-talsmynt, två 1600-talsmynt (Kristina och Karl XI), ett oidentifierat och resterande fem mynt daterades till 1800-talets första hälft och mitt. Av metallföremålen var 49 spikar och utöver det fanns flera hästkosömmar, enstaka beslag, knappar, en sked och en fickkniv. I benmaterialiet fanns också en örslev (figur 31).

Animalosteologi

Totalt omfattar materialet 29,0 kg ben. Kontexterna från landeritiden (efter 1624) innehöll heterogena spår av djurben. Över lag ger materialet en bild av utspridda skelettdelar från slakt, hantering och konsumtion av nötkreatur, får, get och gris. Förhållandevis stora och kompakta skelett av torsk och långa förekom i flera kontexter. Det är svårt att uppskatta hur mycket av materialet som var omlagrat från stadstiden.

En konstruktionslager tillhörande den centrala gårdsplanen under 1700-talet (fas Landeri:9 till Landeri:19) innehöll hushållsnära avfall som troligen kan dateras till brukandet av gårdsmiljön.

Terminus ante quem är före konstruktionen av den stora ladan L20:1, omkring kring 1800.

En ovanligt intressant kontext var återfyllningen av ett dike omkring år 1800 (KG 1533, fas Landeri:27). Händelsen var troligen samtida med raseringen av hus L9:2. Fyllningen innehöll delar av åtminstone två rävar och en del av ett lodjurs framtass. Det tyder på att någon aktivitet i samband med fångst, jakt, pälshantering eller pälshandel i området efter stadstiden.

Arkeobotaniska analyser

Här följer en kort genomgång av de arkeobotaniska resultat som specifikt rör de landeritida lagren. Proverna från landeritiden har prioriterats utifrån att de är insamlade i odlingsjord, och innehåller spår av odlingsväxter, alltså det material som säger något om den primära verksamheten under perioden. Resultaten av analyserna av makrofossil beskrivs i sin helhet i bilaga 1

I odlingslagren fanns en hel del förkolnad säd. En del av materialet kan komma från söndergrävda stadskulturlager, men det kan även vara spisaska som tillförts odlingsjorden, vilket gör detta material källkritiskt problematiskt.

Ett prov från en odlingshorisont i landeriets äldsta fas, daterad till 1600- eller 1700-tal (KG 307, fas Landeri:2), innehöll fröer från dill, persilja och sallat. Från två prover från odlingshorisonter daterade till perioden 1700–1900-tal (KG 913 och 1181, fas Landeri:14) fanns tobak och potatis. Potatisen blev inte vanlig i odling förrän under 1800-talets början, och dess förekomst kan här ge en antydning om odlingens ålder. Tobak var vanlig i odlingar från 1725 och fram till 1900-talets början.

Från de yngsta odlingarna (sent 1800-tal till 1938) fanns kål, humle och *hålbrot*. Sistnämnda växt är en prydande rabattväxt och kan illustrera hur landeriområdet också brukades som sommarnöje, och att trädgårdarna i området fick karaktären av sociala rum för rekreation.

Figur 32. Kartan från 1677 med de arkeologiskt påträffade byggnaderna inlagda. De undersökta byggnaderna kan motsvara två olika gårdar inritade som schabloner på kartan. Skala 1:1 500.

DISKUSSION

Landeritomten

Under den äldsta landeritiden (brukningsperiod 1) var området tydligt präglat av strukturer från Nya Lödöse. Sannolikt fanns två olika gårdar åtskilda av en tomtgräns. Tomterna för bebyggelsen motsvarar stadsgård 1/3 och 2/4 från Nya Lödöse. Bebyggelsen kan motsvara de två hus (gårdar?) som kan ses på kartan från 1677 (figur 32). Det är möjligt att byggnader från staden fanns kvar och användes. Likaså verkar flera stenlagda ytor och gator ha brukats. Förutom gata A och C, som nu var landsvägar, användes troligen delar av gata B som gårdsplan.

Även om gata C ersattes av en ny landsväg redan på 1600-talet så var det först på 1700-talet som landeriet fick den struktur som det sedan behöll fram till 1900-tal med en manbyggnad nära

Säveån och ekonomibyggnader längre åt nordväst (figur 33). En märklig detalj är att inga byggnader tillhörande landeriet fanns inom de tidigare stadsgårdarna 12 och 13 utöver ett torp som fanns här på kartan från 1769.

Flera större anläggningsarbeten genomfördes inom och runt landeriet från 1700-talet och framåt. Den nya landeriväg som anlades under brukningsperiod 2 fick en stenmur utmed den norra sidan. Utmed Gamlestadsvägen uppfördes liknande murar under 1800-talet.

Vägar

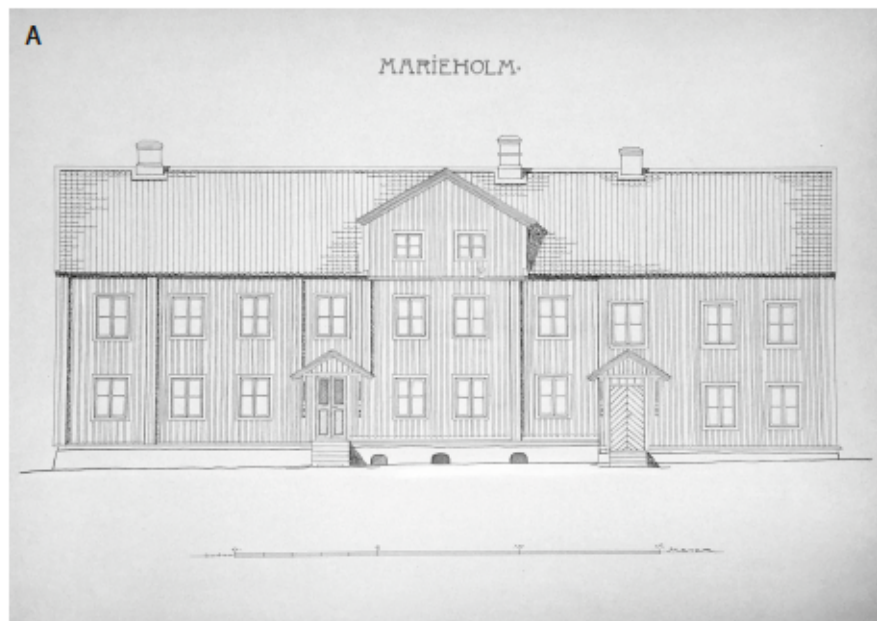
En övergripande struktur från Nya Lödöse fanns länge kvar och förändrades gradvis. Detta skedde först genom omläggning av Gamlestadsvägen över den före detta kyrkogården, därefter anla-

Figur 33. Konzeptet till landerikartan år 1800. Marieholms landeri syns norr (vänster om) om Säveån och väster om Gamlestadsvägen. Manbyggnaden ligger vid Säveån (L10:1), längre åt nordväst finns en sammanbyggd länga som troligen motsvarar hus L9:1 (eller L20:1) och L9:2, här finns ytterligare byggnader som kan vara hus L9:3 och möjligen hus L9:4 eller L20:2 (Lantmäteriet, 14-gbg-1).

Tabell 4. Samtliga byggnader från landeritid.

Hushuslänga/ konstruktion	Rum	Användnings- period	Ombyggd	Funktion	Golv	Stensy II	Byggnadsteknik	Eldstad	Isolering	Kommentar
L1:1	A	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Rum	Stengolv					Eventuellt ekonomi
	B	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Uppvärmtd rum	Stengolv	x		(x)		Troligen eldstad. Stuga eller verkstad
	C	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Rum	Stengolv	x				Eventuellt ekonomi
L1:2	A	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Rum	Ej bevarat	x				
	B	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Rum	Lergolv?		Träväggar, okänd teknik			
	C	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Fähus?	Lergolv		Träväggar, okänd teknik			
L1:3	A	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Rum	Träggolv	x				Eventuellt byggt i vinkel med hus L1:1
L1:4	A	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Rum	Stengolv					
L1:5	A	1620-tal-första halvan av 1700-tal		Rum	Stengolv					
L9:1	A	Första halvan av 1700-tal-tidigt 1800-tal		Lada/stall/ ekonomi	Stengolv	x	Fönsterglas			
	B	Första halvan av 1700-tal-tidigt 1800-tal		Lada/stall/ ekonomi	Stengolv	x	Fönsterglas			
L9:2	A	Första halvan av 1700-tal-1800-tal		Rum	Ej bevarat	x	Fönsterglas?			
L9:3	A	Första halvan av 1700-tal-tidigt 1800-tal		Rum	Träggolv	x				
L9:4	A	Första halvan av 1700-tal-tidigt 1800-tal		Rum	Stengolv					
L10:1	A	Första halvan av 1700-tal-1938	x	Källare	Stengolv efter ombyggnad träggolv	x				Använt för förvaring? Ombyggt två gånger
	B	Första halvan av 1700-tal-1938		Källare	Ej bevarat	x				Använt för förvaring?
L20:1	A	Tidigt 1800-tal-1930-tal (?)	x	Smedja	Stengolv efter ombyggnad ev. lergolv	x	Fönsterglas?	(x)		
	B	Tidigt 1800-tal-1930-tal (?)	x	Rum	Ej bevarat	x	Fönsterglas?			
	C	Tidigt 1800-tal-1930-tal (?)	x	Lada/stall	Stengolv? Efter ombyggnad ej bevarat	x	Fönsterglas?			
	D	Tidigt 1800-tal-1930-tal (?)	x	Rum	Ej bevarat	x	Fönsterglas?			Del av lada/stall
L20:2	A	Tidigt 1800-tal		Rum	Ej bevarat	x	Källare med kallmurad stenvägg. Fönsterglas?	(x)		Källare och troligen flera rum. Troligen eldstad. Ev. bostadshus
L25:1	A	Mitten av 1800-tal till 1920-tal (?)		Stuga	Ej bevarat	x				
L28:1	A	Sent 1800-tal-1930-tal (?)		Ekonomi	Ej bevarat	x	Fönsterglas?			
	B	Sent 1800-tal-1930-tal (?)		Ekonomi	Stengolv	x	Fundament till stolpar. Fönsterglas?			Troligen loft

Figur 34. Mangårdsbyggnaden på Mariholm uppmätt år 1917. A) är södra sidan och B) är norra sidan (Göteborgs stadsmuseum, GMA 2559:a-b).

des den öst-västliga väg som här kallas landerivägen. Men den huvudsakliga sträckningen för Gamlestadvägen norr om Säveån var ända till 1960-talets slut samma som gata C hade år 1473.

Byggnader

Relativt lite fanns bevarat av byggnaderna från landeritiden (tabell 4). Det har därför varit svårt att tolka dess fulla utbredning. I flera fall kan byggnaderna ha varit betydligt större och även varit sammanbyggda.

De äldsta byggnaderna (fas Landeri:1) har tolkats vara uppförda efter 1624, men då de var anpas-

sade till en struktur från Nya Lödöse finns möjligheter att de uppfördes redan efter Kalmarkriget och sedan stod kvar.

I viss mån kan kartmaterialet användas för att identifiera byggnader. På konceptet till landerikartan från 1800 finns en stor byggnad i vinkel. Möjligen visar detta att hus L9:1 och L9:2 var sammanbyggda. Mellan dem kan en portgång kan ha funnits. Här fanns en täckt kulvert som kan ha legat i portgången. Även manbyggnaden och de stora ekonomibyggnaderna från 1800-talet har kunnat tolkas med hjälp av kartmaterialet (figur 34).

Funktioner

I några få fall har funktioner i de olika byggnaderna kunnat spåras genom brukningsspår, golvmaterial eller eldstäder. Men lämningarna är betydligt färre än för stadstiden. Det skriftliga materialet omnämner flera olika funktioner och det kan möjligen gå att identifiera platserna för några av dessa.

Från de två första brukningsperioderna finns gropar och bingar med olika funktioner samt även hägnader. Dessa visar hur man använt landeritomtens. Under brukningsperiod 1 fanns troligen boningshus och större ekonomibyggnader (som fåhus) närmast gata A. Olika andra funktioner med hägnader för djur och kålgårdar fanns längre in på tomterna. I det arkeobotaniska materialet fanns spår av odling av dill, persilja och sallat, vilket visar en odling inriktad mot tämligen normal produktion av grönsaker och örter som påminde om den under stadstiden. Utmed gata C/Gamlestadsvägen fanns mindre byggnader med okända funktioner.

Under brukningsperiod 2 fanns mer nyttobetonade funktioner i väster med ekonomibyggnader och kålgårdar. I öster fanns manbyggnaden med tillhörande trädgård. Bland de odlade växterna fanns dill, kål, persilja, sallat och tobak (och möjligen potatis). Tobak var vanlig i odlingar från 1725 och fram till 1900-talets början. Den syftade i allmänhet till att försörja en lokal tobaksindustri i form av spinnerier för tuggtobak, snus- och cigarr- och piptobakstillverkning. I Göteborg fanns en mycket rik flora tobaksindustrier under 1700- och 1800-talen

Landeritomtens indelning behölls under brukningsperiod 3. I det arkeobotaniska materialet

fanns odlade nyttoväxter som humle, kål, potatis och tobak. Här fanns även hålröt som är en pryddande rabattväxt, detta kan visa att trädgården kom att fungera som ett socialt rum för rekreation

Avslutande ord

Materialet i denna rapport bidrar till kunskapen kring de gårdsmiljöer, landerierna, som omgav Göteborg under 1600–1800-talen. Även om skriftliga källor och kartor finns från dessa miljöer har få av dem undersökts arkeologiskt, ett undantag är Johanneberg där trädgården undersöktes 2018–2020 (Bramstång et al. 2021).

Utvecklingen i området i denna rapport gick från enklare gårdar till det landeri med stora ekonomibyggnader och en ståtlig manbyggnad omgivet av terrasseringar och trädgårdar som fanns under 1800-talet. Den äldsta tidens lämningar byggdes upp efter nedläggandet av Nya Lödöse och strukturer från staden levde kvar under hela 1600-talet. Omkring år 1700 började det landeri som sedermera kom att kallas Marieholm byggas upp.

Området kring de fyra landerier som fanns i Gamlestaden anlades på ruinerna av staden Nya Lödöse. De kom med tiden att bli alltmer tätbebyggda och utgjorde närmast ett eget samhälle innan de runt sekelskiftet 1900 blev en del av stadsbebyggelsen i Göteborg. Miljöerna kring de landerier som avlöste Nya Lödöse rymmer berättelser som är värda att lyfta fram, och platser värda att undersöka arkeologiskt.

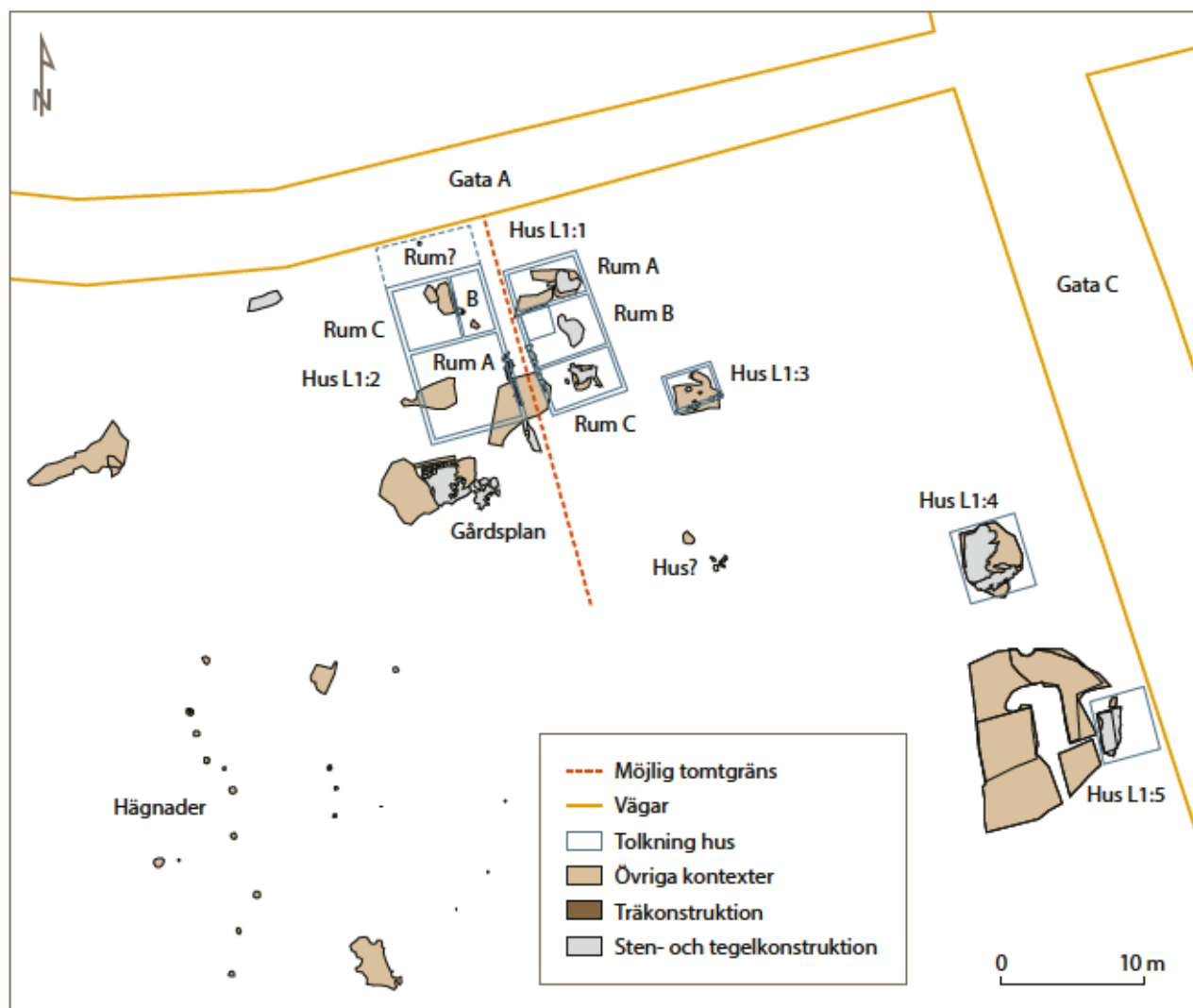
STRATIGRAFISK BERÄTTELSE

Här följer den stratigrafiska berättelsen. Några förkortningar används i texten. Dessa är KG=kontextgrupp, S=stratigrafiskt objekt, SVG=svartgods, YLG=yngre lergods, YRG=yngre rödgods och ÄRG=äldre rödgods.

Fas Landeri:1. Konstruktion av byggnader
Datering: 1600-tal.

I en äldsta bebyggelsefas uppfördes byggnader som följer tomtindelningen från Nya Lödöse (figur 35, tabell 5). Även om byggnaderna mest troligt uppfördes någon gång under 1600-talet (efter 1624) finns en möjlighet att de hör till tiden 1619–1624.

En ny byggnad (hus L1:1) uppfördes på den tidigare stadsgård 1/3. Huset låg något vridet i förhållande till hur tidigare hus på stadsgård 1 hade

Figur 35. Lämningar från fas Landeri:1. Skala 1:500.

Tabell 5. Grupper och kontexter i fas Landeri:1. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Beskrivning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
304	Konstruktion av byggnad	3091, 3174		3091 var syllstensrad av 0,2–0,3 m stora stenar. 3174 var konstruktionslager av sand
312	Konstruktion av gårdsplan	3212, 3216, 3217, 3220, 3221, 3222, 3241, 3249, 3258	3241 har PM 11642 med träkol, träflis, ogräs, hallon	3212, 3222 var konstruktionslager av sand. 3258 var konstruktionslager av sand och lera. 3217, 3241, 3249 var stenläggning av 0,10–0,25 m stora stenar. 3220 var 4 stenar, 0,45–0,75 m stora, troligen återanvända från eldstad. 3216 var Ö-V rad av 0,10–0,15 m stora stenar. 3221 var nedgrävningar/avtryck av stenar som tagits bort och återfyllts med 3210
314	Konstruktion av byggnad	3092		3092 var syllstensrad
371	Nedgrävning	3320		Nedgrävning med oval form, 0,32x0,23 m stor, 0,08 m djup, plats för konstruktion, som stolpe
380	Konstruktion av byggnad	3364		Obränd N-5 syllstock
381	Konstruktion av golv	3219, 3350, 3385, 3386	3219 har PM 10617 träflis, dynga, rottrådar, träkol, bär, ogräs (bevuxen dynga)	3219 var konstruktionslager (golvyta) av lera, bränt. 3350 var konstruktionslager av lera (golvyta) med inslag av tegelkross, ej bränd 3385 var tunt konstruktionslager av lera. 3386 var tunt konstruktionslager av sand. Innehöll tand av nöt. Rörbensfragment av däggdjur. Vikt 3,1 g (allt material ej vägt). Fynd av glas: 2 fönsterglasfragment (5 g). Järn: 1 nyckel. Tegel: 2 röda murtegel, 1 gult murtegel. Keramik: 1 YRG fat, 7 oidentifierade YRG kärl, 2 YLG skålar, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 oidentifierat fajanskärl
621	Konstruktion av byggnad	3790, 3798		3790 var konstruktionslager av sand. 3798 var Ö-V rad av stenar 0,1–0,4 m stora (syll). Innehöll kraniefragment, fragment av mellanfotsben av nöt, 30,3 g. Fynd av järn: 2 spikar. Tegel: 2 gula murtegel. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG panna, 1 YRG skål, 1 YLG fat, 2 oidentifierade YLG kärl
637	Konstruktion av stolpe	3593		Nedgrävning/stolphål
1014	Sten	3805		Ensamliggande sten 0,35 m stor
1058	Konstruktion av hägnad	51151, 51179		Nedgrävningar/stolphål
1170	Markberedning	3266, 3447		3266 var konstruktionslager av grusig sand. 3447 var konstruktionslager av sand, grus med stenar (urplockad stenläggning?). Fynd av glas: 1 flaska, 1700–1850, 1 butelj, 1850-
1268	Konstruktion av hägnad	3253		5 nedslagna störar
1320	Konstruktion av stenrad	51273		Ö-V rad av 0,2–0,3 m stora stenar
1433	Konstruktion av stenläggning	62007		Fragmentarisk stenläggning av 0,1–0,2 m stora stenar
1573	Konstruktion av stenläggning	3087, 3280, 3286, 3288, 3289, 3294, 3378		3087 var konstruktionslager av humös sand. 3289, 3378 var konstruktionslager av sand, 3280, 3288, 3294 var stenläggningar av 0,1–0,4 m stora stenar. Runt den i S. (3294) fanns bränt trä. 3286 var en ensamliggande sten, 0,65x0,35 m stor. Innehöll en tand, 1 rörbensfragment från nötboskap, 1 bränt fragment från däggdjur. Fynd av glas: 6 oidentifierade kärl och 60 fönsterglasfragment (65 g). Keramik: 4 YRG trebensgrytor, 1 oidentifierat kärl
1396*	Konstruktion av golv?	25052*, 30016*		25052 var konstruktionslager av sand. 30016 var stenläggning av 0,1–0,2 m stora stenar
1566*	Markberedning	35022*, 35025*		Utjämningslager av sand med tegelbrockor, kalkbruk, pinnar, träkol, träflis (utjämnad raseri). Innehöll ben av nöt, hals-/ bröstkotsfragment, blandade delar. Får/get, överarmsben, höftben. Svin, revben, tand, lärben, vadben, mellanfotsben. Däggdjur, fragment. Gås, överarmsben. Höns, armbågsben. Totalt 814,8 g ben. Fynd av glas: 1 passglas (1550–1650), 2 fönsterglasfragment (3 g). Kakel: 1 fragment. Järn: 1 krampa, 1 dörrlås, 1 verktyg, kanske en fil eller rasp, 1 ämnesjärn(?), 6 spikar, 2 oidentifierade föremål. Övrig metall: 1 tennkärl, 1 beslag och 1 fingerborg i CU-legering. Piplera: 1 kritpipsskaft. Keramik: 4 YRG trebensgrytor, 3 YRG krukor, 5 YRG fat, 2 YRG skålar, 11 oidentifierade YRG kärl, 4 YLG fat varav 2 från Tyskland/ Nederländerna, 2 YLG skålar från Nederländerna, 1 YLG panna, 1 SVG kruka, 1 oidentifierat stengodskärl, Limburgområdet, 1400–1500-tal, 1 fajansfat från Nederländerna, 1600-tal, 1 porslinskål, 1700-tal.

Grupp	Beskrivning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
2003**	Konstruktion av hägnader	300955**, 305765**, 305789**, 305804**, 305820**, 305830**, 305831**, 305876**, 306367**, 306923**, 310992**, 311197**, 502618**, 502655**, 502672**, 503719**, 510551**, 518768**, 521876**, 524154**, 524889**, 524897**, 1006831**, 1006866**, 1006870**, 1006872**		300955, 305765, 305789, 305830, 305876, 306367, 310992, 311197, 502618, 502655, 510551, 518768, 524154, 524889, 1006831, 1006866, 1006870, 1006872 var nedgrävningar/stolphål/pinnhål. 305820 var ruttnad kvadratisk stolpe, avbruten vid markytan. 306923 var kvadratisk spetsad stolpe av trä, avbruten vid markytan. 524897 var rund stolpe, avhuggen vid markytan. 502672 var stenskoning. 305804, 305831 var återfyllning av sand med tegelkross, träbitar mellan nedgrävning och stolpe
2037**	Markberedning	300071**, 301764**	300071 har PM 303118 med ängs-/betesmarksväxter. PS 303117	300071 var utjämningslager av lera med träflis, 301764 var utjämningslager av silt med träflis. Innehöll blandade delar av nöt. Skenben av får/get. Mellanfotsben, bröstotsfragment av svin. Lårben av höns. Däggdjur: fragment. Osorterade benfragment. Totalt 119 g ben. Fynd av järn: 2 spikar. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka, 1 YRG panna, 3 oidentifierade YRG kärl, 1 stengodskrus från Frechen 1550–1650
2088**	Markberedning	304230**, 500312**		Utjämnade omrörda raseringslager från Nya Lödöse av humös sand, silt och lera med tegelkross. Innehöll täled av häst. Osorterade benfragment. Totalt 290 g ben. Fynd av glas: 1 lemonadflaska, 1800-tal, 5 fönsterglasfragment (6 g). Järn: 2 spikar, 1 oidentifierat föremål. Piplera: 1 kritpipshuvud. Keramik: 2 YRG pannor, 19 oidentifierade YRG kärl, 6 YRG fat, 1 YLG fat från Weser 1575, 2 oidentifierade YLG kärl, 2 oidentifierade SVG kärl, 1 stengodskrus från Raeren, 1 fajans, albarello och 2 fajansfat från Nederländerna 1550–1650
6018**	Konstruktion av hägnad	510102**, 521799**, 521811**		Nedgrävning för stolpar. 521811 var bevarad stolpe i 521799
3092***	Konstruktion av golv	70024***, 70025***, 81005***, 81007***		70025, 81007 var konstruktionslager av sand med tegelkross, kalkbruk, pinnar. 70024 var stenläggning av 0,05–0,30 m stora stenar 81005 var stenläggning av platta 0,3–0,5 m stora stenar, samt mindre ca 0,1 m stora stenar. Innehöll 2 mellanfotsben, blandade delar av nöt. Får/get förekommer. 1 ostronskal. Totalt 634 g ben. Fynd av glas: 1 lock till en pokal, 2 fönsterglasfragment (4 g). Keramik: 10 YRG trebensgrytor, 1 YRG skål, 2 YRG fat varav 2 från västra Nederländerna 1500–1700, 12 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG skål

legat. Väster om detta uppfördes en byggnad (hus L1:2), på tidigare stadsgård 2/4. Söder om byggnaderna fanns en gårdsplan. Mellan husen fanns en cirka 1,6 meter bred öppen yta. Öster om hus L1:1 uppfördes en mindre byggnad (hus L1:3). Det är möjligt att byggnaderna representerar två olika gårdar. Några av de existerande gatorna (gata A och C) användes. Delar av gata B användes som gårdsplan. Utmed gata C konstruerades troligen två mindre byggnader (hus L1:4, L1:5).

Inför byggnationen påfördes konstruktionslager (KG 1170). Lagren var delvis omrörda vilket visas av att det i dem fanns glas med yngre dateringar än fasen.

Hus L1:1 var 10,5×5,5 meter stort och hade minst tre rum. Det är osäkert hur långt åt norr huset sträckte sig, men var inte hela vägen till gata A. Utmed den västra väggen fanns delar av grunden kvar (KG 314). Flera stenläggningar som

kan ha varit golv anlades (KG 1573). Golvets placering visade de olika rummens utbredning. Mellanväggarna fanns på samma platser som i huslänga 1:18:1. De stenlagda golven talar för att byggnaden helt eller delvis var en ekonomibyggnad.

I norr fanns rum A som var minst 2,5×5,0 meter stort. Söder därom fanns rum B som var 3,7×5,0 meter stort. Eftersom eldstaden från huslänga 1:18:1 troligen inte hade raserats kan den ha använts i detta hus. Den låg i rummets nordvästra del och var cirka 2×2 meter stor. Rummet kan ha varit en uppvärmd stuga (om än med stenlagt golv). Längst i söder fanns rum C som var 3×5 meter stort. I rum C fanns en stolpe (KG 371).

Hus L1:2 var uppskattningsvis 11,5×7,0 meter stort och hade minst tre rum. En del av grunden fanns kvar utmed den östra väggen (KG 304). I söder fanns rum A som var 6,0×6,5 meter stort, här lades ett konstruktionslager av sand. Norr om

detta fanns två rum med en bevarad mellanvägg (KG 380). I öster fanns **rum B** som var 2×4 meter stort, möjligen lades ett lergolv i rummet. I väster fanns **rum C** som var 4×4 meter stort (KG 381), ett lergolv lades i rummet. Det var troligen ett fähus, här fanns dynga på golvet. Det är osäkert vilka funktioner de övriga rummen hade. Ytterligare ett rum kan ha funnits i norr, intill gata A fanns en stolpe som kan ha ingått i huset eller en hägnad (KG 637).

Hus LI:3 var minst 3,5×3,0 meter stort och hade minst ett rum. En del av den södra väggen fanns bevarad (KG 621), norr om det fanns konstruktionslager, troligen från ett golv. Huset kan ha varit byggt i vinkel med hus LI:1. Det är osäkert vilken funktion det hade.

Söder om hus LI:3 fanns en rad av stenar som kan ha varit en del av en byggnad (KG 1320).

Hus LI:4 var minst 5,2×4,8 meter stort och hade minst ett rum. Väggar saknades. På ett konstruktionslager lade en stenläggning (KG 3092***). Troligen var detta kan golvet. Det är osäkert vilken funktion huset hade.

Hus LI:5 var minst 4,5×4,0 meter stort och hade ett rum. Väggar saknades. På konstruktionslager av sand lades stenläggning (KG 1396*). Troligen var detta kan golvet. Det är osäkert vilken funktion huset hade.

Öppna ytor. Söder om hus LI:2 konstruerades en gårdsplan. På konstruktionslager av sand lades stenläggning (KG 312). I stenläggningen fanns stenar som troligen var återanvända från den eldstad som fanns i en byggnad här under Nya Lödöses sista tid. Gårdsplanen avgränsades åt söder av en öst-västlig hägnad (KG 1268).

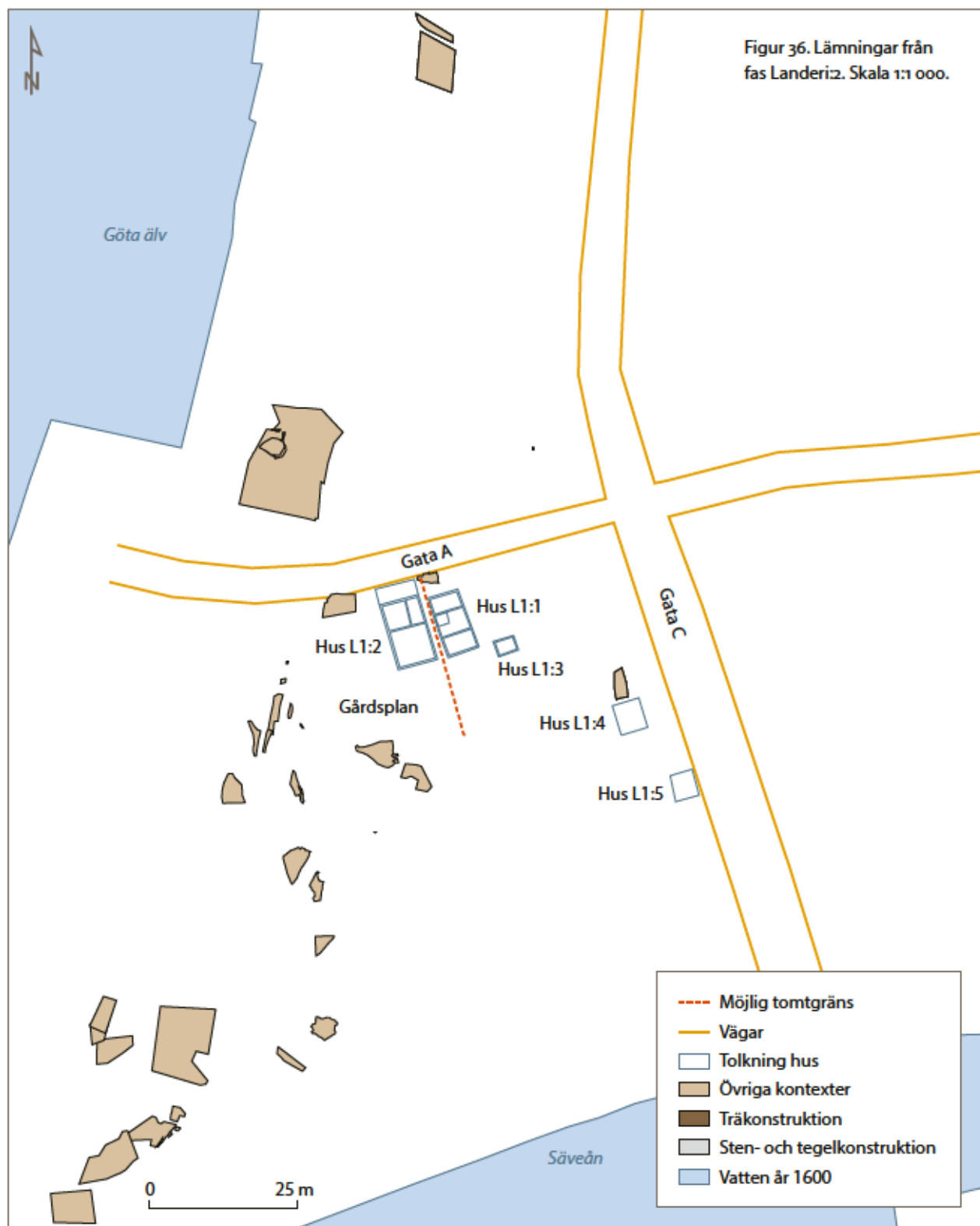
I den västra delen av landeritomten anlades en öppen yta och utjämningslager påfördes (KG 2037**). I den sydvästra delen av landeritomten konstruerades flera hägnader, varav minst två nord-sydliga (KG 2003**, 6018**). Här fanns flera utjämnade lager med raseringsmaterial (KG 2088**).

I den sydöstra delen av landeritomten jämndes lager med raseringsmaterial ut och brukades därefter (KG 1566*).

Fas Landeri:2. Bruk av odlad jord
och ängs-/betesmark
Datering: 1600–1700-tal.

Spår av odlade ytor fanns inom den bebyggda
tomten (KG 307, KG 2055**, 2169**, 2200**, KG

4257***). I jorden fanns inblandat hushålls- och
hantverksavfall. De ytor som låg i anslutning till
bebyggelsen var troligen köksträdgårdar eller kål-
gårdar. De längre åt sydväst kan ha varit åkermark.
En nord-sydlig gång i odlingarna fanns troligen i
sydväst (KG 2243**).

Tabell 6. Grupper och kontexter i fas Landeri:2. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
307	Bruk av odlingsjord	3177, 3193, 3313, 50215	3177 har PM 9852 med stenkol, koks, smältor, ogräs, dynga, havre, enbär. 3313 har PM 13156 se bilaga 1	Humös sand med träflis, brändlera, eldpåverkad sten, kalkbruk, träkol, tegelkross. Odlingjord med inblandad rasering från Nya Lödöse. Innehöll kraniefragment, tand, höftben, mellanfotsben av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av bränd lera: 1 degel. Glas: 1 butelj, 20 fönsterglasfragment (18 g). Järn: 2 spikar, 1 hästkosöm. Övrig metall: 1 knapp i CU-legering. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG fat, 2 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG trebensgryta, 1 YLG skål, 1 YLG fat, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 jydepotte-kruka, 1 stengodskrus från Raeren 1550–1600, 1 stengodskrus av Frechentyp
840	Konstruktion av stolpe	50139, 50140, 50143, 50144		50139 var nedgrävning för stolpe, 50144 var bevarad stolpe. 50143 var stenskoning. 50140 var återfyllning av sand
855	Utjämning av markyta	50368, 62200, 65089, 65099, 65101		Lager av silt med inslag av raseringsmaterial (eldpåverkad sten, tegelkross, träkol. Stort antal fynd av keramik, porslin, glas, metall och djurben. Djurbenen i mycket dåligt skick. Innehöll ben av nöt, kraniedelar, underkåkar, mellanhands-/fotben. Svin, underkåkar, mellanfotsben. Katt, lårben, strålben. Gås, vingdelar. Höns, fotdelar. Hälleflundra, kummel, torsk, övrig benfisk förekommer. Vikt 31,7 g (allt material ej vägt). Fynd av ben: 1 kam. Glas: 1 pokal i venetiansk stil (vetro a retorti) 1575–1625, 1 igelglas 1525–1625, 10 passglas (1550–1650), 1 flaska, 2 buteljer (moderna), 8 oidentifierade dryckeskärl, 44 fönsterglasfragment (87 g). Järn: 1 nyckel, 1 fönsterhake, 2 knivar, 4 hästkosömmer, 1 ten, 2 nitar, 32 spikar. Piplera: 1 kritpipsskaft. Slagg: 1 fragment (51 g). Tegel: 1 taktegel. Övrig metall: 1 knapp i CU-legering, 1 blyplomb. Keramik: 40 YRG trebensgrytor, 10 YRG krukor, 10 YRG pannor, 10 YRG fat, 3 YRG skålar, 34 oidentifierade YRG kärl, 3 YLG trebensgrytor varav 1 från Frankrike, 1 YLG kruka, 4 YLG skålar, 5 YLG fat varav 2 från Weser, 1570–1630, 7 oidentifierade YLG kärl, 1 SVG trebensgryta, 4 oidentifierade SVG kärl, 1 jydepotte, 1 fajansfat från Nederländerna, 1 oidentifierat fajanskärl, 2 flintgodstallriker, 2 oidentifierade flintgodskärl, 3 fat av ostindiskt porslin, 5 skålar av ostindiskt porslin, 4 oidentifierade kärl av ostindiskt porslin, 1 stengodskruka, (Limburgområdet?), 6 stengodskrus från Raeren ca 1500-1600, 3 stengodskrus från Westerwald 1600-, 2 oidentifierade stengodskärl. 1 ARG kanna med pålagd dekor
1074	Grävande och återfyllning av grop	65085, 65086		65085 var nedgrävning, 0,15 m djup. 65086 var fyllning av sand med småsten. Innehöll överarmsben av katt, 3 g. Fynd av glas: 1 passglas, 1550–1650, 1 emaljmalad humpen, Tyskland 1575–1700, 1 fönsterglasfragment. Järn: 1 spik. Slagg: 1 fragment (82 g). Keramik: 1 YRG fat, 2 stengodskrus från Siegburg, 1400-tal
1177	Borttagande av syll?	65087, 65088		65087 var N-S nedgrävning/ränna, 0,05 m djup. 65088 var återfyllning av sand med tegelkross
1188	Borttagande av stenar?	50031, 50040, 50041		50031, 50040 var nedgrävningar, 0,2 m djupa. 50041 var återfyllning av sand med kalkbruk, tegelbrockor, tegelkross, träkol
1293	Borttagande av syll?	65090, 65091		65090 var Ö-V nedgrävning/ränna, 0,05 m djup. 65091 var återfyllning av sand med tegelkross
1317	Borttagande av syll?	65093, 65094		65093 var Ö-V nedgrävning/ränna, 0,05 m djup. 65094 var återfyllning av sand med tegelkross
2055**	Bruk av odlingsjord	300198**, 303376**, 562040**	300198 har PM 300296 med ogräs, ängs-/betesmarksväxter, hallon (odlad jord). PS 300297. 303376 har PM 303430 med bär, ogräs, fläder, PM 305224 med rotträdar, svinmålla, dominans av fläder, vilket indikerar på ett fläderträd i närheten. PS 303431	Odlingsjord av humös sand blandad med tegelkross, träkol, ben. Innehöll osorterade ben av nöt, får/get, svin. Mellanhandsben av get. Astragalus av rådjur. Svarträtta förekommer. Rörbensfragment av däggdjur. Höns förekommer. Knaggrocka, kummel, torsk, långa, kolja förekommer. Totalt 6397,4 g ben. Fynd av bränd lera: 1 ugnsväggsfragment (13 g). Glas: 3 flaskor varav 1 medicinflaska 16–1700-tal, 6 passglas, ca 1550–1650, 1 karaff, ca 1450–1550, 9 oidentifierade kärl, 71 fönsterglasfragment (69 g). Horn: 1 sågat kronhörtshorn. Järn: 7 beslag, 1 navare, 4 broddar, 8 oidentifierade föremål, 1 handtag (till kista?), 17 hästkosömmer, 5 knivar, 1 krampa, 1 krok, 5 nitar/nitbricka, 1 möjlig söljeram, 5 tenar, 74 spikar. Övrig metall: 2 oläsliga kopparmynt, 1 blyföremål med slaget hål, 1 blyspröjs, 1 fingerborg i CU-legering, 1 grytben (flera metaller). Keramik: 103 YRG trebensgrytor, 3 YRG krukor, 14 YRG pannor, 11 YRG fat, 2 YRG skålar, 1 YRG droppanna/skål?, 67 oidentifierade YRG kärl, 3 YLG trebensgrytor, 17 YLG fat varav 1 från Weser, 1570-1630, 8 YLG skålar, 16 oidentifierade YLG kärl, 4 SVG krukor, 3 stengodskrus från Siegburg, 1500-tal, 1 stengodskrus från Raeren, 1500-tal, 2 stengodskrus från Köln/Frechen, 1500-tal, 1 stengodskrus från Westerwald, 1600-1650, 4 oidentifierade stengodskrus, 5 jydepotter, 1 lustrewareskål, Spanien ca 1600, 1 ARG kanna, England enligt ICP, 1350-1450, 1 lergodskanna, möjligen Grimstonware 1400-tal

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
2169**	Bruk av odlingsjord	306653**, 500261**	306653 har PM 306667 med ogräs, hallon, brännässla, koks	Odlingsjord av humös sand/silt med inslag av träflis, träkol, tegelkross, tegelbrockor, småsten. Innehöll skenben av katt. Hummerskal. Osorterade ben. Totalt 626,5 g ben. Fynd av ben: 1 borrad täled från nötdjur. Glas: 1 römerglas 1550–1650, 1 flaska/butelj, 1 oidentifierat kärl, 21 fönsterglasfragment (29 g). Järn: 1 yxa, 1 hästsko, 16 spikar, 1 nit, 1 ten, 1 oidentifierat föremål. Piplera: 1 kritpipsskaft. Slagg: 3 fragment (131 g). Keramik: 24 YRG trebensgrytor, 2 YRG pannor, 1 oljelampa, 64 oidentifierade YRG kärl, 1 YRG kruka, 8 YRG fat, 2 YLG skålar, 1 YLG krus, Tyskland, 4 YLG fat, 3 oidentifierade YLG kärl, 3 SVG krukor, 1 Bartmannkrus, möjligen Köln, 2 stengodskrus från Raeren 1550–1650, 2 oidentifierade stengodskärl varav 1 protosten-gods, 2 jydepottekrukor, 4 fajansfat från Nederländerna 1575–1650
2200**	Bruk av odlingsjord	312210**, 322248**, 324534**, 502610**, 507252**, 509942**	312210 har PM 312332 med ogräs, svinmålla. PS 312333. 322248 har PM 322624 med ogräs. PS 322625. 324534 har PM 324549 med ogräs, strand-/vattenväxter, särskilt näringskrävande ogräs. PM 324866 med ogräs, hallon, fläder	Odlingslager av humös sand med tegelkross, bränd lera, småsten, träkol. Uppemot 0,6 m tjocka i V. Delar av lagren innehöll porslin från 1700-tal. Innehöll täled av häst. Osorterade fragment. Vikt 501 g. Fynd av bergart: 1 bryne av glimmerskiffer. Glas: 3 passglas 1550–1650, 1 våffelbägare (spechter) 1550–1650, 2 oidentifierade kärl, 2 buteljer, 6 fönsterglasfragment (12 g). Järn: 1 kanonkula, 1 bult, 1 kil, 6 spikar, 1 söm, 1 ten. Övrig metall: 1 oidentifierat kopparmynt. Piplera: fragment av tre pipor varav 1 skaft i rödlera, troligen proveniens Göteborg 1630-tal. Keramik: 14 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 29 oidentifierade YRG kärl, 3 YRG krukor varav 1 från Nederländerna, 2 YRG fat, 1 RG kruka, 2 YLG skålar, 3 YLG fat, 5 oidentifierade YLG kärl, 2 stengodskrus från Raeren 1550–1600, 1 stengodskrus, Raerentyp 1500–1575, 3 oidentifierade stengodskärl, 1 stengodskrus från Siegburg 1550–1600, 1 stengodskrus från Westerwald 1575–1650, 1 lustrewareskål, troligen från Manises i Valencia, 1 skål i ostindiskt porslin, 1700-tal
2243**	Konstruktion av gång	304847**		3,3x0,8 m stort lager av stenar 0,05–0,20 m stora blandat med sand, inslag av småsten, träkol, tegelbrockor, pinnar, möjligen N-S gång i odling. Innehöll osorterade benfragment, 158 g.
6239**	Markberedning/borttagande av sten?	524374**, 524375**		524374 var nedgrävning/borttagande av sten, återfylld med 524375, sand med tegelkross, småsten. Innehöll osorterade fragment, 1 g.
4030***	Bruk av odlingsjord	60620***		Humös sand med bränd lera, småsten, träkol, tegelkross, tegelbrockor
4143***	Konstruktion av stolpe	91006***		Nedslagen stolpe
4257***	Bruk av odlingsjord?	70030***		Lager av humös sand

Lagren i norra delen av tomten brukades fram till vägen som ersatte gata A byggdes. De i väster brukades till hus L9:1 uppfördes. De längst i väster (KG 2055**) kan ha brukats ända tills fas Landeri 17. De längre åt söder kan ha brukats fram tills att stenlagda gårdsplaner anlades under 1700- och 1800-tal. Delar av odlingslagren längst i sydväst och längst i norr kan ha brukats till sent 1800–1900-tal (KG 2200**).

Norr om gata A fanns utjämnade lager med inslag av raseringsmaterial (KG 855). Ytan kan därefter ha brukats som äng-/betesmark. Brukningen

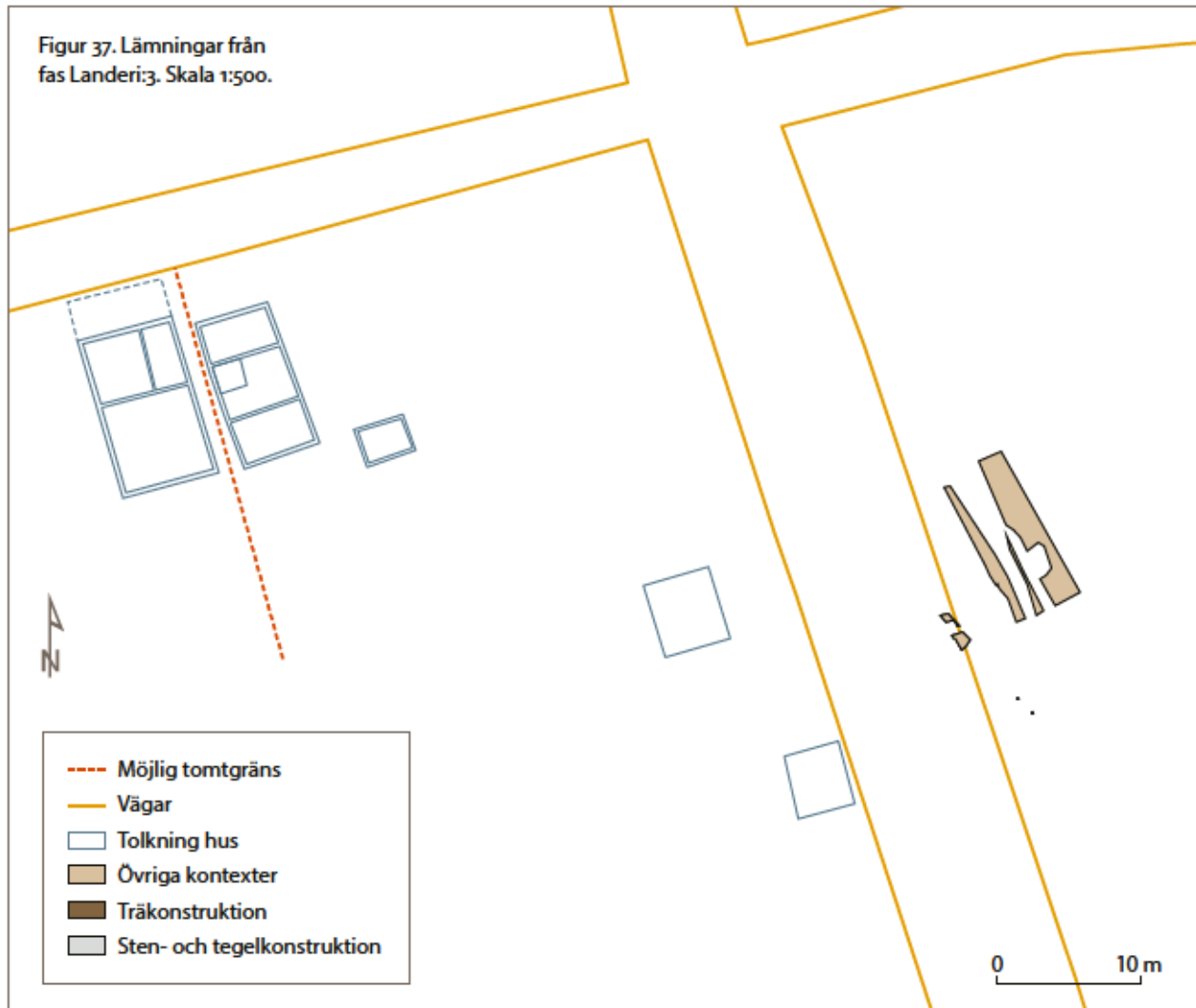
kan ha fortsatt mycket länge. En stolpe sattes i den västra delen av ytan (KG 840), och en i den östra (KG 4143***). Ytterligare en bit åt norr fanns lager som brukades som odling eller ängsmark fram till 1900-tal (KG 4030***).

Flera nedgrävningar grävdes och återfylldes relativt snart därefter (KG 1074, 1177, 1188, 1293, 1317, KG 6239**). Möjligen togs byggnadsdelar (syllstenar, fundament, syllstockar) från den tidigare stadsbebyggelsen bort. Delar av lagren i denna fas användes under lång tid (figur 36, tabell 6).

Fas Landeri:3. Övergivande av kyrkogården 1600–1800-tal.

Efter att kyrkogården hade tagits ur bruk låg den oanvänd (figur 37, tabell 7). Öppna obrukade markytor fanns här, de växte igen. De längst i väster brukades fram till fas Landeri:18 (KG 243).

Föremålsmaterialen visar en tyngdpunkt i 1700-tal. Lagren öster därom brukades fram till fas Landeri:23 eller 25 (KG 296). Flera gropar grävdes och återfylldes i den västra delen (KG 295). Möjligen kan det handla om flyttade gravar. Stolpar som kan ha ingått i en nord-sydlig hägnad fanns utmed Gamlestadvägen (KG 1404*).

Tabell 7. Grupper och kontexter i fas Landeri:3. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

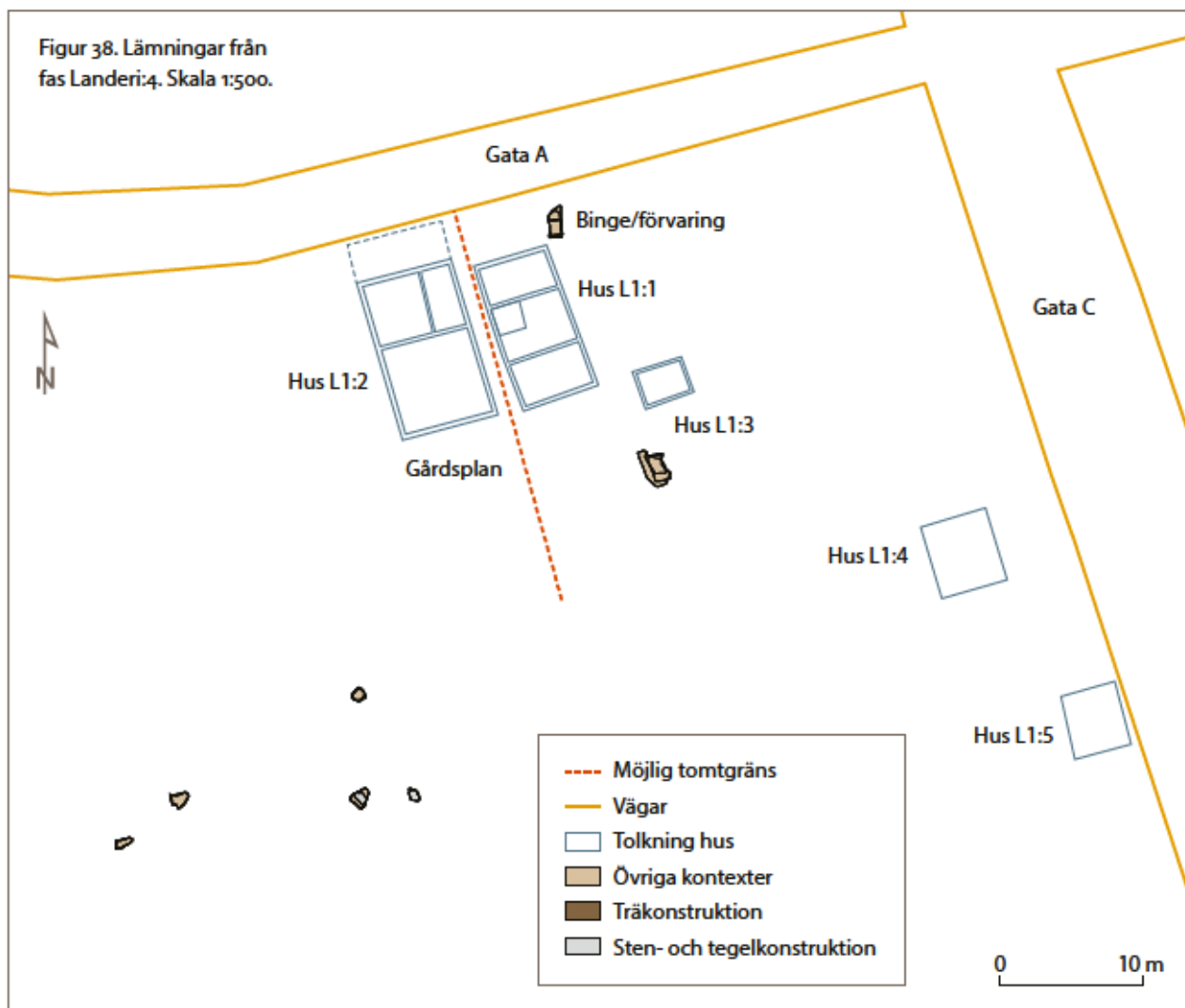
Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
243	Obrukad markyta	2049, 2052	2049 har PM 21418 med rottrådar, nässla, vivianit, träkol, träflis, hallon, tiggarranunkel	Sandig silt med tegelkross, träflis. Innehöll tand av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 2 buteljer. Piplera: 5 kritpipsskaft. Keramik: 1 sockerform, 1 sirapsskruv (från Sahlgrenska sockerbruket 1729–1835?), 5 YRG fat, 4 oidentifierade YRG kärl, 2 fajanskärl varav 1 fat från Nederländerna, 1700-tal, 3 fat av ostindiskt porslin (1 med Imaridekor), 5 skålar av ostindiskt porslin och 3 oidentifierade kärl av ostindiskt porslin. Samtliga 1700-tal
295	Grävande och återfyllning av gropar	2214, 2215, 2216, 2217, 2220, 2221		2216 var nedgrävning/grop, fylld med 2217, sand. 2214 var nedgrävning, möjligen rest av grav, fylld med 2215, sand, lera med grisben. 2220 var nedgrävning, möjligen rest av grav, fylld med 2221, sand, lera
296	Obrukad markyta	2003	Har PM 22040 med rottrådar, träflis, träkol, ogräs, bär	Silt med träflis, träkol
1404*	Konstruktion av hägnad?	50050*		Två nedslagna stolpar, avbrutna

Fas Landeri:4. Grävande och brukande av gropar
Datering: 1600–1700-tal.

Ett flertal gropar fanns inom landeritomten. Det är oftast svårt att placera dem exakt i händelseförloppet (figur 38, tabell 8).

Gropar grävdes i den östra delen av landeritomten (KG 351, 850, 1076). De brukades och återfylldes. En av dem var möjligen en rektangulär

avfallsbinge eller ett försänkt förvaringsutrymme i anslutning till hus L1:1 (KG 351). Två gropar grävdes i den västra delen av tomten (KG 2074**, 2075**), den ena brukades därefter för att slänga avfall. I den södra delen av tomten grävdes tre gropar (KG 2244**, 6502**, 7060**). De brukades därefter innan de återfylldes. I den södra delen av landeritomten konstruerades en bing (KG 6231**), den undersöktes aldrig och det är därför något oklart vilken fas den tillhörde.

Tabell 8. Grupper och kontexter i fas Landeri:4. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

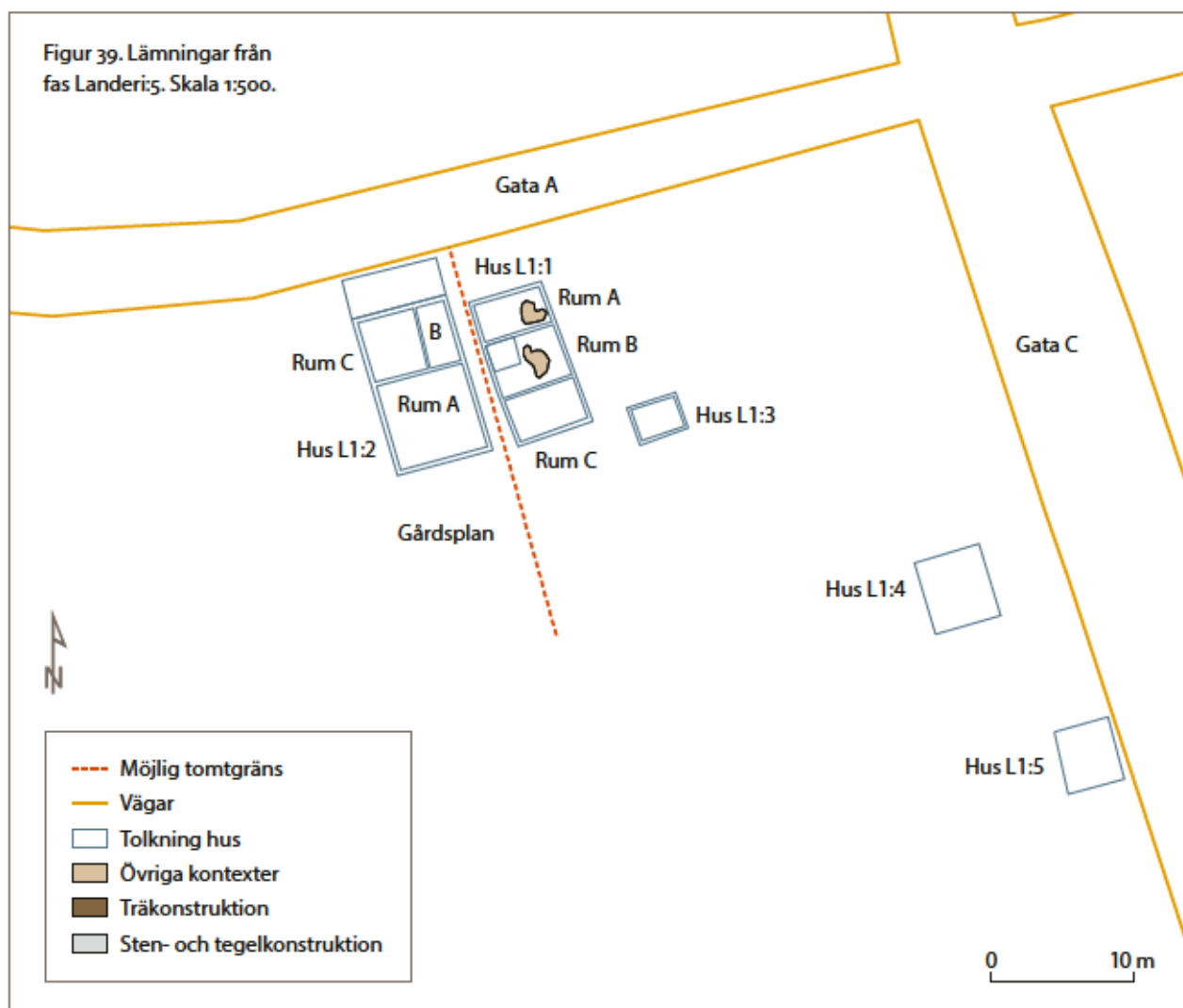
* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
351	Grävande och bruk av grop	3420, 3437, 3438, 3461, 3462	3420 har PM 16593 med träflis, träkol, dynga, bär	3461 var nedgrävning/grop, kvadratisk 1,0x1,1 m stor, 0,25 m djup. 3438 var Ö-V bränt trä, del av ram runt grop. 3462 var under fyllning i grop av siltig sand med bränd lera, kalkbruk, tegelkross, träbitar. Flera horisonter. 3437 var tunn fyllning av ren sand. 3420 var översta fyllning i grop av siltig sand med bränd lera, djurben, eldpåverkad sten, småsten tegelkross. Fynd av bränd lera: 3 fragment (70 g). Slagg: 2 fragment (52 g). Keramik: 1 YRG trebensgryta, 6 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG fat, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 oidentifierat SVG kärl
850	Grävande och återfyllning av grop	45013, 45015		45015 var nedgrävning, 0,2 m djup. Återfylld med 45013, sand med tegelkross
1076	Grävande och bruk av grop	51030, 51324, 51325		51325 var nedgrävning, 0,25 m djup. 51324, 51030 var fyllning av siltig sand. Innehöll strålbensfragment, bäckenbensfragment av nöt, 167 g. Fynd av glas: 1 butelj, 1 fönsterglasfragment (2 g). Järn: 1 kniv. Keramik: 15 YRG trebensgrytor, 4 YRG krukor, 7 oidentifierade YRG kärl, 1 stengodskrus från Westerwald, 1600-tal, 1 stengodskrus möjligen från Hessen 1500-tal.
2074**	Grävande och bruk av avfalls-grop	305909**, 306746**		306746 var nedgrävning/grop, 1,9x0,9 m stor, 0,3 m djup. 305909 fyllning av sand, silt med tegelkross, träbitar, småsten, gödsel, träkol. Flera horisonter. Innehöll osorterade benfragment, 426 g. Fynd av järn: 2 spikar. Piplera: 1 kritpipsskaft. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 7 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG skål från Weser 1570–1630
2075**	Grävande och bruk av grop	311047**, 311048**		311048 var nedgrävning/grop, 1,3x0,6 m stor. 311047 var återfyllning av sand
2244**	Grävande och bruk av grop	501499**, 502249**, 506386**	506386 har PM 506399 med koks	502249 var nedgrävning/grop, 1,2x0,4 m stor, 0,25 m djup. 501499 var fyllning av sten, 1,1 m stor. 506386 var fyllning av humös sand med stenar. Fynd av övrigt organiskt material: Djurhår, troligen drev
6231**	Konstruktion och bruk av bing	507086**, 507087**		507086 var rektangulär nedgrävning, 0,8x1,0 m stor. Ej undersökt. Innehöll träkonstruktion. 507087 var återfyllning av sand
6502**	Grävande och bruk av grop	514671**, 514685**, 514686**		514685 var nedgrävning/grop, 0,7x0,6 m stor, 0,14 m djup. 514671 var fyllning av stenar, 0,1 m stora. 514686 var fyllning av sand med tegelkross och småsten. Innehöll osorterade benfragment. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 13 fönsterglasfragment (8 g). Keramik: 2 YRG trebensgrytor
7060**	Grävande och bruk av grop	508327**, 508328**		508327 var nedgrävning/grop, 0,90x0,85 m stor, 0,2 m djup. 508328 var fyllning av stenar (0,08–0,15 m stora) och lera med tegelbrockor, tegelkross (raseringsmassor). Innehöll mellanhandsben av häst. Osorterade benfragment. Totalt 420 g ben. Fynd av glas: 1 passglas ca 1550–1650, 2 oidentifierade kärl. Järn: 1 oidentifierat föremål. Keramik: 3 YRG trebensgrytor, 2 YRG fat, 1 YLG fat, möjligen Andenne, 1 jyddepottekruka, 1 fajansskål från Nederländerna

Fas Landeri:5. Bruk av golv i rum A och B i hus L1:1
 Datering: 1600–1700-tal.

På stengolven i rum A och B i hus L1:1 fanns brukningslager (figur 39, tabell 9).

Tabell 9. Grupper och kontexter i fas Landeri:5. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1574	Bruk på golv	3287, 3300		Tunna brukningslager med småsten, träkol, slagg, tegelkross

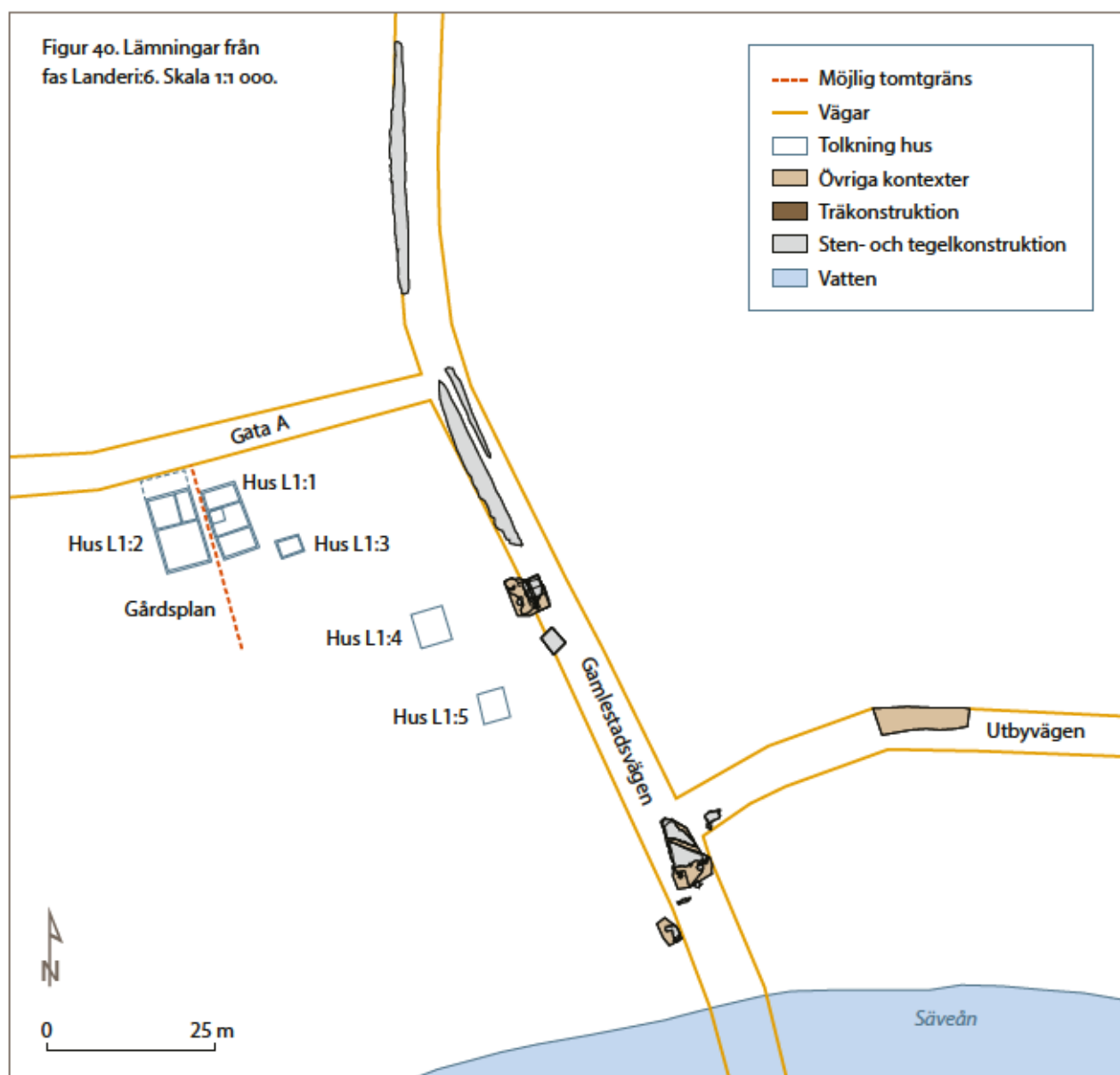
Fas Landeri:6. Konstruktion av väg
 Datering: 1600-talets mitt till
 andra hälft (före 1677).

En ny sträckning anlades för Gamlestadsvägen mellan platsen för Nya Lödöses torg och Sävån, detta är den sträckning som kan ses på 1677 års karta, vilket daterar den till 1600-talets mitt eller andra hälft. I och med detta togs huvudgatan från Nya Lödöse (gata C) ur bruk här. Norr om platsen för Nya Lödöses torg byggdes en ny väg i samma sträckning som huvudgatan från Nya Lödöse. En ny landsväg byggdes mot Utby, detta kan ha skett vid samma tillfälle (figur 40, tabell 10).

Gamlestadsvägen söder om Nya Lödöses torg. Delvis plockades stenläggningen på den

äldre vägsträckningen bort. Raseringslager jämnades ut över ytan (KG 1272). Därefter påfördes utjämningslager av sand och träflis (KG 830). I den västra delen av sträckningen för den nya Gamlestadsvägen grävdes därefter ett nord-sydligt dike (KG 837), det fylldes med sand. Troligen var syftet att dränera vägen. Efter detta lades konstruktionslager och stenläggning (KG 831, KG 5138***). Även väster om vägen fanns en liten stenlagd yta.

I söder avröjdes resterna av den tidigare bebyggelsen intill Sävån. Konstruktionslager och stenläggning lades ut (KG 1094). Nedtryckt mellan stenarna fanns mynt från Kristina (1/4 öre, 16?4) och Karl XII (1 öre, 1702), sannolikt spår av brukningen av vägen.

Gamlestadsvägen norr om Nya Lödöses torg.
Konstruktionslager av sand lades ut och på det lades stenläggning (KG 3303***).

Landsvägen mot Utby. Konstruktionslager av sand lades ut (KG 1129). Det är okänt om någon stenläggning fanns.

Tabell 10. Grupper och kontexter i fas Landeri:6. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

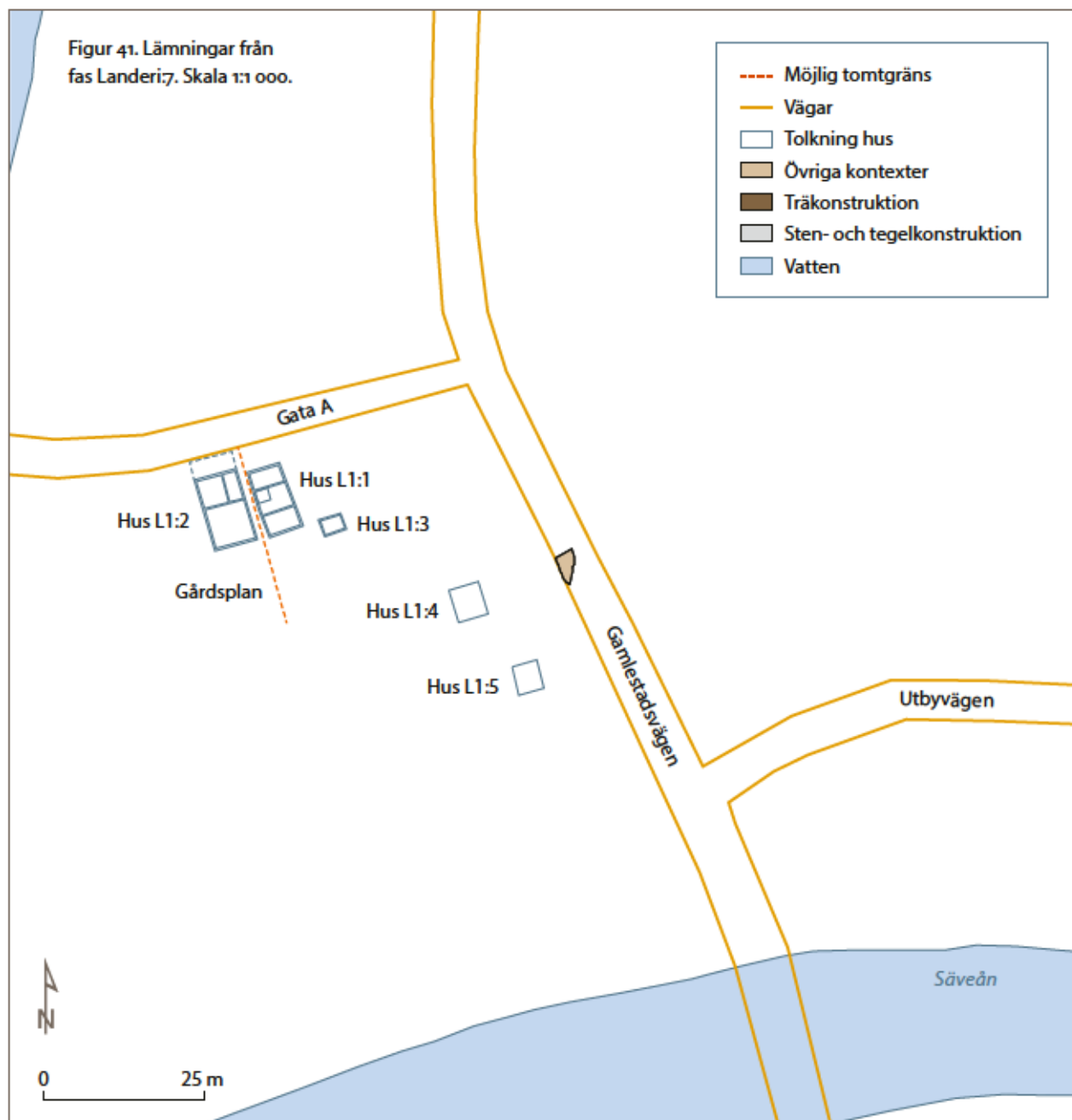
*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
830	Markberedning	40282, 40311, 40317, 40324,	40282 har PM 70142 med örtfragment, ogräs, dynga, träkol, träflis, bär.	40324 var nedgrävning/avröjning av äldre konstruktioner. 40282, 40311 var utjämningslager av träflis och humös sand med kalkbruk, tegelbrockor, träkol, tegelkross, pinnar, träbitar. 40317 var en lerfläck mellan 40282 och 40311. Innehöll ben av nöt, mellanhands-/ mellanfotsben, andra fotben (vrist- och tåled), blandade delar. Får/get, horn från både arter, höftben. Katt, lärben. Rådjur, mellanfotsben. Havsörn, överarmsben med möjliga tecken på fångenskap. Vikt 186,7 g (allt material ej vägt). Fynd av ben: 1 kastben (tåled från nöt fylld med bly). Glas: 4 passglas, 1550–1650, 3 oidentifierade dryckeskärl, 1 fönsterglasfragment (1 g). Läder: 1 oidentifierat fragment med sömhål. Järn: 18 spikar. Tegel: 2 takpannor/munktegel. Trä: 1 korvpinne. Övrigt organiskt material: 2 näverfragment. Keramik: 11 YRG trebensgrytor, 5 YRG krukor, 2 YRG fat, 1 YRG skål, 5 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG trebensgryta från Tyskland 1575–1625, 1 YLG kruka, 3 YLG fat varav 1 från Weser 1570–1630, 1 YLG skål, 2 oidentifierade YLG kärl, 1 stengodskrus från Raeren, 1500-tal, 1 stengodskrus från Siegburg, 1500-tal, 1 jyddepotte-kruka och 1 skål av ostindiskt porslin, 1700-tal
831	Konstruktion av väg	2191, 2204, 40267, 40269, 40281		2204, 40269 var konstruktionslager av sand inslag av träkol, träbitar, tegelbrockor, tegelkross. 2191, 40267 var stenläggning av 0,15–0,20 m stora stenar. 40281 var stenläggning V om vägen. Innehöll fragmenterade blandade delar av nöt. Tand av svin. Materialet ej vägt. Fynd av ben: 1 borrad tåled (kastben?) från nöt. Glas: 1 passglas, 1550–1650. Järn: 3 hästskor. Keramik: 3 oidentifierade YRG kärl, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 fajansfat från Nederländerna
837	Grävande och fyllning av dike	40283, 40284		40284 var nedgrävning för dike. 40283 var fyllning av sand. Innehöll mellanfotsben (fragment), tåled av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 1 smälta. Keramik: 1 YRG trebensgryta
1094	Konstruktion av väg	3932, 60140, 60142, 60143, 60144, 60148, 60152, 60158, 60161, 60162	60140 har PM 90066 med träflis, starr, ogräs. 60143 har PM 90065 med träflis, träkol, starr, ogräs. 60148 har PM 90060 träflis, starr, tiggarranunkel.	3932 var nedgrävning/avröjning av bebyggelse lämningar. 60148, 60152, 60162 var konstruktionslager av sand med inslag av träflis, träkol, tegelkross. 60140, 60142, 60143, 60144, 60161 var stenläggning av 0,1–0,2 m stora stenar. 60158 var Ö-V rännal i stenläggningen. Innehöll ostron och sötvattensmusslafragment, vikt 241 g. Fynd av glas: 1 fönsterglasfragment (1 g), 1 flaska. Järn: 2 beslag, 1 brodd, 1 bult (1800–1900-tal), 1 hästsko, 3 hästkosömmar, 1 krok, 15 spikar, 1 söm. Övrig metall: 1 kopparmynt ¼ öre, Kristina (1632–1654), 1 silvermynt 1 öre 1702, Karl XII (1697–1718), 1 bleck i CU-legering, 1 beslag i CU-legering, 1 prydnadsbeslag i mässing, 1 oidentifierat, gjutet föremål i CU-legering. Textil: 2 fragment varav 1 vävt i tuskaft. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 YRG skål, 1 blomkruka/sockerform, 1 oidentifierat YRG kärl
1129	Konstruktion av väg	60107		Konstruktionslager av sand
1272	Rasering av äldre gata	40285, 40356	40285 har PM 70179 med rottrådar, bär, ogräs, starr.	Utjämnade raseringslager av bränd silt, sand, kol sot. Innehöll ben av nöt, fragmenterade blandade delar, köttrika ben (överarm, skulderblad, lärben) saknas. Get, horn. Får/get, kraniefragment, tand, höftben. Svin, 2 underkäkar. Katt, underkäke, höftben. Rådjur, tåled. Långa, torsk, torskfisk förekommer. Vikt 45,3 g (allt material ej vägt). Fynd av ben: 1 islägg. Glas: 1 passglas, 1550–1650, 4 fönsterglasfragment (17 g). Piplera: 3 kritpipsskaft. Tegel: 1 murtegel. Järn: 1 krok, 3 spikar. Övrig metall: 1 knapp i CU-legering, oidentifierat föremål (mynt?) i CU-legering. Keramik: 30 YRG trebensgrytor, 2 YRG pannor, 8 YRG krukor, 2 YRG fat, 8 YRG fat, 9 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG skål från Beauvais, 1450–1550, 3 YLG krukor, 5 oidentifierade YLG kärl varav 2 från Tyskland och 3 från Frankrike, 1 YLG fat från Tyskland, 3 YLG fat från Nederländerna, 1 YLG fat från Weser, 1570–1630, 1 SVG trebensgryta, (Nederländerna?), 1 jyddepottekruka, 1 oidentifierat fajanskärl från Amsterdam, 2 stengodskrus från Westerwald, 1600-tal, 1 stengodskrus från Siegburg 1500-tal, 1 stengodskrus från Raeren, 1500-tal, 1 stengodskrus från Frechen, 1500-tal
3303***	Konstruktion av väg	70053***, 70054***		70054 var konstruktionslager av sand. 70053 var stenläggning.
5138***	Konstruktion av väg	70019***, 76042***		76042 var konstruktionslager av sand. 70019 var stenläggning. Fynd av järn: 1 hammare. Keramik: 3 oidentifierade YRG kärl, 1 fajansfat från Nederländerna 1650–1550

Fas Landeri:7. Brukning av väg
Datering 1700-tal.

tills en ny väg byggdes i fas Landeri:18 (figur 41, tabell 11). Ytan direkt väster om vägen växte igen med ogräs (se KG 830, ovan).

Gamlestadsvägen brukades och lager avsattes (KG 835), I lagren fanns köksavfall. Brukningen pågick

Tabell 11. Grupper och kontexter i fas Landeri:7. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

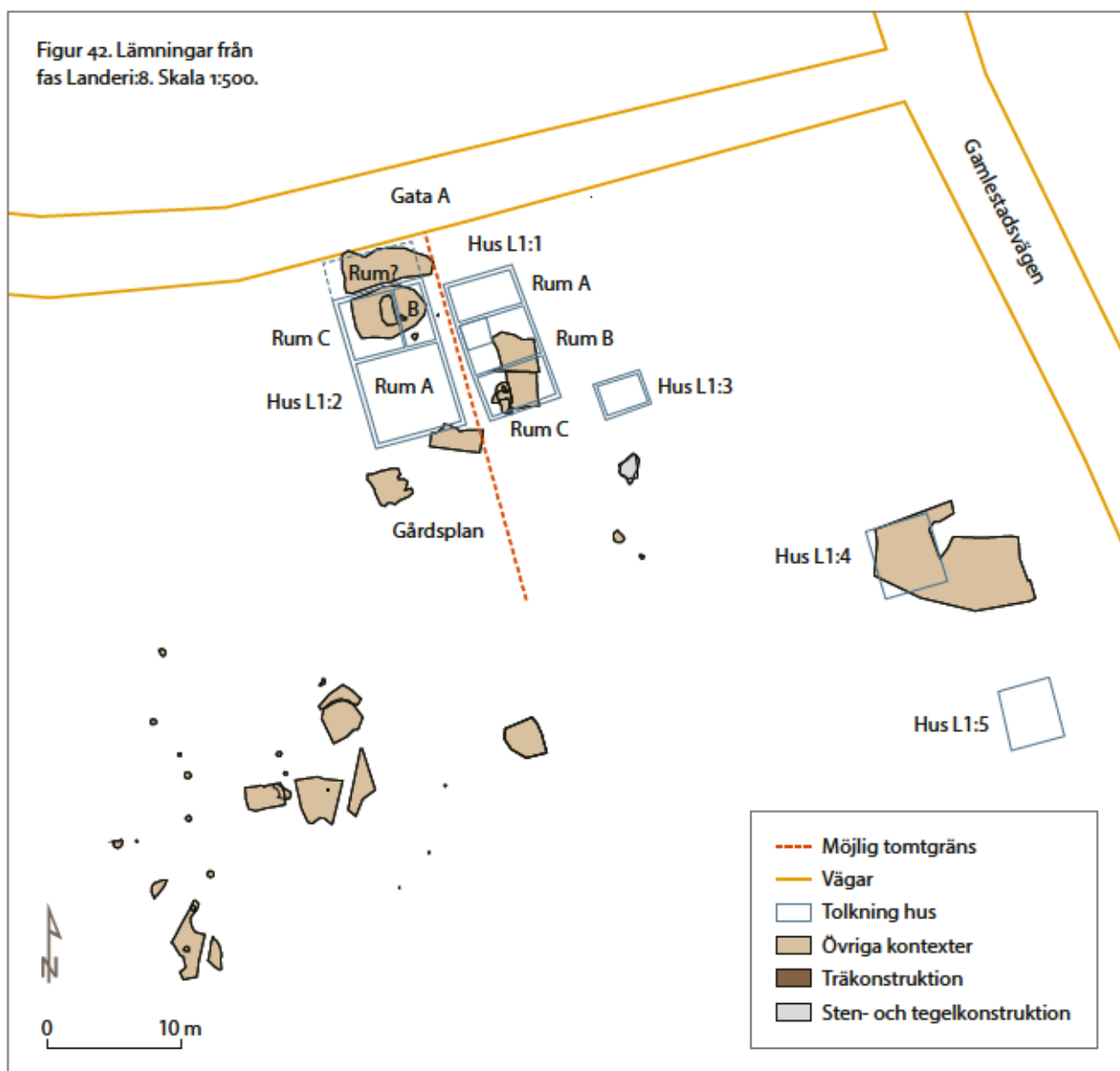
Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
835	Brukning av väg	40265	Har PM 70136 med träflis, träkol, skalkorn	Tunt lager av humös sand. Innehöll mellanhandsben av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 2 fönsterglasfragment (3 g), 1 oidentifierat dryckeskärl. Järn: 1 kniv

Fas Landeri:8. Rasering av
hus L1:1, L1:2, L1:3
Datering: första hälften av 1700-tal.

De byggnader som fanns raserades. Lager med rivningsmassor jämnades ut (KG 303, KG 6471**, KG 3309***). Delar av materialet kan vara omrörda äldre massor. I lagren fanns en blandning av föremål som påminner mycket om det som man hittar i sista raseringen från stadstid och inte så mycket föremål med senare datering (figur 42, tabell 12).

Delar av ytan kan ha legat orörd en tid därefter och börjat växa igen. Där en terrassmur byggdes i fas Landeri L:9 grävdes en flack nedgrävning som fylldes med raseringslager, detta kan ha gjorts i utjämningsyfte då en konstruktion togs bort (KG 1839).

I den södra delen av landeritomtens grävdes en grop som återfylldes med sand och stenar, möjligen från bortplockad stenläggning (KG 1309). De hägnader som fanns inom tomtens sydvästra del raserades (KG 2002**, 6068**).

Tabell 12. Grupper och kontexter i fas Landeri:8. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
303	Utjämning efter rasering	3090, 3211, 3215, 3297, 3298, 3299, 3305, 3321, 3353	3211 har PM 10305 med rottrådar, träflis, träkol, dynga. 3305 har PM 13369 med träflis, träkol, smälta	3090 var utjämningslager av grusig lera med kalkbruk, småsten, träbitar, tegelkross, tegelbrockor, träkol. 3211, 3297, 3305 var raseringslager av sand på stenläggning. 3215, 3353 var utjämnat raseringslager av siltig sand med bränd lera, eldpåverkad sten, sot, träkol, tegelkross. 3321 var återfyllning av sand i nedgrävning 3320. 3299 var tunt bränt lager bestående av kol, bränd lera, tegelkross. 3298 var utjämnat lager av sand över bränt lager. Innehöll underkäksfragment, mellanhandsben av nöt. Mellanhandsben, skenbensfragment av får/get. Vikt 244 g (allt material ej vägt). Fynd av 6 spikar, 1 flinta, 1 silvermynt- 1 skilling danske 1562. Keramik: 21 kärl (26 fragment). 8 obestämda YRG, 5 trebengrytor (varav ett litet kärl), 2 fat YRG (varav ett från Werra), 3 fat YLG (ett Weser ca 1500-1575), 2 obestämda YLG (varav ett franskt och ett holländskt, 1500-1575), 2 jydepotter
393	Borttagande av sten	3494, 3495		3494 var nedgrävning/avtryck av sten. 3495 var återfyllning av sand. Innehöll tand av svin, 8,1 g
395	Borttagande av stolpe	3594		Återfyllning efter att stolpe tagits bort av lerig silt
1075	Utjämning av markyta	51028, 51029		51029 var siltig sand med småsten, träkol, tegelbrockor. 51028 var löst liggande stenar 0,05-0,20 m stora med inslag av tegel, ev. bortplockad stenläggning. Innehöll blandade fragment av nöt (höftben, överarmsben, strålben och skenben). Vikt 134 g. Fynd av järn: 2 spikar. Keramik: 4 YRG trebengrytor, 2 YRG krukor, 1 oidentifierat YLG kärl
1287	Borttagande av stolpar	51152, 51180		Återfyllningar av sand, grus, tegelkross efter att stolpar tagits bort. Fynd av glas: 1 butelj. Järn: 4 spikar. Piplera: 2 kritpipsskaft. Keramik: 3 YRG trebengrytor, 1 oidentifierat Weserkärl, 1570-1630, 1 oidentifierat YLG kärl, Tyskland
1309	Grävande och återfyllning av grop	51417, 51418		51418 var nedgrävning 3,0x2,5 m stor, 0,25 m djup. 51417 var återfyllning av sand med stenar, 0,10-0,15 m stora, uppbruten stenläggning?
1839	Nedgrävning med återfyllning	3137, 3590		3137 var flack nedgrävning. Återfylld med 3590, humös sand med småsten, träflis, bränd lera, kalkbruk, tegelbrockor, tegelkross, träkol. Innehöll blandade delar av nöt, får/get, svin: blandade delar. Benfragment av däggdjur. Coracoid av höns. Cleithrum av torsk. Totalt 564 g ben. Fynd av ben: 1 knivskaft av ben. Glas: 10 passglas, 1550-1650, 1 oidentifierad noppbägare, 3 oidentifierade dryckeskärl, 59 fönsterglasfragment (55 g). Järn: 1 hammare, 9 spikar, 2 nitar, 1 hästkosöm. Övrig metall: 1 vikt i CU-legering. Slagg: 1 fragment (13 g). Keramik: 16 YRG trebengrytor, 2 YRG pannor, 1 YRG kruka från Nederländerna, 1 YRG skål, 2 YRG fat, 19 oidentifierade YRG kärl, 2 oidentifierade YLG kärl varav 1 möjligen från Saintonge, 1 stengodskrus från Raeren 1500-1600, 1 stengodskrus från Siegburg 1500-tal, 1 stengodskrus från Westerwald 1600-tal
2002**	Rasering av hägnader	300956**, 305766**, 305877**, 306368**, 310991**, 311196**, 502624**, 502663**, 503719**, 504071**, 504654**, 505121**, 510552**, 518773**, 521877**, 524155**	505121 har PS 505133	Återfyllningar efter att stolpar tagits bort. Av sand med tegelkross, stenar. Fynd av glas: 3 fönsterglasfragment (3 g)
6068**	Rasering av hägnad	511762**		Återfyllning av sand efter att stolpe tagits bort
6471**	Utjämning av markyta	501460**, 502677**, 503159**, 508760**	501460 har PS 501476. 502677 har PM 501238 med ogräs, ängs-/betesmarksväxter, PM 501241 med ogräs, ängs-/betesmarksväxter. 508760 har PM 509220 med slagg, smidesloppor, koks. PM 509365 med koks	Utjämnade raseringslager av lera med tegelkross, träbitar, småsten. Flera horisonter. Innehöll osorterade ben av nöt, får/get, svin. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 3 passglas, ca 1550-1650, 1 oidentifierat kärl, 8 buteljer, 294 fönsterglasfragment (448 g). Järn: 1 sax, 1 smidesavfall, 25 spikar, 1 hästkosöm, 1 nit, 1 ten. Övrig metall: 1 knapp i CU-legering och 1 blyspröjs. Slagg: 56 fragment (1572 g). Keramik: 73 YRG trebengrytor, 67 YRG krukor, 3 YRG pannor, 28 YRG fat varav 1 från Werra 1570-1630 och ett från Nederländerna 1570-1650, 4 YRG skålar, 22 oidentifierade YRG kärl, 6 YLG fat varav 1 från Weser, 1570-1630, 6 YLG skålar varav 3 från Tyskland, 3 YLG krukor, 5 oidentifierade YLG kärl, 1 SVG trebengryta, 2 jydepottekrukor och 1 jydepotte-trebengryta, 5 fajansfat varav 2 från Nederländerna 1575-1625, 1 från Ligurien, 1575-1625, 1 stengodskrus från Frechen, 5 stengodskrus från Raeren, 1550-1600, 2 stengodskrus från Siegburg 1550-1600, 2 stengodskrus från Westerwald, 1600-tal, 3 oidentifierade stengodskrus, 1 flintgodsfat, 1800-tal
3309***	Rasering/övergivande	70022***		Utjämnat lager av sand, silt med tegelkross, kalkbruk, efter rasering/övergivande. Fynd av järn: 1 oidentifierat föremål, möjl. en skoning

Fas Landeri:9. Konstruktion av hus L9:1, L9:2, L9:3, L9:4, väg och gårdsplan
 Datering: första hälften av 1700-tal (efter 1727?).

En ny nordost-sydvästlig väg anlades, hädanefter kallad landerivägen (figur 43, tabell 13). En byggnad uppfördes i den västra delen av tomten (hus L9:1). En byggnad uppfördes mellan gårdsplanen och den nya öst-västliga vägen (hus L9:2). Söder om detta uppfördes ännu en byggnad (hus L9:3). Möjligen fanns en mindre byggnad i den södra delen av landeritomten (hus L9:4).

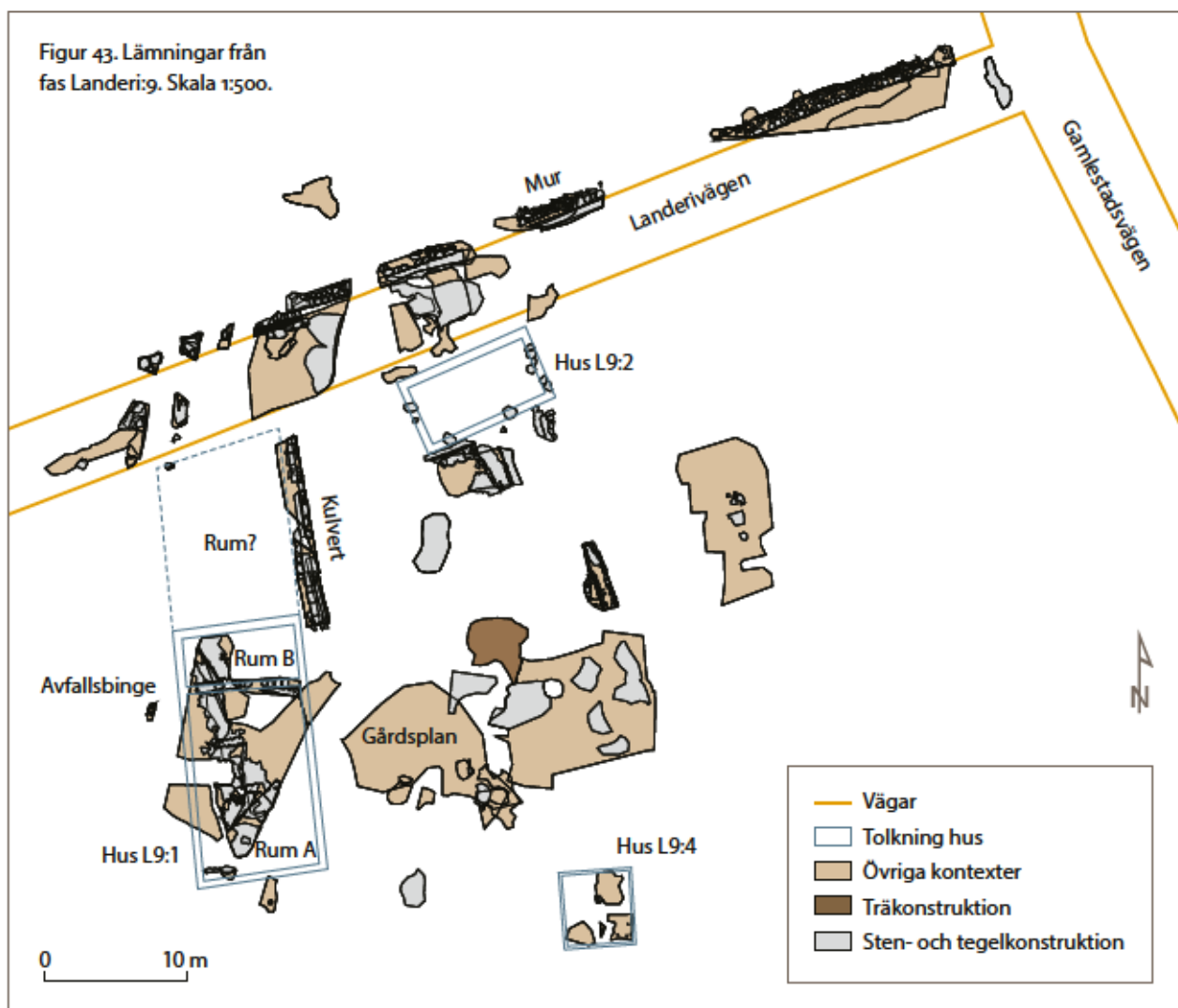
Den nya landerivägen ersatte den äldre gatan från Nya Lödöse (gata A) och anlades över flera tidigare stadsgårdar (stadsgård 1, 2, 5, 12) och bebyggelsen från fas Landeri 1.

Inför vägbygget jämnades marken ut. I väster fanns flera nedgrävningar, återfyllda med raserings-

massor, grus och sand (KG 1434, 1435, 1487). Det kan vara rester av äldre konstruktioner, som ett fundament för en eldstad från Nya Lödöse, som togs bort. I sydväst fanns en yta med bränt trä i lera (KG 1156). Det är oklart om detta var en konstruktion (golv?) eller utslängda raseringsmassor.

Vägen var cirka 5 meter bred. Utjämningslager och konstruktionslager lades ut (KG 2036**). De innehöll raseringsmaterial från den avröjda bebyggelsen med köksavfall. På detta lades stenläggning (KG 308, KG 2057**, KG 3139***). Utmed vägens norra sida anlades ett stenfylld dränerings dike (KG 229).

En mur byggdes utmed vägens norra sida (KG 309, KG 3140***), muren var kallmurad, uppemot 0,5 meter hög och 1,5 meter bred. Murens norra sida var högre än den södra och den fungerade därmed samtidigt som en terrasskant för vägen.

Tabell 13. Grupper och kontexter i fas Landeri:9. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
229	Konstruktion av dike	3201, 3202, 3122	3202 har PM 10118 med rottrådar, nässla, smultron, mälla	3201 var nedgrävning/dike, 0,7 m brett, 0,4 m djupt. 3122 var stenpackning i dike av 0,1–0,4 m stora stenar. 3202 var fyllning i dike av humös sand med kalkbruk, tegelkross
305	Konstruktion av gårdsplan	3105, 3111, 3112, 3114, 3118, 3119, 3121, 3210, 3490, 3930		3210, 3930 var konstruktionslager av sand. 3105, 3112, 3114, 3119, 3121, 3490 var stenläggning av 0,1–0,2 m stora rundade stenar. 3118 var NV-SÖ rad av stenar, 0,25–0,45 m stora, i stenläggning. 3111 var NÖ-SV rad av stenar 0,15–0,35 m stora ställda på hökant. Tydlig avgränsning åt N för stenlagd yta.
308	Konstruktion av väg	3123, 3173, 3189, 3190, 3204, 3218, 3746, 3753, 50213, 50214	3218 har PM 14224 träkol, träflis, ogräs, skalkorn	3753 var konstruktionslager av omlagrade raseringsmassor av siltig sand, lera, tegelkross. 3123, 3173, 3189, 3218, 50214, 62108 var konstruktionslager av sand med inslag av raseringsmaterial (bränd lera, tegelkross, träkol). 3190, 3204, 3746, 50213 var stenläggning av 0,10–0,25 stora stenar. Delvis omrörda och urplockade. Innehöll täled, fragment av nöt. Överarmsben av får/get. Dvärgnäbbmus förekommer. Kota av långa. Benfragment av däggdjur. Totalt 133,7 g ben. Fynd av glas: 1 passglas, 1550–1650, 1 warzenbecher, 1650–1550, 1 flaska, 2 buteljer, 1 oidentifierat kärl, 17 fönsterglasfragment (13 g). Kakel: 1 svartglaserat ugnskakel. Järn: 1 nyckel, 4 spikar, 1 hästkosöm, 1 nit, 5 oidentifierade föremål. Slagg: 1 fragment (747 g). Tegel: 6 murtegel, 1 taktegel. Övrigt organiskt material: 10 näverfragment. Keramik: 18 YRG trebensgrytor, 3 YRG pannor, 8 YRG krukor, 6 YRG fat, 5 YRG skålar, 1 YRG silkärl från Nederländerna, 1 YRG lock, 52 oidentifierade YRG kärl, 9 YLG fat varav 2 från Weser, 1570–1630, 2 YLG skålar, 1 YLG krus från Spanien (?), 2 oidentifierade YLG kärl, 1 jydepottekruka, 4 stengodskrus från Raeren, Frechen, Limburg (?) och Tyskland. Samtliga 1500-tal
309	Konstruktion av mur	3019, 3113, 3127, 3738, 45034, 62109, 62342, 62343, 62344, 62391		62109, 62343 var nedgrävning för mur. 62342, 62391 var konstruktionslager av sand med stenar, under mur. 3019, 3113, 45034 var 1,5 m bred, 0,5 m hög mur av stenar 0,15–0,60 m stora i flera skikt. 3738 var 1,5 meter bred, 0,25 m hög mur av stenar 0,2–0,5 m stora i flera skikt. 3127, 62344 var fyllning mellan och mot mur/stenar av sand med tegelkross, småsten. Fynd av glas: 1 dryckeskärl i venetiansk stil (a la façon de Venice) ca 1600, 1 butelj, 4 fönsterglasfragment (5 g). Järn: 2 spikar. Keramik: 4 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka, 1 YRG silkärl, 2 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG fat från Weser 1570–1630, 1 oidentifierat YLG kärl
912	Konstruktion av kulvert	3667, 3688, 50499, 50500, 50502, 64019, 64020, 64021, 64022, 64023		3688, 64023 var N-S nedgrävning för kulvert, 15 m lång, 1,4 m bred. 50500, 64021 var 0,35 m bred stenlagd botten av 0,15 m stora rundade stenar. 50499, 64020 var parallella sidor i stenkulvert av 0,2–1,3 m stora stenar. 3667, 64019 var täckstenar/lockstenar av 0,4–0,8 m stora hällar. 50502, 64022 var återfyllning mellan nedgrävning och kulvert av lera och sand med kalkbruk, småsten, tegelkross. Fynd av glas: 2 buteljer. Keramik: 1 YRG kruka, 1 YRG skål, 1 oidentifierat YRG kärl, 2 flintgodsfat, dekor "flytande blå" 1852–
954	Konstruktion av byggnad	3093, 3125, 3223	3125 har PM 10045 med träflis, träkol, rottrådar, ogräs, bär	3093 var N-S rad av sylvstenar 0,4–0,6 m stora stenar. 3125 var Ö-V rad av sylvstenar. 3223 var golv/stenläggning av 0,05–0,13 m stora stenar
963	Konstruktion av golv	3022, 64030, 64032		3022 var nedgrävning genom äldre lager. 64032 var konstruktionslager av sand. 64030 var stengolv av 0,10–0,15 m stora stenar
1156	Konstruktion?	3237		Bränt trä i lera
1279	Konstruktion av stenkulvert	3115, 3116, 3117, 3931, 50057, 50071, 50072		3115 var stenar 0,15–0,50 m stora i ett skikt utmed V sida. 3116 var stenar 0,4–0,8 m stora i ett skikt utmed Ö sida. 3117 var stenläggning i botten av dränering av 0,1–0,2 m stora stenar. 3931 var nedgrävning för kulvert. 50071 var konstruktionslager av humös sand, påverkat av brukning. 50072 var konstruktionslager av lera. 50057 var 3 rader av stenar 0,2–0,3 m stora utmed två olika N-S rännor i kulvert. Innehöll benfragment av däggdjur, 9,5 g
1307	Konstruktion av gårdsplan	3307, 51411, 51412		51412 var konstruktionslager av sand. 3307, 51411 var stenläggning av 0,1–0,2 m stora stenar
1326	Markberedning	51051, 51116, 51140		51116 var en stenansamling. 51140 var 6 stenar 0,5–0,4 m stora. 51051 var utjämningslager av siltig sand med tegelkross, träbitar. Fynd av glas: 1 fönsterglasfragment (1 g). Järn: 3 spikar. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG panna

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1389	Konstruktion av byggnad	64033		Ö-V grundmur av stenhällar 0,60–0,75 m stora och 0,1 m höga
1434	Avröjning (nedgrävning med återfyllning)	62004, 62011		62011 var nedgrävning, 2,0x1,5 m stor, 0,3 m djup. 62004 var återfyllning av grus med tegelkross, kalkbruk, lera, sten
1435	Avröjning (nedgrävning med återfyllning)	62062, 62063		62063 var avlång nedgrävning, 1,45x0,40 m stor, 0,35 m djup. 62062 var återfyllning av lera med tegelkross, träkol
1487	Avröjning (nedgrävning med återfyllning)	62300, 62309		62309 var nedgrävning/avröjning. 62300 var återfyllning av sand med stenar
1502	Konstruktion av ränna/kulvert	62013, 62015, 62016, 62023, 62024		62024 var nedgrävning. 62023 var utjämningslager av sand. 62013 var botten av lagda tegelstenar. En rad 3,40x0,35 m. 65015, 65016 var rader av 0,3–0,7 m stora naturstenar som utgjorde sidor i konstruktion
2036**	Markberedning	300034**, 301868**, 303003**	300034 har PM 302899 med ängs-/betesmarksväxter, klibbal. PV 303034, PS 302900. 303003 har PM 303025 med ängs-/betesmarksväxter. PS 303026	Konstruktionslager av träflis och lera med tegelkross, småsten. Innehöll fragment av nöt. Mellanfotsben, skenben av får/get. Hälben av svin. Mellanhandsben med spår av artros/åldrande av häst. Benfragment av däggdjur. Totalt 429,2 g ben. Fynd av bränd lera: 1 ugnsväggsfragment (5 g). Glas: 2 ribbägare (rippenbecher) 1450–1550, 1 optiskt blåst bägare 1450–1550, 1 oidentifierat kärl, 1 fönsterglasfragment (1 g). Järn: 7 spikar, 4 nitlar och 1 hästkosöm. Keramik: 22 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 13 oidentifierade YRG kärl, 1 oidentifierat RG kärl, 1 YLG trebensgryta, 1 YLG panna, 1 YLG fat, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 SVG kruka, 1 oidentifierat stengodskärl
2057**	Konstruktion av väg	300059**, 303035**	303035 har PM 303050 med nästan ren sand. PS 303051	303035 var konstruktionslager av sand med träkol. 300059 var stenläggning av 0,05–0,15 m stora stenar. Innehöll osorterade benfragment, 2 g. Fynd av järn: 2 spikar. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka, 1 YRG panna, 3 oidentifierade YRG kärl, 1 stengodskrus från Frechen 1550–1650
2070**	Konstruktion av golv	300189**, 300732**, 300746**, 300774**, 304054**, 304107**, 311480**, 501794**, 502207**	502207 har PS 502270	300732, 300774, 311480, 501794, 502207 var konstruktionslager av sand. 300189, 300746 var stenläggning av 0,15–0,20 m stora stenar. 304054, 304107 var Ö-V rännalar av 0,05–0,30 m stora stenar. Innehöll tibiotarsus av höns. 2 kotor av torsk. Osorterade fragment av däggdjur Totalt 91 g ben. Fynd av järn: 1 spik. Övrig metall: 1 blyplomb. Keramik: 3 YRG trebensgrytor, 3 oidentifierade YRG kärl, 1 YRG fat, 1 YLG fat, 1 jydepottekruka, 1 fajansfat, Nederländerna, 1 oidentifierat fajanskärl
2073**	Konstruktion av bing	303481**, 303532**		303532 var nedgrävning, 1,10x0,45 m stor (skuren i Ö och V), 0,15 m djup. 303481 var botten/golv i bing av plankor i SV-NÖ och NV-SÖ riktning (skurna i Ö och V). Ruttnade
2126**	Konstruktion av byggnad	303962**, 303991**, 303992**, 304732**		304732 var utjämningslager av sand med tegelkross. 303991 var nedgrävning för grund. 303992 var konstruktionslager av sand med tegelkross, småsten, träkol. 303962 var Ö-V grund/syllstensrad. Innehöll osorterade benfragment, 6 g. Fynd av bergart: 1 sandstensbryne. Glas: 1 karaff med optiskt blåst dekor, ca 1500–1600, 1 passglas, 1550–1650, 17 fönsterglasfragment (42 g). Järn: 1 hästsko, 1 hästkosöm, 20 spikar, 2 tenar, 1 oidentifierat föremål, möjligen ett handtag. Övrig metall: 1 blybleck/avfall. Piplera: 1 kritpipshuvud. Keramik: 31 YRG trebensgrytor, 5 YRG krukor, 4 YRG pannor, 35 oidentifierade YRG kärl, 15 YRG fat varav 1 från Niedersachsenområdet 1500-tal och 1 från västra Nederländerna 1500–1600-tal, 8 YLG fat, 1 YLG skål, 7 oidentifierade YLG kärl, 1 jydepottekruka, 1 stengodskrus från Westerwald, 1600-tal, 1 fajansfat, 1 oidentifierat fajanskärl, 2 ostindiska porslinskålar, 2 oidentifierade porslinskärl 1700-tal
2246**	Konstruktion av dränering	502131**		502131 var Ö-V stensatt ränna med 0,05–0,30 m stora stenar. 2 flata stenar 0,95x0,35 m stora i N
2247**	Konstruktion av markyta	503462**		503462 var konstruktionslager av sand
6232**	Konstruktion av gårdsplan eller golv i hus	529112**, 529500**, 529609**, 529650**		529112, 529650 var konstruktionslager av sand. 529609 var rester av urplockad stenläggning av 0,08–0,15 m stora stenar. 529500 var stenläggning av 0,05–0,15 m stora stenar. Fynd av järn: 2 spikar. Keramik: 2 oidentifierade YRG kärl, blomkrukor? 1 YLG skål, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 stengodskrus, Raeren 1550–1650

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
6238**	Konstruktion av gårdsplan	501477**, 501665**, 501477**, 502222**, 503771**, 508157**, 512224**	501927 har PM 502021 med ängs-/betesmarksväxter	501477, 501927, 502222, 508157, 512224 var konstruktionslager av sand med tegelbrockor, eldpåverkad sten, tegelkross, kalkbruk, småsten. Flera horisonter. 501665, 501763 var delvis urplockad stenläggning av 0,05–0,20 m stora stenar. 503771 var N-S rad av stenar. Innehöll tand, övriga fragment av svin. Nöt, får/get, svartråta, älg förekommer. Osorterade däggdjursben, blandade delar, fragment. Rörbensfragment av fågel. Blandade delar av höns. Kota av vitling. Abborre, kolja, långa, lax/öring, pigghaj, plattfisk, rocka, sik, sill, torsk, övrig torskfisk förekommer. Totalt 781,7 g ben. Fynd av bränd lera: 18 fragment med spår av CU. Glas: 1 butelj, 36 fönsterglasfragment (69 g). Järn: 4 spikar, 1 nit. Slagg: 3 fragment (726 g). Piplera: 1 pilgrimshorn, troligen sent 1400- eller tidigt 1500-tal. Keramik: 20 YRG trebensgrytor, 6 YRG pannor, 1 YRG skål, 36 oidentifierade YRG kärl, 1 YRG kruka, 2 YRG fat, 5 YLG fat, 3 oidentifierade YLG kärl, 1 jydepottekruka, 1 fajansfat från Nederländerna, 1 stengodskrus från Raeren
6246**	Konstruktion av byggnad	309040**, 507091**, 507179**		507091 var N-S grundmur/syllstensrad av 0,2–0,6 m stora stenar. 309040 var Ö-V grundmur/syllstensrad av 0,25–0,35 m stora stenar. 507179 var Ö-V bränd golvregel av trä
6263**	Konstruktion av stolpe	503485**, 503577**		503485 var nedgrävning/stolphål. 503577 var stenskoning
6523**	Konstruktion av bing	313908**, 318246**, 318265**, 318273**, 318340**		313908 var nedgrävning för bing. 318246 var fyra hörnstolpar, 318265 var brädor i vägg/fodring. En sida i skiftesverk, övriga hade stolpar placerade i hörnen innanför brädorna. Bingen var 0,8x0,7 m stor. 318273 var fyllning mellan nedgrävning och vägg av sand, över fyllningen fanns 2 stenar 0,15–0,40 m stora, 318340. Fynd av järn: 2 spikar, 1 söm, 1 nit, 1 oidentifierat föremål, möjligen bult. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG kruka, 5 oidentifierade YRG kärl, 1 stengodskrus från Raeren 1550–1600, 1 oidentifierat, ostindiskt porslinskärl 1700-tal
3139***	Konstruktion av väg	35015***, 70009***, 70018***		70009, 70018 var konstruktionslager av sand med stort inslag av grovt grus med "sjösten". 35015 var stenläggning
3140***	Konstruktion av mur	70000***, 70007***, 70016***		70016 var nedgrävning för mur. 70000 var 1,35 m bred, 0,5 m hög mur av stenar 0,1–0,7 m stora i 1–4 skikt. 70007 var fyllning i mur av brun humös sand med tegelkross, glasbitar från buteljer, småsten

En lucka fanns i den västra delen av muren. Här fanns en 3,5 meter lång kulvert bestående av två rader större stenar med en tegelskodd ränna (KG 1502) med samma riktning som diket. Lätt lutning nedåt väster för avrinning. Överfart över diket in till åker norr om vägen?

Hus L9:1 var minst 17x9,0 meter stort och hade minst två rum, troligen sträckte sig huset till landerivägen i norr. Inför bygget lades ett utjämningslager av sand ut. En stengrund konstruerades därefter (KG 1389, KG 2126**). I söder fanns rum A som var 13x8 meter stort. Här lades konstruktionslager och ett stenlagt golv med tre öst-västliga rännadalar (KG 963, KG 2070**). Troligen var det en ladugård/stall eller annan ekonomibyggnad. Norr om detta fanns rum B som var 3,8x8,0 meter stort. Konstruktionslager av sand lades ut och på det stenläggning (KG 2070**). Troligen hade detta rum en funktion som hörde ihop med rum A.

Hus L9:2 var minst 10,0x5,5 meter stort och hade minst ett rum. Huset kan ha varit större

åt öster och väster, Syllstenar lades ut (KG 954). Golvytta saknades i huset. Dess funktion är okänd.

Hus L9:3 var 6x4 meter stort och hade ett rum. Syllstenar lades ut, i byggnaden fanns en golvregel, kanske från ett trägolv (KG 6246**). I norra delen fanns två större flata stenar som eventuellt var delar av ingång/tröskel.

Hus L9:4 var cirka 5,5x5,1 meter stort och hade ett rum. I rummet lades ett stenlagt golv (KG 6232**).

Öppna ytor. En ny stenlagd gårdsplan anlades (KG 305). På lager konstruktionslager lades stenläggning. I gårdsplanen fanns flera markeringsringar med stenrader. Även i söder (över före detta gata B) anlades en stenlagd gårdsplan på konstruktionslager av sand (KG 1307, KG 6238**). Gårdsplanerna användes troligen fram till att den större ladugården (hus 20:1) och en ny gårdsplan konstruerades. På gårdsplanen fanns en träläggning med oklar funktion (KG 1156). Möjligen var det resterna av en byggnad på platsen eller påförda raseringsmassor.

Söder om hus L9:1 fanns en öppen yta. Ett konstruktionslager av sand lades ut och troligen fanns en stenläggning på den (KG 2247**). En stolpe sattes på den öppna ytan (KG 6263**). En öst-västligstensatt dränering anlades (KG 2246**).

I den västra delen av landeritomten konstruerades en nord-sydlig täckt stenkulvert (KG 912). Den hade samma orientering som byggnaderna under den äldre landeritiden, vilket kan visa att den anlades då, men mest troligt anlades den i samband med byggnationerna under fas Landeri:9.

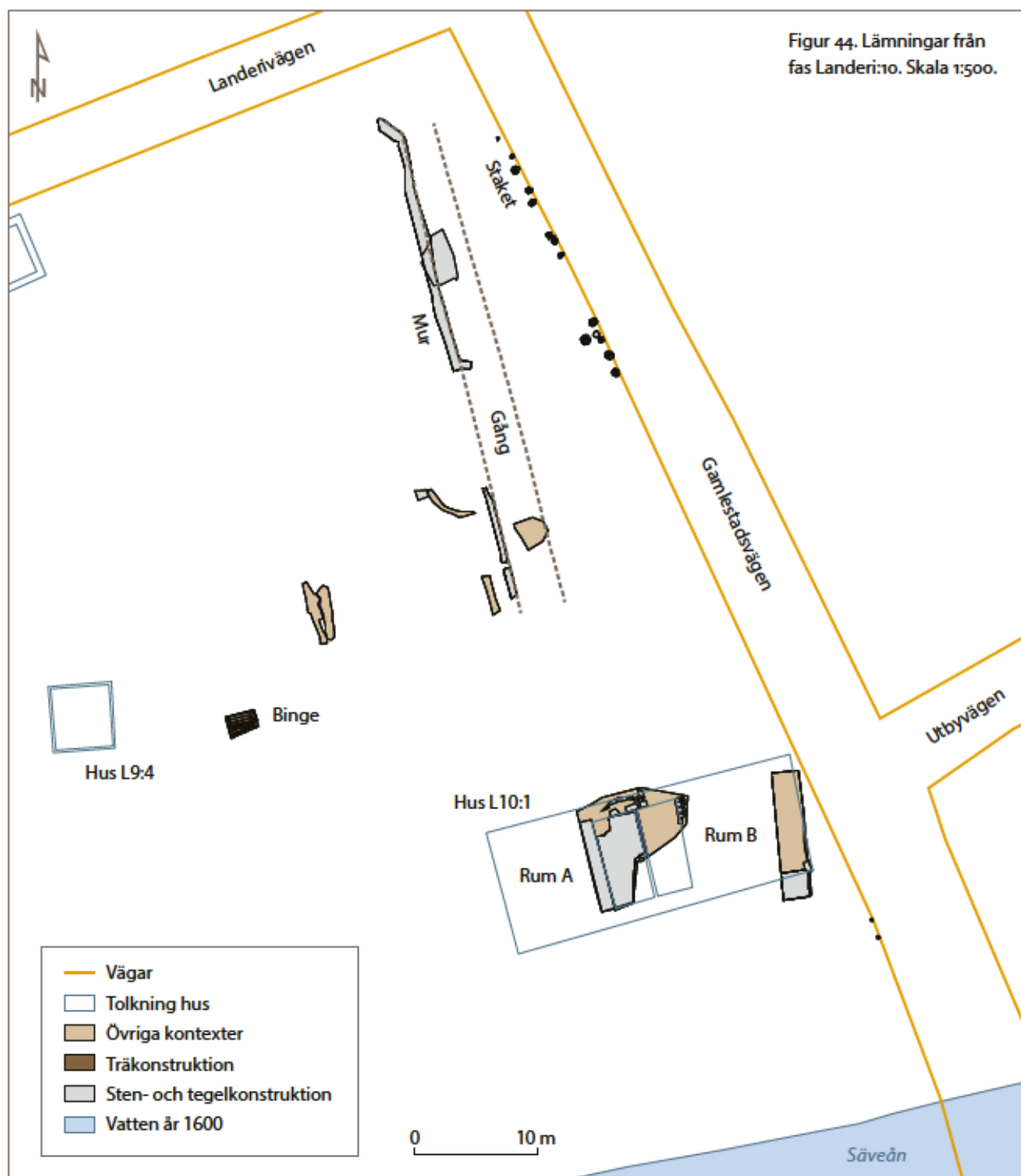
Väster om hus L9:1 konstruerades en rektangulär bing (KG 2073**). Troligen användes den för avfall.

Väster om hus L9:3 konstruerades en rektangulär bing (KG 6523**). Eftersom avfall saknades i den kan den ha använts för förvaring. Den hade en sida i skiftesverksteknik (den södra), de övriga tre hade stolpar innanför plankfodringen som stöd. Det kan det handla om en reparation.

Fas Landeri:10. Konstruktion av hus L10:1
 Datering: första hälften av 1700-tal (efter 1727?
 mynt från 1707).

En byggnad uppfördes vid Gamlestadsvägen (hus L10:1). Händelsen är sannolikt samtida med Landeri 9. Då området var kraftigt urschaktat vid markarbeten fanns få lämningar kvar (figur 44, tabell 14).

Hus L10:1 var 25,5×10,0 meter stort, det är oklart hur många rum det hade eftersom endast delar av grunden och källaren var bevarad. Källaren hade grundmurar av grovt huggna stenar (KG 1586, KG 1292*). Källaren delades i två rum av en innervägg av tegel. Rummet i väster (rum A) var 7,4×3,4 meter stort, på ett konstruktionslager lades ett stengolv. Rummet i öster (rum B) var minst 4,0×3,1 meter stort. Här fanns inget golv bevarat.

Tabell 14. Grupper och kontexter i fas Landeri:10. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
833	Konstruktion av staket	40289, 40290, 40296, 40297, 40298, 40299, 40303, 40316, 40322, 40353, 40363, 40364	40298 har PD 70153 med ¹⁴ C-datering 1665–1785	40296, 40299, 40316, 40322, 40353, 40364 var nedgrävningar för stolpar. 40298 var stolpe, avbryten. 40289, 40290, 40303, 40350, 40363 var stenskonning. 40297 var fyllning av sand. Innehöll tåled av nöt, 291 g.
1362	Konstruktion av stolpar	3933, 60163		Nedgrävning för stolpar
1586	Konstruktion av byggnad	60169, 60173, 60174, 60178, 60429		60178 var nedgrävning genom äldre lager. 60169 var fyllning av konstruktionslager av sand med tegelkross. 60429 var sten 1,00x0,55 m stor i grundmur. 60174 var konstruktionslager av sand. 60173 var stenläggning av rundade stenar. Innehöll kraniefragment, mellanfotsfragment av nöt. Överarmsben, ländkota av får/get. Skulderblad av rådjur. Tibiotarsus av höns. Totalt 61,5 g ben. Fynd av glas: 1 oidentifierat kärl, 1 butelj, 4 fönsterglasfragment (6 g). Järn: 8 spikar. Övrig metall: 1 1/6 öre kopparmynt 1707, Karl XII (1697–1718). Piplera: 3 kritpipsskaft. Keramik: 2 oidentifierade fajanskärl, 1 stengodskrus från Raeren, 1500-tal, 1 stengodskrus från Westerwald, 1600-tal
1217*	Konstruktion av mur/väg	20004*, 35028*		35028 var konstruktionslager av sand. 20004 var stenläggning av 0,1–0,2 m stora stenar
1292*	Konstruktion av byggnad	10012*, 15190*, 15191*, 15192*, 15193*, 1010405*		10012 var nedgrävning för källare. 15190, 15193 var konstruktion av källare med grundmurar av grovt huggna stenar. 15191 var innervägg av tegel. 1010405 var konstruktionslager av grus. 15192 var stenlagd yta, golvyta. Under konstruktionslagret fanns träplankor (ej dokumenterade eller inmätta) ev. rustbädd
1386*	Grävande av dike	35004*, 35014'		35004 var N-S nedgrävning, 0,9 m bred, 0,3 m djup. 35014 var uppkastlager från grävandet av diket av silt, sand med träkol
1391*	Konstruktion av stenläggning	35030*		Stenläggning inom 1,2x0,7 m stor yta av 0,1 m stora stenar
1393*	Grävande av dike	20008*, 40011*		Nedgrävningar, 0,2–0,6 m breda, 0,3 m djupa
1397*	Markberedning	30015*		Påford silt
1565*	Konstruktion av kalkbinge	10026*, 10029*, 10041*		10026 var nedgrävning, rektangulär, 2,5x1,9 m stor, 0,65 m djup. 10029 var 2,3x1,7 m stor, 0,6 m hög träkonstruktion/binge av nedslagna stolpar utmed sidorna, botten/golv av Ö-V bräddor. 10041 var fyllning mellan nedgrävning och binge av sand
3307***	Konstruktion av mur/väg	70021***, 70038***		70038 var N-S nedgrävning 0,8 m brett. 70021 var fyllning av stenar.
4116***	Konstruktion av staket	70034***, 70036***, 70037***, 70041***, 70045***, 76000***, 76012***, 76014***, 76029***, 76031***, 76032***, 76034***, 82015***, 82017***, 82032***		70041, 70045, 76000, 76012, 76029, 76032, 82015, 82017 var nedgrävningar för stolpar. 70034, 70036, 70037, 76014, 76031, 76034, 82032 var stenskonning

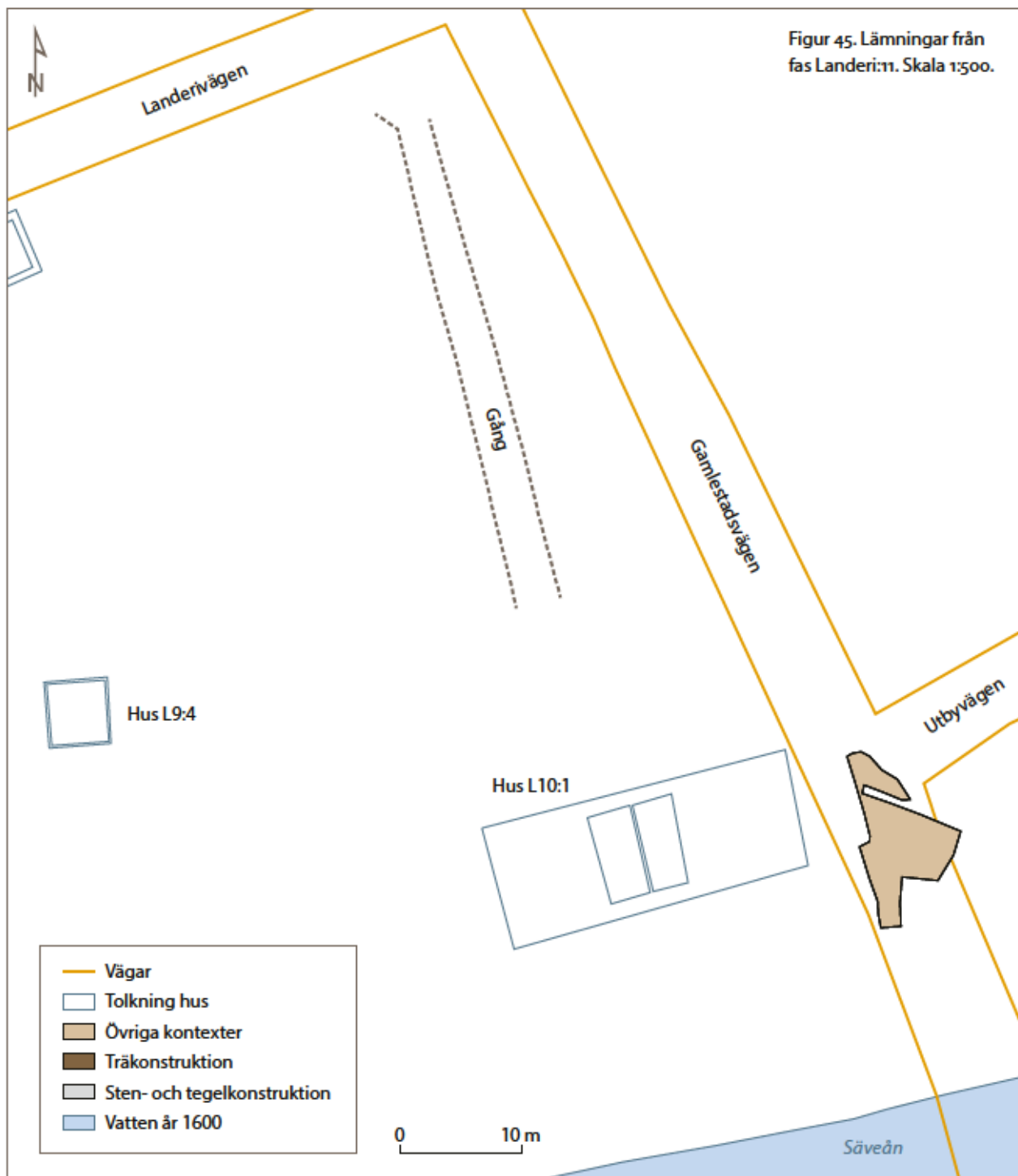
I öster fanns ett hörn av byggnadens grundmur fanns bevarat. Söder om det fanns sättsand med stenläggning (KG 1586). Lämningarna låg i en nedgrävning. Fynd av mynt från 1707 (1/6 öre, Karl XII) och kritpipefragment i konstruktionslagret och sättsanden pekar på 1700-talsdatering. Byggnaden var Marieholms manbyggnad från 1700-tal (se vidare i Fischer 1923).

Staket/plank. Troligtvis i samband med uppförandet av hus L10:1 konstruerades ett nord-sydligt staket eller plank med kraftiga stolpar väster om Gamlestadsvägen (KG 833, KG 4116***). Även sydöst om hus L10:1 sattes en stolpe som kan ha ingått i samma staket/plank (KG 1362).

En bingge av trä konstruerades i den östra delen av landeritomten, norr om huvudbyggnaden (KG 1565*), möjligen hörde den till konstruktionen av huvudbyggnaden. En bit öster om bingen grävdes ett nord-sydligt dike (KG 1386*).

En nord-sydlig **gång** ledde fram till huvudbyggnaden (KG 1397*). Den anlades över den äldre sträckningen för gata C och över resterna av den raserade mindre byggnaden.

En mur eller stenlagd väggkant konstruerades parallellt med den nord-sydliga gången (KG 1217*, KG 3307***). Väster därom grävdes ett dräneringsdike (KG 1393*) och en mindre stenlagd yta med okänd funktion anlades (KG 1391*).

Tabell 15. Grupper och kontexter i fas Landeri:11. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.
 * är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.
 *** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
976	Konstruktion/reparation av väg	60124		Konstruktionslager av sand med tegelbrockor, tegelkross, småsten. Fynd av järn: 1 spik

Fas Landeri:12. Bruk av kulvertar och bingar
Datering: 1700-tal.

Den nord-sydliga kulverten i den västra delen av landeritomten brukades och siltade delvis igen (KG 943). Det är osäkert hur länge den användes men den bör senast ha tagits ur bruk när den större ladugården uppfördes (figur 46, tabell 16).

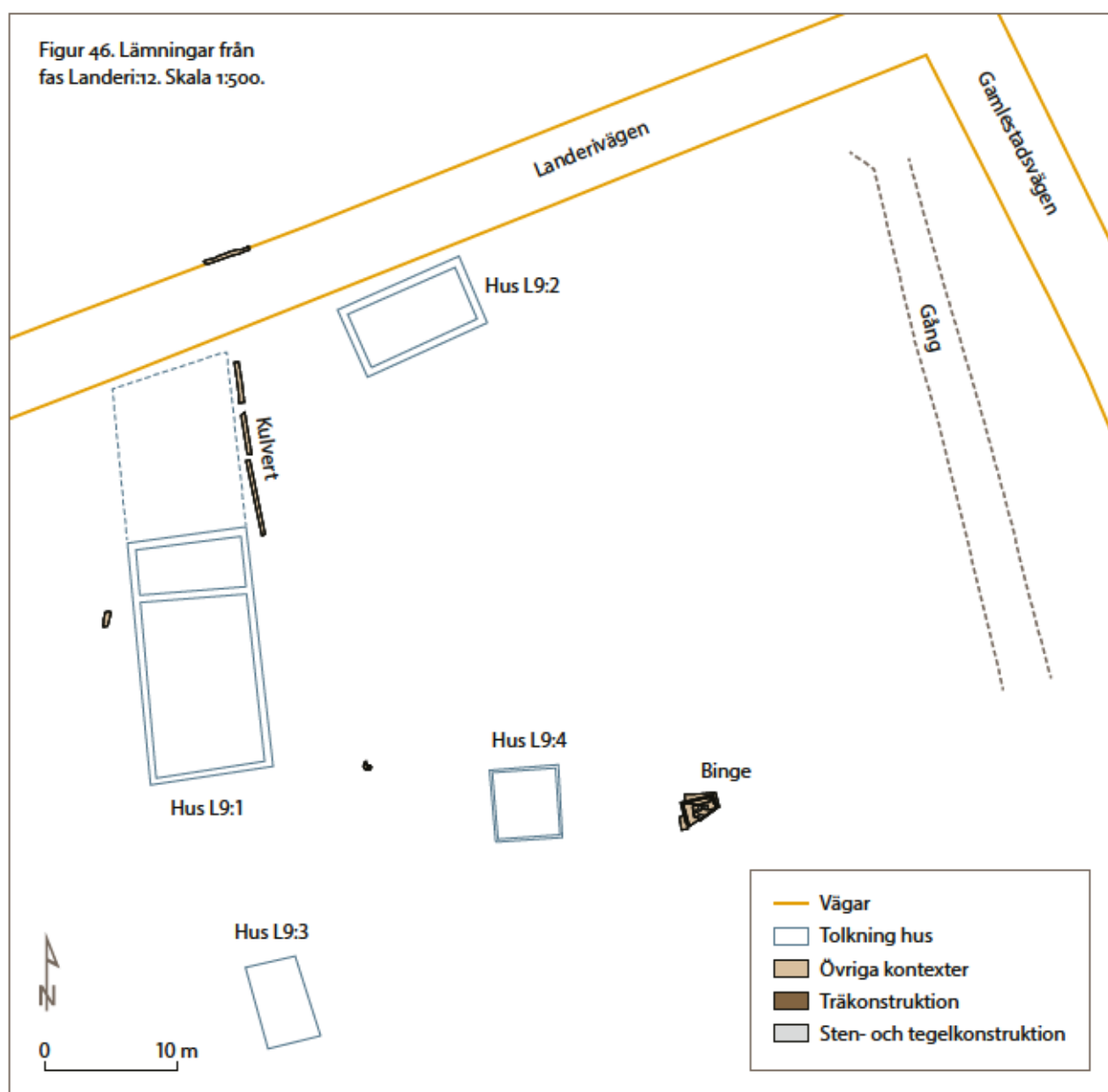
Kulverten utmed den nordost-sydvästliga vägen brukades och siltade delvis igen (KG 1500).

Bingen väster om hus L9:1 brukades och lager avsattes (KG 2072**). En grop grävdes i den södra delen av tomten (KG 6256**). Den återfylldes, i fyllningen fanns spår av smidesverksamhet.

Kalkbingen i den östra delen av landeritomten brukades (KG 1567*). I den fanns kalk, i botten var det ren kalk högre upp med inblandning av sand. Möjligen hör brukandet till konstruktionen av huvudbyggnaden (fas Landeri:10). Runt bingen fanns ett brukningslager med sand och kalk (KG 1374*). Efter att ha brukats täcktes bingen av sand (KG 1564*).

En nedgrävning grävdes därefter på platsen för bingen, (KG 1587*), i nedgrävningen konstruerades ett fundament av sten. Det är osäkert vilken funktion det hade.

Diket i den östra delen av landeritomten brukades, spår av brukningen fanns troligen i raseringen (se nedan KG 1387*, fas Landeri:19).

Tabell 16. Grupper och kontexter i fas Landeri:12. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
943	Brukning av kulvert	50501, 64024	50501 har PM 80313 med träflis, ogräs, dynga	Avsatt lager av silt i stenkulvert
1500	Bruk i kulvert	62019		Lager av siltig sand med djurben, tegelkross, träkol
1374*	Bruk av yta runt bing	10028*, 10031*		Brukningslager av sand, kalk, tegelkross
1564*	Återfyllning av kalkbinge	10022*		Utjämning över bing, av sand med tegelkross, träkol. Fynd av järn: 8 spikar. Innehöll blandade delar av nöt. Tand av får/get. Lårben av svin. Hälben, överkäke av rådjur. Benfragment av däggdjur. Lårben av höns. Kraniefragment av torsk. Totalt 297,7 g ben. Keramik: 2 oidentifierade YLG kärl
1567*	Bruk av kalkbinge	10027*		Fyllning av kalk och sand, 0,6 m tjock. I botten rent kalkbruk, över det hårt sammanpressat kalkbruk i sand, överst lös kalk i sand
1587*	Konstruktion för fundament	10023*, 10024*, 10025*		10023 var nedgrävning för fundament, rektangulär, 1,8x1,0 m stor. 10024 var fundament av grovt huggna 0,30–0,45 m stora stenar. 10025 var fyllning av sand runt/mellan stenar
2072**	Bruk av bing	303531**		Fyllning av tunt lager silt med träbitar
6256**	Grävande och återfyllning av grop	509017**, 510186**, 1006523**	509017 har PM 509025 med slagg, smidesloppor, hasselnötsskal. 510186 har PM 510498 med koks, slagg, smidesloppor, PS 510497	Nedgrävning, 0,45x0,30 m stor, 0,15 m djup. 510186 var fyllning av silt med tegelkross, småsten, träkol. 509017 var övre fyllning/brandlager av sand med konstruktioner av träkol, sot

Fas Landeri:13. Bruk av markyta Datering: 1700–1800-tal

Öster om huvudbyggnaden fanns en brukad markyta (KG 1091). Möjligen en del av en plantering mellan Gamlestadvägen och Marieholm. Ytterligare en markyta med liknande lager fanns öster om Gamlestadvägen. Här fanns föremål (flintgods och kritpipa) som tyder på att de är samtida med anläggandet av byggnaden (figur 47, tabell 17).

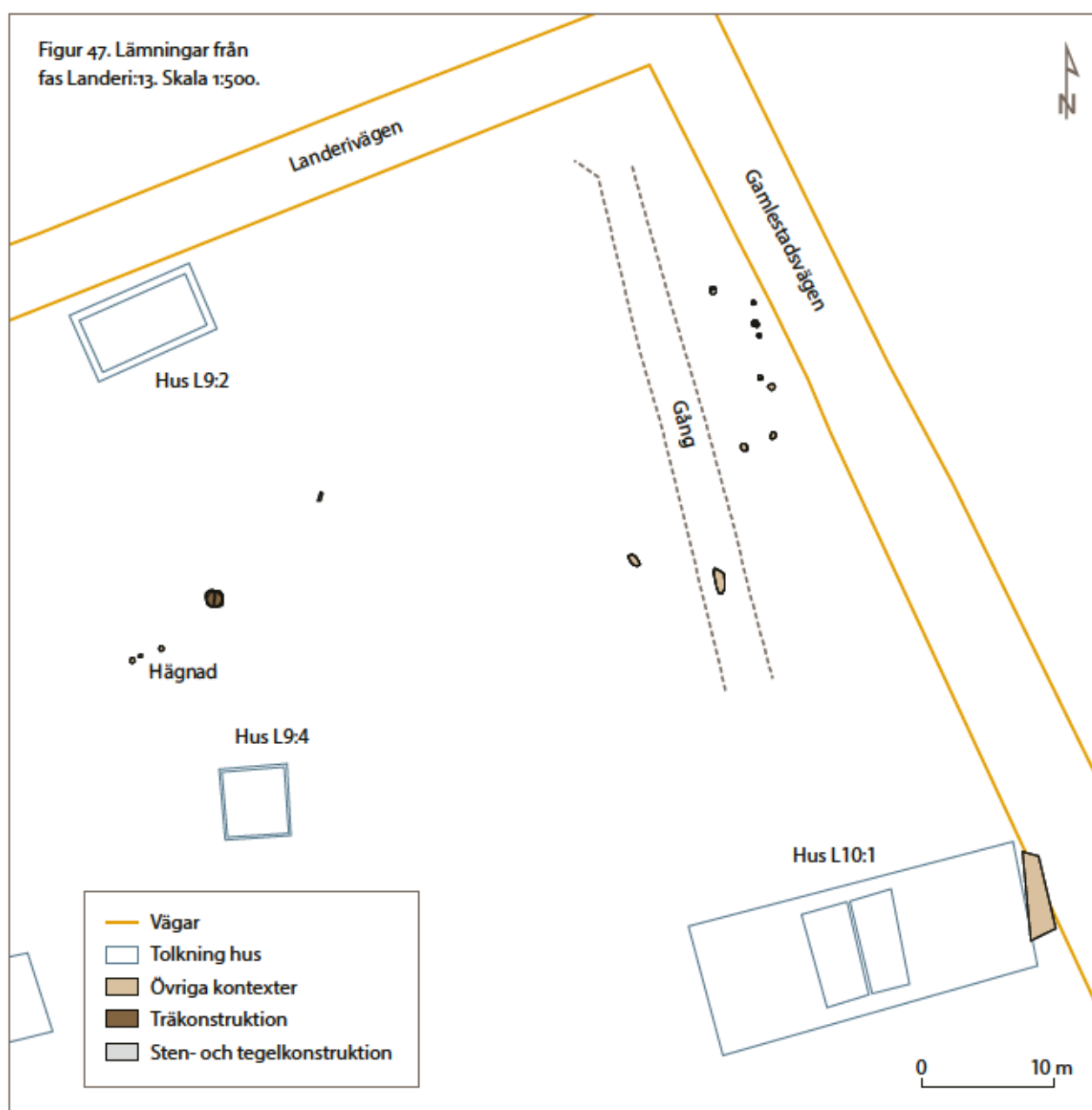
Norr om landeriets huvudbyggnad grävdes fyra gropar som återfylldes (KG 1233*, 1394*, KG 4140***). Här sattes även spridda stolpar och stö-

rar som kan ha ingått i olika staket (KG 4267***, 4258***). Ytterligare en bit åt norr grävdes en grop som återfylldes (KG 4142***).

Längre åt väster, på gårdsplanen, konstruerades ett öst-västligt staket som kan ha hört ihop med det norr om landeriets huvudbyggnad (KG 6522**). I den södra delen av landeritomten sattes en stolpe, kanske en del av en hägnad (KG 6579**).

På gårdsplanen grävdes en grop och återfylldes (KG 987). På gårdsplanen sattes även en trätunna i en nedgrävning. Den brukades därefter (KG 1354).

Utmed landsvägen mot Utby fanns en eller flera öst-västliga hägnader (KG 1089). Det är osäkert när de konstruerades.

Tabell 17. Grupper och kontexter i fas Landeri:13. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
987	Grävande av grop och fyllning	51015, 51021, 51036		51015 var nedgrävning, 0,06 m djup. 51021 var konstruktionslager av sand med tegelkross, träkol, sten. 51036 var 9 stenar ovanpå grop. Fynd av trä: Del av en bearbetad bräda. Keramik: 1 YRG kruka, 1 oidentifierat YRG kärl, 1 oidentifierat flintgodskärl 1750-
1089	Konstruktion av hägnader	60212, 60213, 60229, 60230, 60231, 60232	60212 har PD 90119, ej daterad tall. 60231 har PD 90121, ej daterad gran	Nedslagna stolpar
1091	Bruk av markyta	60061, 60062		Humös silt med kol. Fynd av piplera: 3 kritpipsskaft varav 1 med rillbandsdekor, 1 piphuvud, ev. från Nederländerna 1600–1700. 1 oidentifierat flintgodskärl 1750-
1354	Nedgrävning av tunna	51431, 51442, 51464		51431 var nedgrävning, 1,30x1,25 m stor, 0,05 m djup. 51464 var tunna i gropen, 1,10x1,05 m stor, 0,5 m hög. Avklippt upptill. Borrade hål med dymlingar för att fästa tvärså på botten. Botten gjord av tätt lagda sågade plankor. Borrat hål med avrinningsrör av järn i botten. För avrinning/dränering? 51442 var fyllning utanför tunna av sandig silt. Fynd av trä: 1 trissa
1233*	Grävande och återfyllning av grop	40030*, 40031*		40030 var nedgrävning för grop, 0,8x0,9 m stor, 0,9 m djup. 40031 var återfyllning av sand med stenar
1394*	Grävande och återfyllning av grop	40006*, 40007*		40006 var nedgrävning, 1,8x0,7 m stor, 0,25 m djup. 40007 var fyllning av sand med tegelkross
6522**	Konstruktion av staket	503743**, 503752**, 503877**		Nedgrävningar för stolpar 0,4 m ø, 0,1–0,3 m djupa
6579**	Konstruktion av stolpe	527709**		527709 var nedgrävning för stolpe
4140***	Grävande och återfyllning av gropar	70047***, 70048***, 70049***, 70050***		70047 var grop 0,60x0,48 m stor. 70048 fyllning av sand med kalkbruk, tegelkross. 70049 var grop 0,55x0,43 m stor. 70050 var fyllning av sand med tegelbrockor. Fynd av keramik: 1 YRG kruka
4142***	Grävande och återfyllning av grop	94000***, 94001***		94001 var grop 0,7 m diam, 0,2 m djup. 94000 var fyllning av sand. Innehöll armbågsben, övriga fragment av nöt, 13 g. Fynd av glas: 1 passglas 1550–1650. Järn: 6 spikar, 1, nit, 1 söm. Övrig metall: 1 blyplomb. Piplera: 1 kritpipsskaft. Keramik: 1 YRG trebengryta, 1 YRG trebengryta
4258***	Konstruktion av stör	71000***		Nedslagen stör
4267***	Konstruktion av stolpar	73010***, 73012***, 73013***, 73014***, 73015***, 73016***, 73017***, 73019***, 73020***, 75000***, 75001***, 75002***, 76017***		73010, 73013, 73017, 75001, 76017, 73020 var nedgrävningar för stolpar. 73012, 73016, 73019, 76019 var stenskoning. 73015, 75000 var kvarvarande stolpe. 73014, 75002 var fyllning runt stolpe av sand. Fynd av ben: 1 stylus

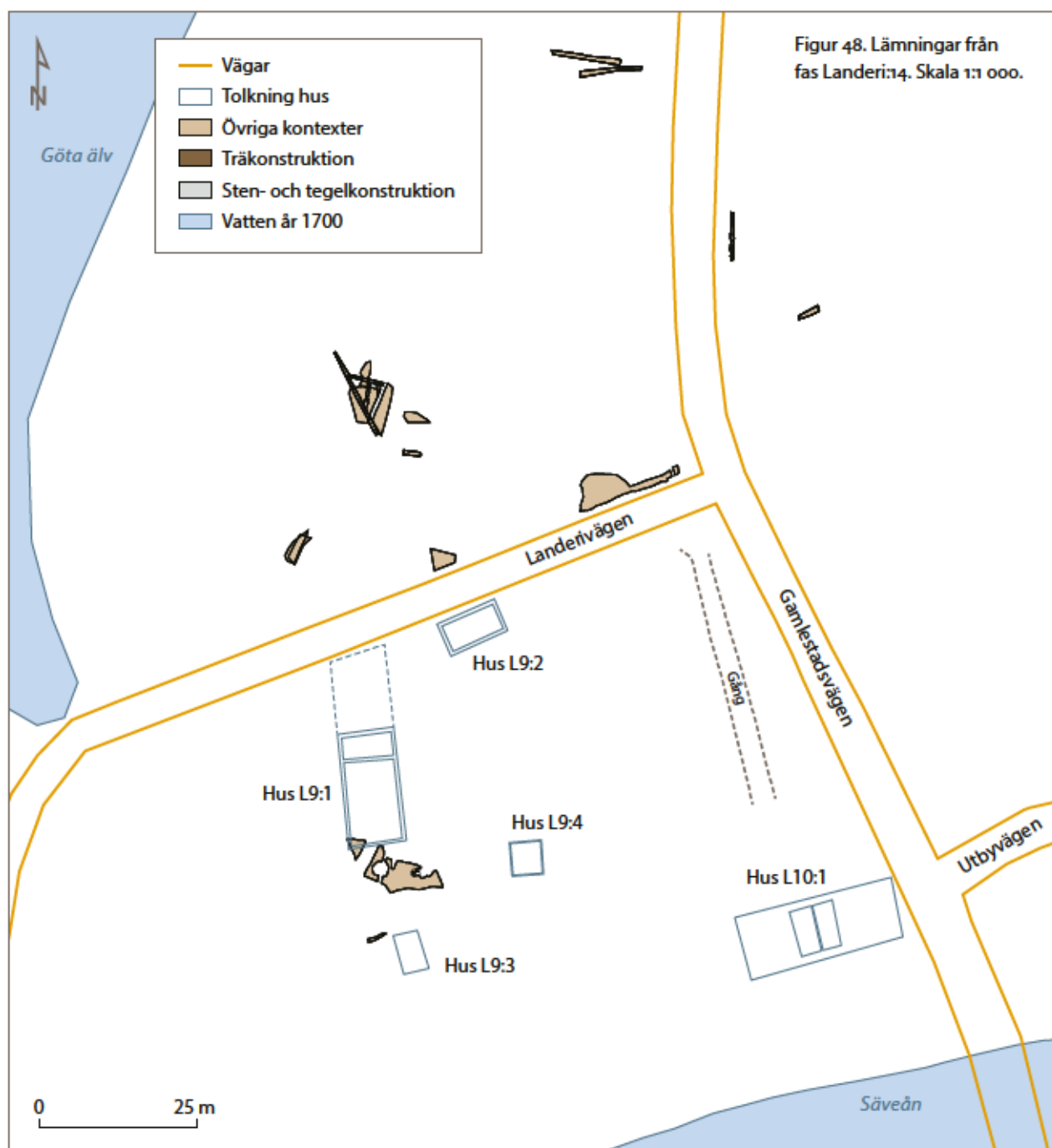
Fas Landeri:14. Odling
Datering: 1700-tal till 1900-tal.

Norr om den nordost-sydvästliga terrassmuren fanns markytor som brukades för odling (KG 1181, KG 3306***). Här fanns spår av potatisodling (KG 1181), vilket visar att ytan användes länge. Längre åt väster och norr grävdes flera dräneringsdiken och brukades (KG 932, KG 4014***). En grop grävdes och återfylldes (KG 988). Troligen påfördes lager av sand (KG 379) och odlingsjord på ytorna närmare

Göta älv, ytan brukades därefter (KG 913). Öster om Gamlestadsvägen grävdes flera diken som återfylldes då de brukades (KG 5144***).

I den södra delen av landeritomten fanns odlingsjord som kan ha varit trädgård/kålgårdar (KG 2076**). En öst-västlig gång anlades norr om hus L9:3 (KG 6504**):

Ytorna i denna brukningsfas användes troligen så länge landeriet fanns kvar (1938), delar av lagren var skurna av yngre händelser men kan ändå ha fortsatt brukas (figur 48, tabell 18).

Tabell 18. Grupper och kontexter i fas Landeri:14. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
379	Markberedning	65004		Fläckvis förekommande sand under odlingsjord, bitvis relativt tjockt. Innehöll ben av nöt, kraniefragment, underkäke, täled. Gås, lärben, tibiotarsus. Hälleflundra, torsk, obestämd torskfisk förekommer. Vikt 8,4 g (allt material ej vägt). Fynd av järn: 1 armborstpilspets, 1 skänkelsax, 2 beslag, 1 gångjärnstapp, 1 kniv, 1 krampa, 1 nit, 8 spikar, 1 sölja. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 4 oidentifierade YRG kärl, 1 ÄRG kanna, troligen från England, ca 1400-tal, 1 YLG trebensgryta, 1 YLG kruka, 2 YLG fat varav 1 från Tyskland, 2 oidentifierade YLG kärl
913	Bruk av odlingsjord	50359, 50360, 50388	50359 har PM 80252 med rottrådar, ogräs, dynga latrin, träkol. 50360 har PM 80251 med rottrådar, träkol, träflis, ogräs, dynga latrin. 50388 har PM (ej id) se bilaga 1	Humös sand, inslag av tegelkross, småsten, träkol, eldpåverkad sten. Innehöll kraniedelar, tand, mellanhandsben, mellanfotsben, täled av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 5 fönsterglasfragment (18 g), 6 passglas, 1550–1650, 2 oidentifierade dryckeskärl, 1 butelj (modern). Järn: 1 läshake (?), 1 nit, 5 spikar. Övrig metall: 1 blyplomb, troligen från Danzig. Slagg: 1 fragment (80 g). Keramik: 12 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 2 YRG fat, 2 YRG krukor, 13 oidentifierade YRG kärl, 1 ÄRG kanna, England, 1400-tal, 13 YLG fat varav 2 från Weser, 1570–1630, 3 skålar av ostindiskt porslin, 3 fat av ostindiskt porslin och 3 oidentifierade kärl av ostindiskt porslin. Samtliga 1700-tal. 3 stengodskrus från Raeren, 1500–1600, 1 stengodskrus, ev. från Limburgområdet
932	Grävande och brukande av diken	3724, 3725, 65000, 65001		3725 var Ö-V dräneringsdike, återfyllt med 3724, humös silt. 65001 var N-S, Ö-V, NV-SÖ dräneringsdiken, fyllda med stenar och 65000, återfyllning av brun humös silt med inslag av tegelkross, kalkbruk. Innehöll tänder, mellanhandsben, mellanfotsben av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 2 passglas, 1 oidentifierat kärl, 2 buteljer, 13 fönsterglasfragment (18 g). Järn: 1 nit, 10 spikar, 1 oidentifierat föremål. Keramik: 15 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 4 YRG fat, 12 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG kanna, Humberware? 1400-tal, 1 YLG skål, 3 oidentifierade YLG kärl, 2 YLG fat, 1 oidentifierat SVG kärl, möjl. från Fyn, 1 fajansfat, Nederländerna 1600-tal, 2 skålar av ostindiskt porslin, 1 fat av ostindiskt porslin, 5 oidentifierade kärl av ostindiskt porslin, 3 flintgodsfat och 1 oidentifierat flintgodskärl 1800–1900-tal, 1 stengodskrus från Köln, 1500-tal, 1 stengodskrus från Raeren, 1550–1600.
988	Grävande och återfyllning av grop	51020, 51047		51047 nedgrävning, 0,4 m djup, återfylld med träflis och humös sand med tegelbrockor. Innehöll kraniedel, tungben, tänder, täled av nöt, 397 g. Fynd av glas: 2 buteljer. Järn: 1 spik. Keramik: 1 YRG kruka, 3 oidentifierade YRG kärl, 1 oidentifierat YLG kärl
1181	Bruk av odlingsjord	3228	Har PM 10696 se bilaga 1	Humös sand med tegelkross. Innehöll mellanhandsben, täled, svanskota av nöt. Täled av häst. 15 kotor av kummel. Totalt 162 g ben. Fynd av glas: 1 warzenbecher, 1550–1650, 1 emaljmalat humpenglas, 1575–1650, 1 dryckeskärl i venetiansk stil, 1600-tal, 11 passglas (1550–1650), 3 oidentifierade dryckeskärl, 3 buteljer, 37 fönsterglasfragment. Kakel: 1 svartglaserat ugnskakel. Läder: 1 oidentifierat fragment, möjligen relativt modernt. Järn: 1 spik. Övrig metall: 1 ½ öre silvermynt 1582, Johan III (1569–1592), 1 öltapp i CU-legering. Tegel: 1 taktegel. Keramik: 6 YRG trebensgrytor, 1 YRG silkärl, 13 oidentifierade YRG kärl, 3 YLG skålar, 2 oidentifierade YLG kärl, 1 SVG trebensgryta, 1 stengodskrus från Westerwald, 1600-tal
2076**	Bruk av odlingsjord	500260**, 501777**	500260 har PM 500310 med koks, slagg, smidesloppor. PS 500374. 501777 har PS 502206	Humös sand med träkol, tegelkross, småsten
6504**	Konstruktion av gång	502600**		Konstruktionslager av sand med skiffer. Innehöll osorterade daggdjursben. Nöt, får/get förekommer. Osorterat bensplitter. Vikt 940 g
3306***	Bruk av odlingsjord	70012***		Odlingsjord med omrörda raseringslager i botten. Uppemot 0,4 m tjockt vid muren i S. Brun humös sand med tegel, glas från fönster och buteljer, keramik från 1500–1900-tal
4014***	Grävande och brukande av diken	60160***, 60161***, 60189***, 60190***		60189, 60160 var Ö-V diken. 60161 var fyllning av silt med tegelbrockor, småsten. 60190 var fyllning av sand med träkol. Innehöll identifierbara rörbensdi-fyser av nöt. Horn av get, en hane respektive en hona. Får/get, svin förekommer. Vikt 771 g. Fynd av keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 oidentifierat YRG kärl
4052***	Grävande och brukande av dike	70064***, 70065***		70064 var dike. 70065 var fyllning av humös silt
5144***	Grävande och brukande av dike	70023***, 77021***		77021 var N-S dike. 70023 var fyllning av sand

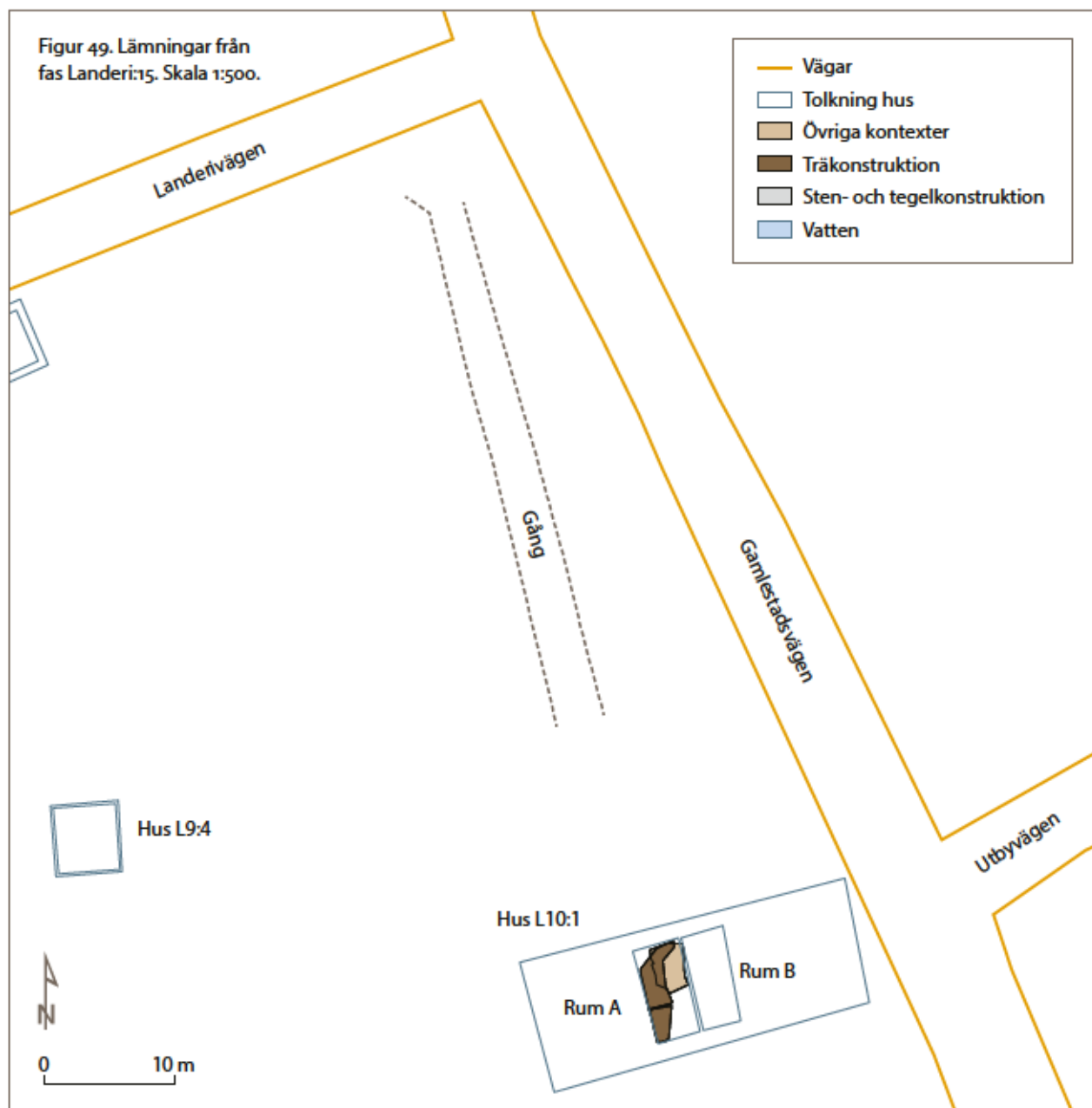
Fas Landeri:15. Ombyggnad av golv i hus L10:1.

Datering: 1700-tal.

Golvet i rum A i källaren i hus L10:1 byggdes om (figur 49, tabell 19). Ett konstruktionslager lades

ut över det äldre golvet. På det lades ett nytt trägolv. Vissa plankor stod på högkant och tycks bilda avdelningar i rummet (KG 1365*).

Möjligen motsvarar denna fas uppförandet av en yngre manbyggnad (den som stod kvar till 1938).

Tabell 19. Grupper och kontexter i fas Landeri:15. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

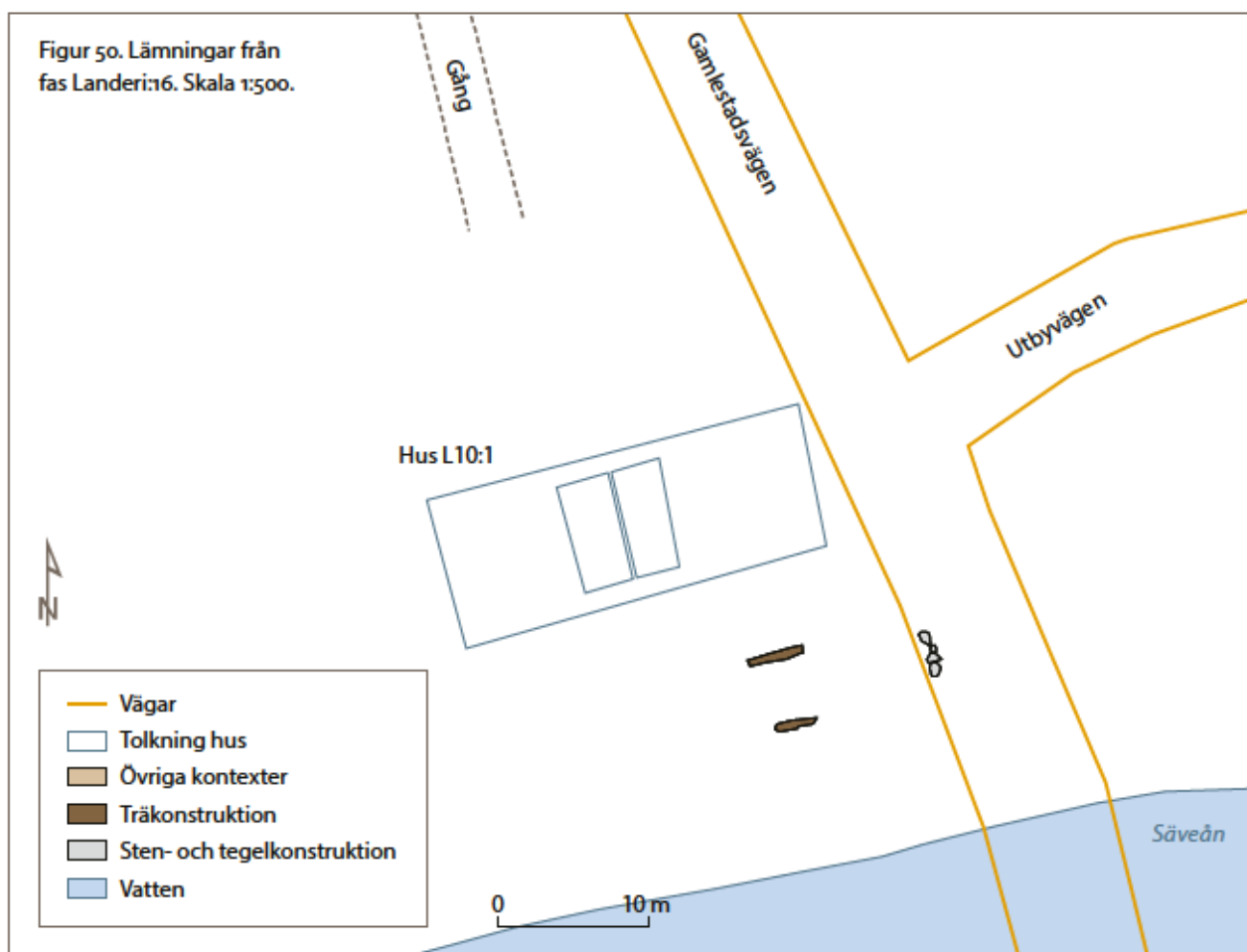
Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1365*	Konstruktion av golv	15195*, 15204*		15195 var konstruktionslager av sand. 15204 var trägolv. Några plankor var lagda på högkant och bildade olika avdelningar

Fas Landeri:16. Konstruktioner vid Sävån
Datering: 1770-tal?

Konstruktioner av kajkant och/eller bro över Sävån (figur 50, tabell 20). Dateringen av fasen är osäker, lämningarna kan vara från brobygge mest troligt under 1770-tal men det kan även vara perioden 1723–1731, eller möjligen år 1822. Möjligen hör den daterade stocken (vinterhalvåret 1770–1771) från fas Landeri:18 till dessa konstruktioner (se nedan).

I den sydligaste änden av Gamlestadsvägen (intill Sävån) konstruerades en rad av större stenar (KG 1377) som kan vara ett fundament för en bro (landfäste).

Väster om Gamlestadsvägen fanns två parallella rader av pålar nedslagna (KG 1368) som kan höra till konstruktionen av en kajkant, eller möjligen någon av broarna i trä från 1723–1731, de kunde ej dateras dendrokronologiskt.

Tabell 20. Grupper och kontexter i fas Landeri:16. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

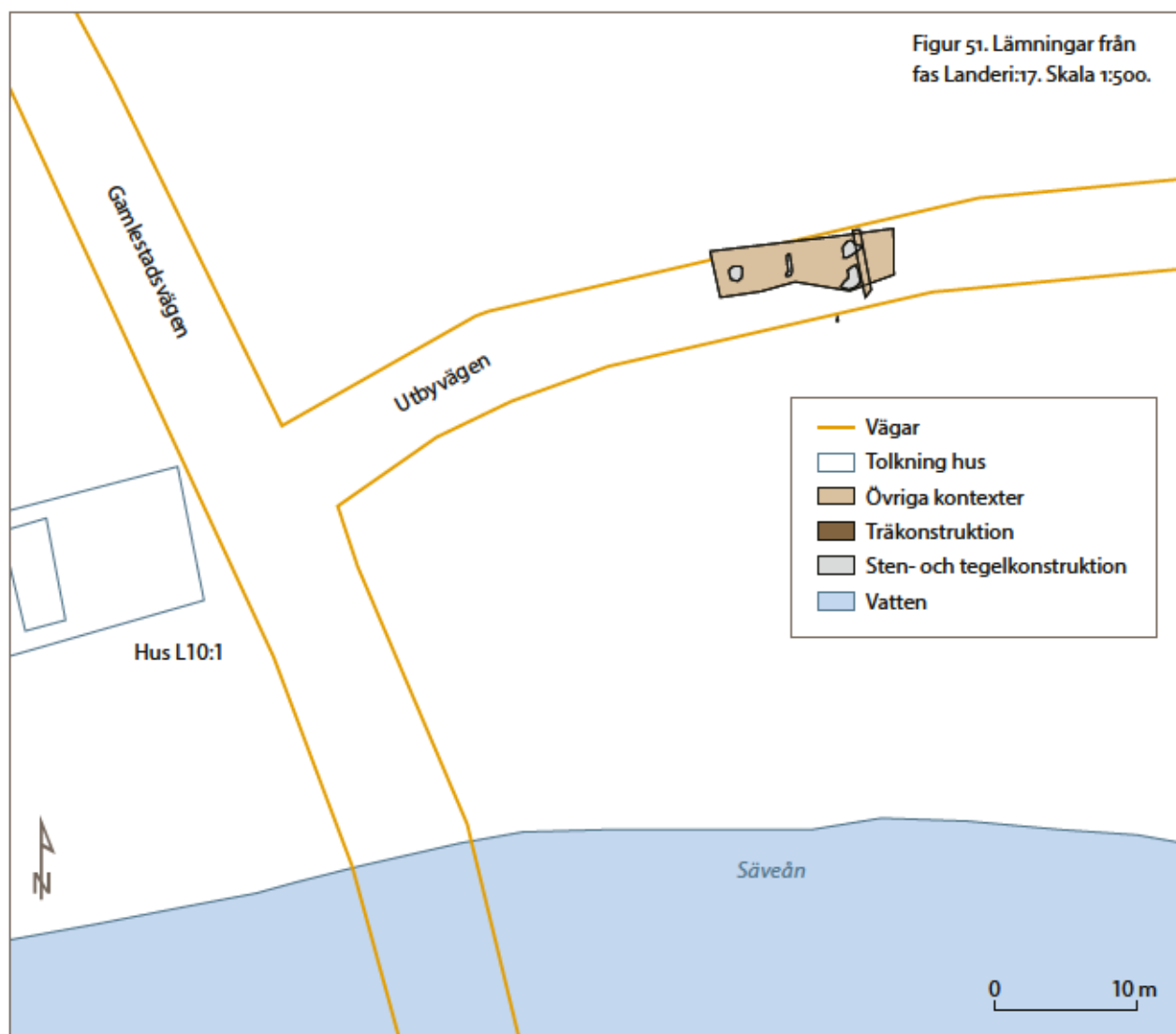
Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1368	Konstruktion av pålrader	60171, 60176	60171 har PD 90083, ej daterad tall. 60176 har PD 90084, ej daterad tall	60171, 60176 var två rader av pålar, del av kajkant eller äldre landeritida bro.
1377	Konstruktion av fundament	10015		N-S rad av 0,6–1,0 m stora stenar

Fas Landeri:17. Konstruktion av väg
 Datering: Sent 1700-tal till omkring år 1800.

Landsvägen mot Utby byggdes om (figur 51, tabell 21). Konstruktionslager och stenläggning lades ut (KG 685). Kan vara samtida med fas Landeri:18

och även med uppförandet av en byggnad med källare på den tidigare kyrkogården (se rapport för kyrkogården).

I samband med detta anlades ett nord-sydligt dräneringsdike (KG 1527). Det brukades och återfylldes därefter.

Tabell 21. Grupper och kontexter i fas Landeri:17. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.
 * är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.
 *** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
685	Konstruktion av väg	60078, 60079, 60080, 60083, 60084		60078 var konstruktionslager av sand, innehöll. 60079, 60080, 60083, 60084 var stenläggning av 0,15–0,20 m stora stenar.
1527	Konstruktion av dräneringsdike			60292 var N-S nedgrävning/dike, stenskott. Återfylld med de raseringslager som fanns i källare (se rapport, kyrkogård)

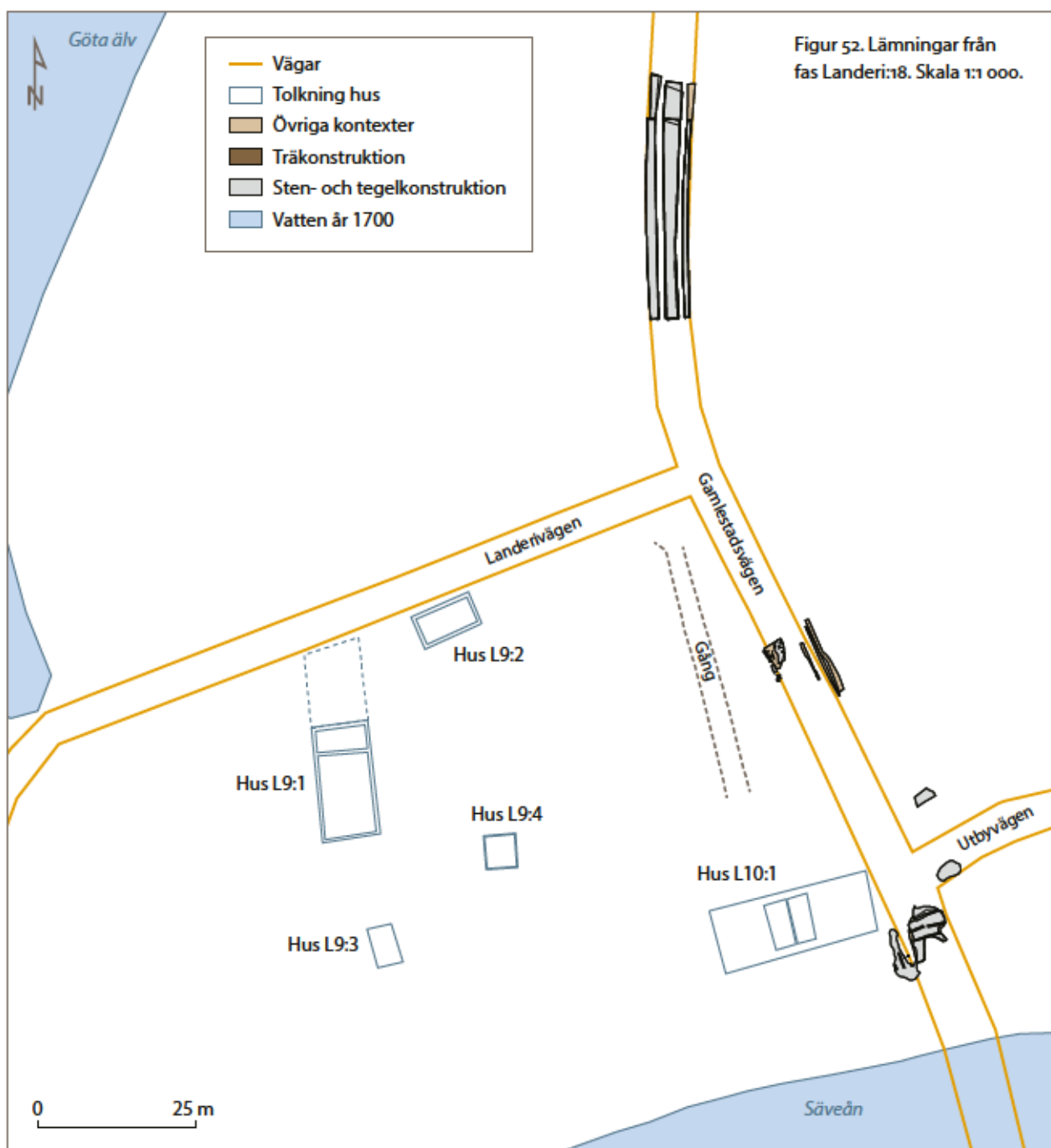
Fas Landeri:18. Konstruktion av väg
 Datering: Sent 1700-tal till omkring år 1800
 (datering till vinterhalvåret 1770–1771, föremål).

En ny generation av Gamlestadsvägen konstruerades (figur 52, tabell 22). I norr lades konstruktionslager av lera och sand och stenslagning (KG 5143***).

Söder om detta anlades en låg terrasskant, och öster om den lades konstruktionslager av sand och stenslagning (KG 832). Spår fanns av brukandet av vägen (se nedan fas Landeri:23). Öster om vägen

grävdes ett nord-sydligt dike (KG 254), det brukades därefter (se nedan fas Landeri:23). Staketet/planket väster om vägen i fanns troligen kvar när terrasskanten byggdes, med undantag av stolparna i sydöst om hus L10:1 som togs bort (KG 1367).

Längst i söder lades konstruktionslager av sand och på den stenslagning (KG 679). Flera öst-västra och nord-sydliga stenslagningar som bildade markeringar i stenslagningen fanns. En nedslagen stolpe daterades dendrokronologiskt till vinterhalvåret 1770–1771 ger en möjlig äldsta datering (se även ovan fas Landeri:16).

Tabell 22. Grupper och kontexter i fas Landeri:18. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
254	Grävande av dike	2068		N-S nedgrävning för dike, 0,25 m djup
679	Konstruktion av väg	10000, 10004, 10006, 10007, 10008, 10009, 60059, 60060, 60123	10000 har PM 90072 med träflis, rottrådar, starr, ogräs. PD 90073 daterat till vinterhalvåret 1770–1771	60123 var konstruktionslager av sand med grus/småsten, pinnar tegelkross. Mycket skaft från kritpipor. 10000, 60059, 60060 var stenläggning av 0,1–0,3 m stora stenar. 10004, 110005 var N-S rader av 0,2–0,3 m stora stenar utmed vägens V sida. 10006, 10007, 10008, 10009 var Ö-V rader av 0,2–0,3 m stenar i stenläggning. Innehöll ostronskalsfragment. Snigelsnäcksfragment. Vikt 1,5 g. Fynd av järn: 1 liten kanonkula, 17 spikar, 2 tenar. Piplera: 5 kritpipshuvuden, 1600–1700-tal, 72 kritpipsskaft. Tegel: 1 taktegel
832	Konstruktion av väg	2037, 2047, 40244, 40245, 40264, 40268		40264, 40268 var N-S terrasskant 0,3–0,8 m stora, utmed V sida av väg. 40245 var konstruktionslager av sand. 2037, 2047 var konstruktionslager av sand med fåtal bevarade rundade stenar. 40244 var stenläggning av 0,08–0,35 m stora stenar. Innehöll underkäke, mellanhandsben, mellanfotsben av nöt. Tand av häst. Vikt: 60 g (allt material ej vägt)
1367	Borttagande av stolpar	3934, 3935		Återfyllning av sand efter att stolpar tagits bort
5143***	Konstruktion av väg	62032***, 62038***, 62039***, 95220***, 95221***, 95226***, 95227***		95227 var konstruktionslager av sand med träflis. 62039, 95226 var konstruktionslager av lera. 62038, 95221 var konstruktionslager av sand. 62032, 95220 var ojämn stenläggning av rundade stenar och grus

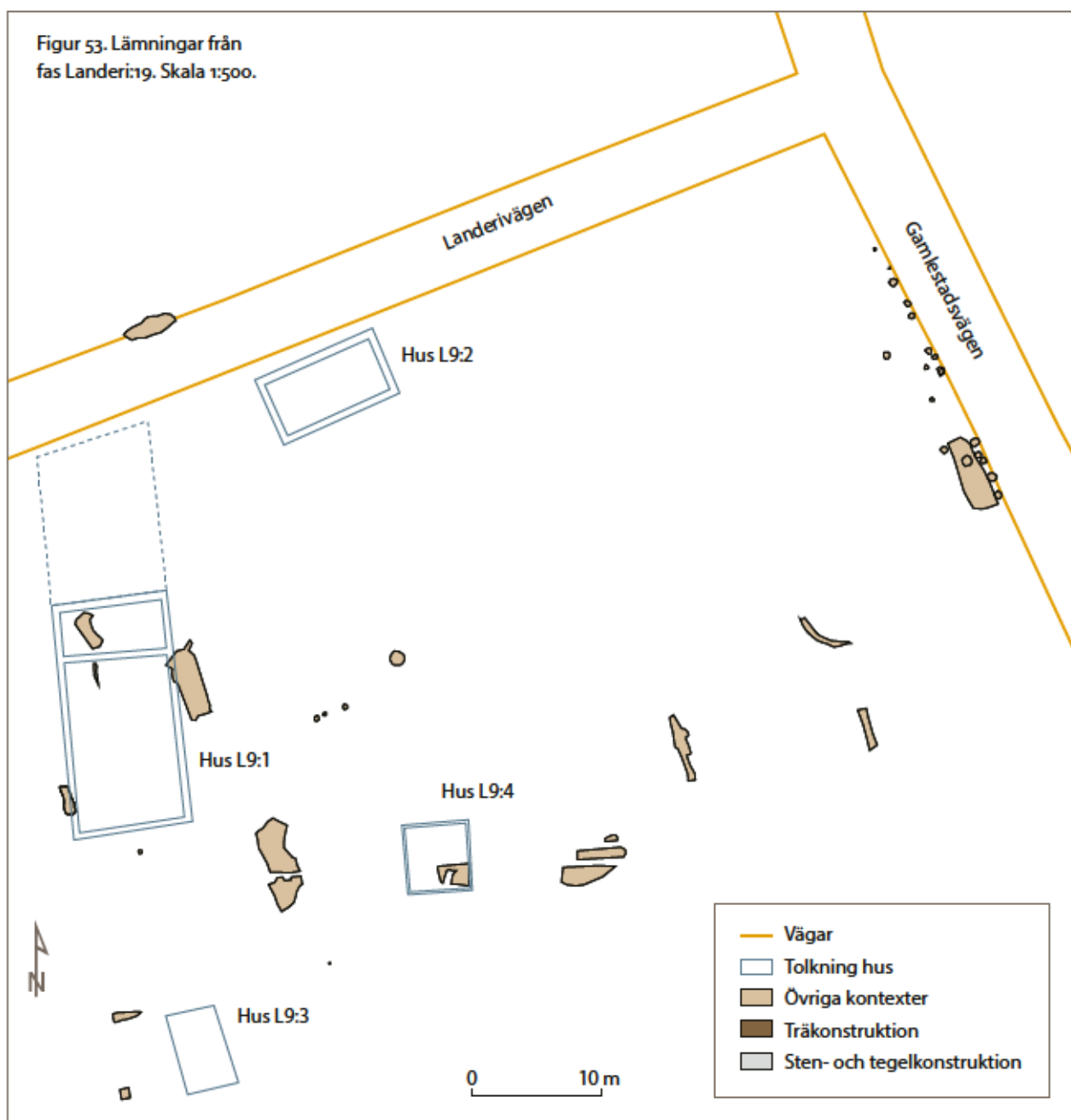
Fas Landeri:19. Raseriing av hus L9:1,
L9:3, L9:4 och stenkulvert
Datering: Tidigt 1800-tal?

Hus L9:1 (i landeritomtens västra del) raserades (figur 53, tabell 23). På de stenlagda golven fanns raseringslager med inslag av det sista brukandet (KG 2069**). Över det jämnades raseringslager ut (KG 6237**). Stolpen söder om byggnaden togs bort (KG 2245**). Här fanns även en återfylld grop (KG 6235**), möjligen efter en borttagen konstruktion.

Hus L9:4 raserades, på golvet fanns ett utjämnat lager med inslag av den sista brukningen (KG 6234**).

Även hus L9:3 raserades men här fanns inga lämningar efter händelsen. Hus L9:2 stod kvar.

Stenkulverten utmed den norra sidan av landerivägen togs ur bruk. Raseringslager fanns i och över den (KG 1499). Det kan dateras till tidigast 1650–1750 genom butelj, lagret är dock troligen betydligt yngre än så och tillkom troligen i samband med en ombyggnad av vägen.

Tabell 23. Grupper och kontexter i fas Landeri:19. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
282	Rasering av staket	40295, 40297, 40315, 40321, 40350, 40362		Återfyllning av sand, silt med tegelkross, träbitar, träkol efter att stolpe tagits bort. Innehöll kraniedel, underkäksfragment, tåled av nöt. Skulderblad av höns. Cleithrum av kolja. Kraniedel, 2 kotor av torsk. Vikt: 293,5 g (allt material ej vägt). Fynd av glas: 2 oidentifierade kärl, 1 butelj, 2 fönsterglasfragment. Övrig metall: 1 skilling kopparmynt, Riksgäldens contours pollett 1799–1802. Piplera: 2 kritpipsskaft och 1 huvud. Keramik: 1 YRG kruka, 1 YRG skål, 2 oidentifierade YRG kärl, 2 oidentifierade YLG kärl
1280	Markberedning med brukning	40266		Humös sand. Fynd av piplera: 1 kritpipsskaft. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 3 YRG fat
1361	Återfyllning av tunna	51432		Återfyllning av sand med trä- och tegelbitar. Innehöll holländskt gult tegel, glaserat tegelrör, järnskrot och trärester
1499	Rasering av kulvert	62014		Raseringslager med sten, lera, silt. Inslag av tegelkross, tegelbrockor. Innehöll mellanhandsbensfragment, tåled av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 1 butelj. Järn: 1 nyckel, 2 spikar. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 4 oidentifierade YRG kärl, 1 SVG kruka
1387*	Återfyllning av dike	35003*		Silt med inslag av tegelbrockor, tegelkross. Fynd av piplera: 2 kritpipsskaft. Keramik: 2 fat av ostindiskt porslin, 1700-tal
1392*	Återfyllning av dike	20007*, 40012*		Humös sand med tegelkross. Piplera: 2 kritpipsskaft. Tegel: 1 taktegel. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG fat, 1 RG kruka, 1900-tal, 1 oidentifierat SVG kärl, 1 fat i ostindiskt porslin, 1700-tal
1586*	Utjämning av raseringslager	10021*		10021 var utjämning av raseringsmassor av sand med tegelbrockor, tegelkross, bränd lera, träkol
2069**	Raseringslager med inslag av brukning	300719**, 300763**	300719 har PM 300821 med bär, ogräs	Tunna lager (0,03–0,08 m tjockt) av silt med inslag av tegelkross, träbitar. Fynd av glas: 1 römerglas 1550–1650, 16 fönsterglasfragment (38 g). Kakel: 1 ugnskakel. Järn: 1 hankfäste med nitar, 5 spikar, 1 hästskosöm. Keramik: 23 YRG trebensgrytor, 4 YRG pannor, 6 YRG fat varav 1 från Weser, 1570–1630, 20 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG trebensgryta, 5 YLG fat, 5 oidentifierade YLG kärl, 1 SVG trebensgryta, 1 oidentifierat SVG kärl, 1 jydepottekruka
2245**	Borttagande av stolpe	503477**		Återfyllning efter att stolpe tagits bort av sand med tegelkross, träkol
6520**	Borttagande av stolpar	503744**, 503753**, 503878**	503744 har PS 503876. 503753 har PS 503887. 503878 har PS 503886	Återfyllningar efter att stolpar tagits bort av sand med tegelkross, stenar. Fynd av 1 oidentifierat kärl och 5 fönsterglasfragment (3 g). Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 oidentifierat YRG kärl, 1 oidentifierat YLG kärl
6531**	Utjämnad rasering	502587**		Raseringslager av humös sand och träflis, bark med tegelkross
6234**	Raseringslager med inslag av brukning	529532**	Har PM 529550 med ogräs, bär. PS 529551	Tunt lager av sand med träkol. Innehöll osorterade benfragment, 319 g
6235**	Grop, möjligen avröjning	310787**, 310946**		310946 var nedgrävning, 0,25 m djup. 310787, var återfyllning av stenar och sand
6237**	Rasering av byggnad	501021**, 505212**		Utjämnade raseringslager av sand med träflis, småsten, tegelbrockor, tegelkross. Innehöll osorterade benfragment. Nöt förekommer. Vikt 450 g. Fynd av bränd lera: 1 ugnsväggsfragment (14 g). Glas: 1 butelj, 1 karaff eller bägare, ca 1550–1600, 1 passglas, 3 oidentifierade kärl, 283 fönsterglasfragment (270 g). Järn: 17 spikar, 2 tenar, 4 oidentifierade föremål. Piplera: 5 kritpipsskaft. Slagg: 2 fragment (280 g). Keramik: 20 YRG trebensgrytor, 3 YRG pannor, 1 YRG kruka, 4 YRG fat, 21 oidentifierade YRG kärl, 2 YLG fat, 2 fajansfat varav 1 möjligen från Portugal, 1 ostindiskt porslinskärl, 1700-tal, 1 stengodskrus från Frechen 1550–1650, 1 stengodskrus från Siegburg, 3 oidentifierade stengodskärl
6561**	Återfyllning av bing	318269**		Återfyllning i bing av sand
7004**	Borttagande av stolpe	527710**		Återfyllning efter att stolpe tagits bort av sand

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
4266***	Rasering av staket	70042***, 70046***, 76001***, 76013***, 76030***, 76033***, 82016***, 82018***		70042, 70046, 76013, 76033, 82016, 82018 var fyllning av sand efter att stolpar tagits bort. 76001, 76030 var fyllning av sandig lera efter att stolpar tagits bort. Innehöll tåled av nöt. Vikt 17 g. Fynd av keramik: 1 oidentifierat YRG kärl
4268***	Borttagande av stolpar	73011***, 73018***, 73021***, 76018***		Återfyllning av sand efter att stolpar tagits bort. Innehöll benfragment av däggdjur. Kota av långa. Vikt 7,2 g. Fynd av keramik: 1 oidentifierat YRG kärl, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 stengodskrus från Siegburg 1500-tal
4269***	Markberedning	76011***		Utjämnat raseringslager av sand med tegelbrockor, tegelkross, småsten. Innehöll ben av nöt, höftben, 4 avslagna Mc, 1 avslagen Mt, blandade delar. Får/get, svin förekommer. Totalt 1742 g ben. Fynd av glas: 4 fönsterglasfragment (12 g). Järn: 1 brodd, 1 spik. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG panna, 1 YRG fat, 2 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG skål, 1 fajansfat, Haarlem ca 1625

Bingen väster om hus L9:3 togs ur bruk och fylldes igen (KG 6561**). Även över den öst-västliga gången här fanns utjämnade lager (KG 6531**). Tunnan på gårdsplanen fylldes (KG 1361).

Över fundamentet i den östra delen av landeritomten utjämnades lager med raseringsmassor (KG 1586*). De två diken som fanns öster därom fylldes igen (KG 1387*, 1392*).

Staketet på gårdsplanen kan ha raserats här och de stolparna och även övriga stolpar från möjliga staket som fanns togs troligen bort nu (KG 6520**, KG 4268***). Staketet/planket utmed Gamlestadsvägen kan ha raserats och stolparna togs bort eller bröts av (KG 282, KG 4266***). Efter att staketet togs bort påfördes utjämningslager (KG 1280, KG 4269***), ytan brukades därefter som öppen yta.

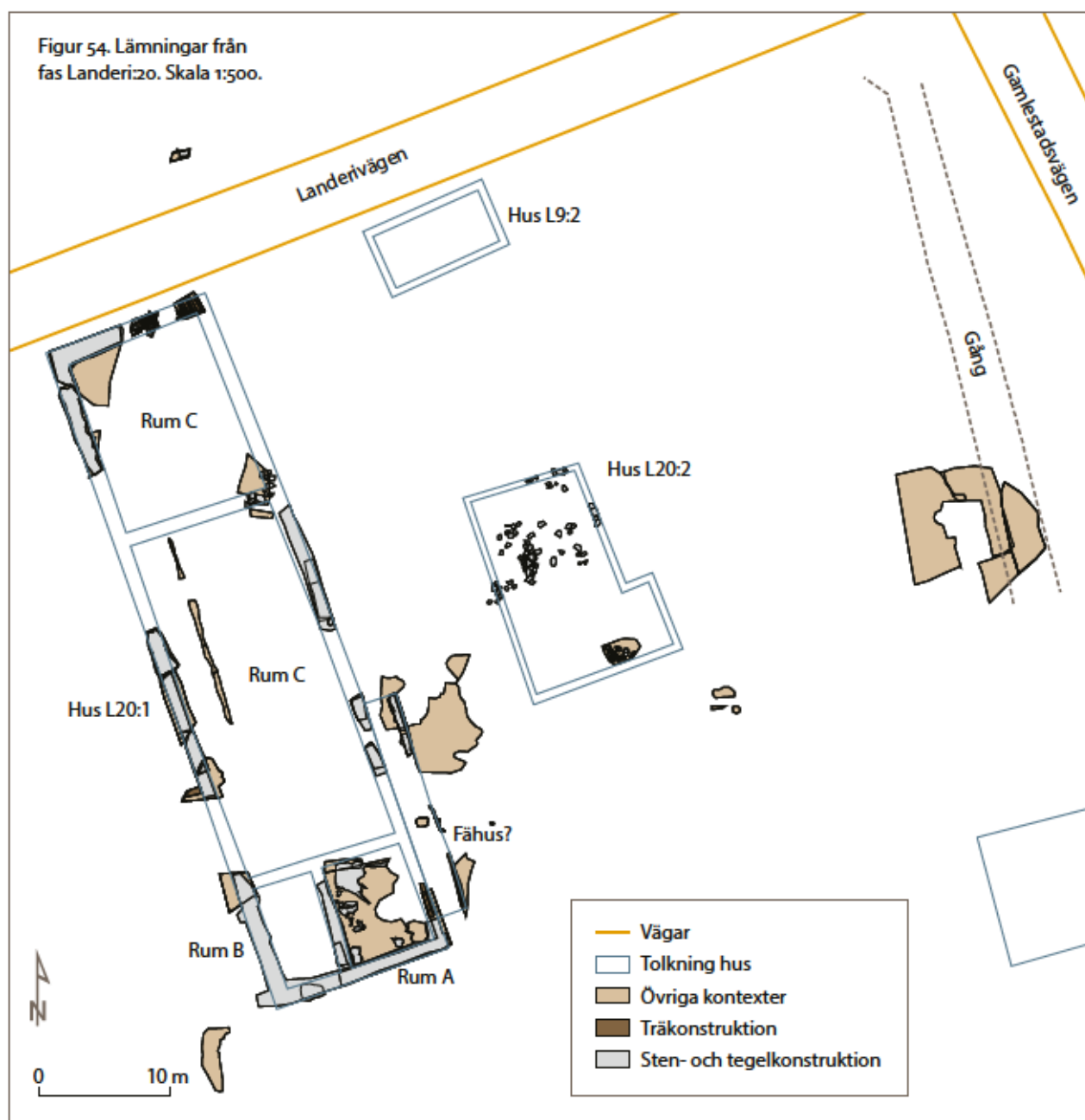
Fas Landeri:20. Konstruktion av
hus L20:1, L20:2
Datering: Tidigt 1800-tal?

En byggnad uppfördes i landeriets västra del (hus L20:1). I mitten av landeriets tomt uppfördes en byggnad (hus L20:2). Hus L9:2 kan ha stått kvar (figur 54, tabell 24).

Inför byggnationen påfördes ett utjämningslager (KG 1240). Flera återfyllda gropar fanns där byggnaden uppfördes och öster därom (KG 6257**, 6534**, 6541**).

Hus L20:1 var 53×14 meter stort och hade minst fyra rum. Utmed de norra och södra kortsidorna fanns rustbädd av trä och på den en kallmurad grundmur av sten. I övrigt uppfördes byggnaden på en kallmurad stengrund (KG 1266, 1401, KG 2053**). I konstruktionslagren fanns omlagrat material från fähus med hö, golvströ och gödsel.

I den södra delen av byggnaden anlades två rum. I öster fanns **rum A** som var 7,9×6,2 meter stort. Här lades ett stengolv (KG 3001**). I dess norra del fanns lera som kan vara rester av en innervägg. Rummet kan ha varit en smedja, en

Tabell 24. Grupper och kontexter i fas Landerizo. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1236	Konstruktion av stensatt dike	62346, 62356, 62365		62346 var nedgrävning, 0,2 m djup. 62365 var konstruktionslager av lerig sand med pinnar, småsten, tegelkross. 62356 var stenläggning av ca 0,1 m stora stenar. Innehöll tand av nöt. Materialet ej vägt. Fynd av glas: 1 fönsterglasfragment (1 g). Järn: 1 spik. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 oidentifierat YRG kärl
1240	Markberedning	64027		Utjämningslager av siltig sand med keramik och porslin (ej tillvarataget)
1266	Konstruktion av byggnad	50207, 50210, 50217, 64052, 64092, 64093		50210, 64093 var nedgrävning för grundmur. 50217, 64052 var rustbädd av plankor i N-S och Ö-V riktning. 64092 var konstruktionslager av sand. 50207 stenar i grundmur, 1–3 skift
1306	Konstruktion av byggnad	51410, 51426, 51282		Grundmurar och stenpackningar av grovt huggna stenar, 0,15–0,60 m stora
1401	Konstruktion av byggnad	64016, 64026		Kallmurad grundmur av 0,30–0,75 m stora stenar
1076*	Markberedning	35020*, 35021*	35021 har PM 103191, se bilaga 1	35020 var konstruktionslager av sand med tegelkross. 35021 var uppemot 0,5 m tjocka lager av silt med tegelkross, tegelbrockor. Innehöll lärben, mellanfotsben, ländkota av nöt. Fragment av däggdjur. Kota av plattfisk. Vikt 263,1 g. Fynd av ben: 1 spatel/örslev. Bergart: 1 gagatknapp. Glas: 1 passglas, ca 1525–1625, 1 butelj, 2 fönsterglasfragment (8 g). Järn: 4 spikar. Övrig metall: 1 silvermynt, Attenpenning/klipping. Christian II 1518–1522, 1 kopparmynt, troligen en klipping men otydlig prägling, 1 blyavfall, möjligen spröjs, 1 beslag i CU-legering, 2 oidentifierade föremål. Keramik: 4 YRG trebensgrytor, 3 YRG pannor, 4 YRG fat varav 1 från 1600–1700-tal, 3 oidentifierade YRG kärl, 1 oidentifierat YLG kärl från Tyskland, 1 STG krus från Siegburg 1500-tal och 1 stengodskrus från Westerwald 1600-tal, 1 ostindiskt porslinsfat, 1700-tal
1395*	Markberedning	35024*, 40010*		40010 var nedgrävning inför utjämning, 0,35–0,55 m djup. 35024 var utjämningslager av silt med tegelkross. Innehöll tand, överarmsben och tåled av nöt. Vikt 66 g. Fynd av glas: 2 buteljer, 1 passglas 1550–1650. Järn: 1 spik. Tegel: 1 taktegel. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 YRG panna, 2 YRG fat, 1 oidentifierat YRG kärl, 1 YLG trebensgryta, 3 YLG skålar, 3 oidentifierade YLG kärl, 1 YLG kruka, 4 YLG fat varav 2 från Tyskland och 1 från Beauvais, 1500-tal, 1 stengodskrus från Siegburg, 1500-tal, 1 oidentifierat fajanskärl från Nederländerna
1304*	Konstruktion av gårdsplan	15001*		Konstruktionslager av sand med rundade stenar
1350*	Konstruktion av källare	10094*, 10096*		10094 var nedgrävning för källare, 2,7×1,6 m stor, 0,06 m djup. 10096 var kallmurad vägg utmed S. och V. sida i källare av 0,15–0,65 m stora stenar i 3–4 skift
2035**	Markberedning	300014**, 512709**	300014 har PM 300033 med bär, ogräs, ängs-/betesmarksväxter, koks, näver	300014 var tjockt (0,5–0,8 m) utjämningslager av sand med tegelbrockor, småsten, träkol, tegelkross. 512709 var utjämningslager av lera med eldpåverkad sten, träkol, tegelkross, småsten. Innehöll osorterade ben. Nöt, svin, katt förekommer. Vikt 200 g. Fynd av glas: 1 passglas (1550–1650)
2053**	Konstruktion av byggnad	300007**, 300167**, 300168**, 300226**, 304952**, 315549**, 318430**, 500004**, 500005**, 500023**, 506954**, 1009528**	318430 har PM 320718 med ogräs, ängs-/betesmarksväxter (dynga). 500004 har PM 501146 med koks, slagg, smidesloppor	300167, 500005 var nedgrävning för grundmur. 304952 var utjämning inför bygge av silt. 315549 var utjämningslager av lera. 300226, 506954, 1009528 var rustbädd av N-S och Ö-V plankor. 318430 var isolering av drev/päls. 300007, 500023 var kallmurad grundmur av 0,2–1,2 m stora stenar. 300168, 500004 var fyllning över nedgrävning/mur av silt med tegelkross. Innehöll osorterade ben. Nöt, får/get förekommer. Totalt 1980 g ben. Fynd av glas: 1 oidentifierat kärl, 1 fönsterglasfragment (1 g). Järn: 1 beslag och 3 spikar. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 SVG kruka, 1 stengodskrus från Raeren/Westerwald 1596, 1 flintgodstallrik "Carrara" från Gustavsberg 1860–1892
2108**	Grävande av dräneringsdike	501606**		Dike, uppemot 0,6 m brett, 0,1–0,3 m djupt

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
3001**	Konstruktion av golv	506498**, 506526**, 506617**, 506677**, 506746**, 506893**, 507012**, 507184**, 507219**, 507562**		507219 var utjämningslager av grus i svacka. 507562 var konstruktionslager av lera. 506498, 507184 var konstruktionslager av sand med inslag av tegel. 506526, 506677, 506746, 506893, 507012 var stenläggning av 0,06–0,25 m stora stenar. 506617 var 0,3–1,0 m stora stenar i stenläggning
6014**	Konstruktion av yta	313825**, 501681**, 501984**, 503196**, 504032**, 504033**, 507331**, 527582**, 527583**	501681 har PM 501242 med ogräs, ängs-/betesmarksväxter (dynga), oregano, koks, enstaka fjädrar, PS 501243. 504033 har PS 504341	313825, 504032, 527582 var nedgrävning för träregel, 0,15–0,20 m djup. 501984, 507331 var NV-SÖ träreglar, 17 m lång, 0,15 m bred, 0,3 m hög. 503196 var stenskonig utmed regel av 0,1 m stora stenar. 504033, 501681, 527583 var utjämningslager av sand och träflis med småsten, träbitar, tegelkross. Innehöll osorterade ben, 150 g. Fynd av bränd lera: 1 ugnsväggsfragment (3 g). Glas: 2 oidentifierade kärl, 2 flaskor, 207 fönsterglasfragment (192 g). Järn: 10 spikar. Piplera: 3 kritpipsskaft. Tegel: 1 murtegel. Keramik: 3 YRG trebensgrytor, 11 oidentifierade YRG kärl, 4 YLG fat, 4 oidentifierade YLG kärl, 1 jydepotttekruka, 1 oidentifierat stengodskrus
6257**	Grävande av grop och återfyllning	502493**, 502505**		Grop 0,6×0,3 m stor, 0,25 m djup, under nedgrävning för grundmur, återfylld med sand, tegelkross, tegelbrockor, småsten, träkol. Innehöll osorterade ben. Nöt, får/get förekommer. Vikt 250 g. Fynd av keramik: 1 oidentifierat YRG kärl
6534**	Grävande av grop och återfyllning	527596**, 527597**		527596 var nedgrävning, 1,0×0,6 m stor, 0,1 m djup. 527597 var återfyllning av grusig sand
6541**	Grävande av grop och återfyllning	529324**, 529379**	529324 har PM 529332 med ogräs, ängs-/betesmarksväxter (dynga), koks, smidesloppor	529379 var nedgrävning/avröjning, 0,05 m djup. 529324 var återfyllning av grusig sand. Fynd av övrig metall: 1 oläsligt kopparmynt
6592**	Konstruktion av gårdsplan	507341**, 510362**	510362 har PS1004603	Tjocka (0,1–0,5 m) utjämningslager av sand med tegelkross, träbitar, träflis, småsten, träkol. Innehöll osorterade ben. Nöt, får/get, svin förekommer. Vikt 970 g. Innehöll kritpipor från tidigt 1700-tal tillverkade i Alingsås

möjlig plats för ett städ fanns i den nordvästra delen (se fas Landeri:28). Var ässjan fanns är oklart.

Väster om detta fanns **rum B** som var 7,8×4,5 meter stort. Golvyta saknades här och rummets funktion är okänd.

Norr om detta fanns **rum C** som var 27×11 meter stort. Delar av den äldre golvytan kan ha återanvänts. Ett nord-sydligt dike sannolikt för dränering, grävdes i byggnaden (KG 2108**). Rummet kan ha varit en ladugård/stall.

I norr fanns **rum D** som var 14×11 meter stort. Golvyta saknades i rummet.

Cirka 2,2 meter öster om byggnadens södra del lades en träregel parallell med byggnaden, över den lades konstruktionslager (KG 6014**). I jordprovet från lagret fanns förutom dynga och ogräs även oregano och enstaka fjädrar. Kanske var konstruktionen med träregeln ett fähus eller en hönsgård?

Hus L20:2 var uppskattningsvis 16 meter långt och 9×12 meter brett. Grundmurar och stenpackningar (fundament för eldstad?) konstruerades (KG 1306). I byggnadens södra del fanns en källare med kallmurade väggar (KG 1350*). Det sydvästra hörnet av källaren fanns bevarad. Inga golv eller rumsindelningar fanns bevarade i övrigt.

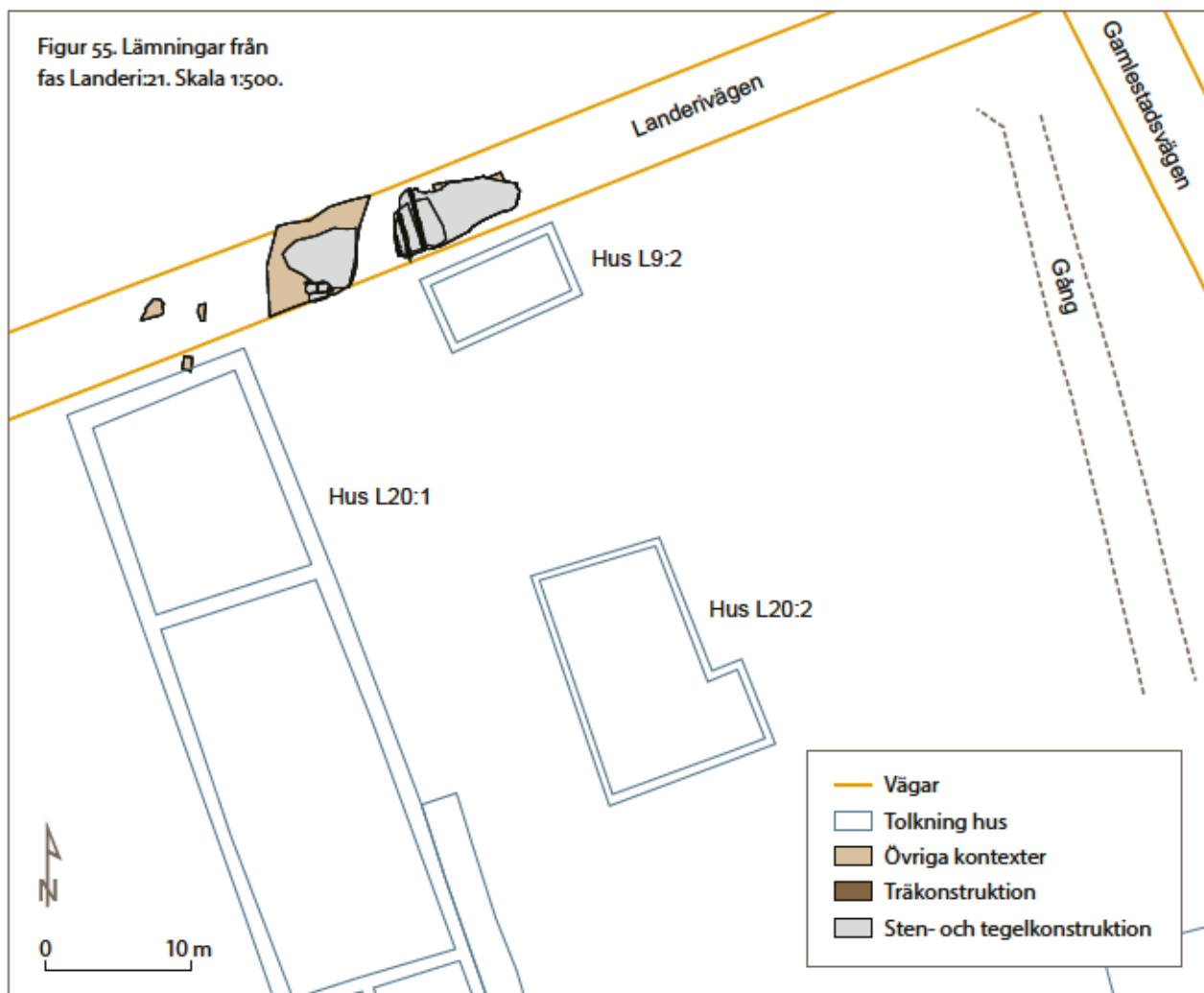
Öster om hus L20:1 anlades en gårdsplan (KG 6592**). Väster om hus L20:1 påfördes tjocka lager sand och lager av lera (KG 2035**). I öster fanns en gårdsplan eller väg, konstruktionslager och stenläggning lades ut (KG 1304*).

Norr om huvudbyggnaden påfördes utjämningslager (KG 1076*). Den kan ha varit en del av anläggandet av en trädgård. I samband med detta grävdes delar av ytan ur och fylldes (KG 1395*). Troligen fanns den nord-sydliga gången även efter detta.

Fas Landeri:21. Konstruktion av väg
Datering: Tidigt 1800-tal?

Troligen samtida med fas Landeri:20. En ny generation av den öst-västriga landerivägen anlades (figur 55, tabell 25). Inför ombyggnaden togs stenar

bort från den äldre vägen, spår av dem syntes som avtryck (KG 1640). Därefter påfördes konstruktionslager med inslag av raseringsmaterial och hushållsavfall. På det lades en stenläggning (KG 242, KG 2060**). I stenläggningen fanns markeringar i form av nord-sydliga rader med stenar.

Tabell 25. Grupper och kontexter i fas Landeri:21. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

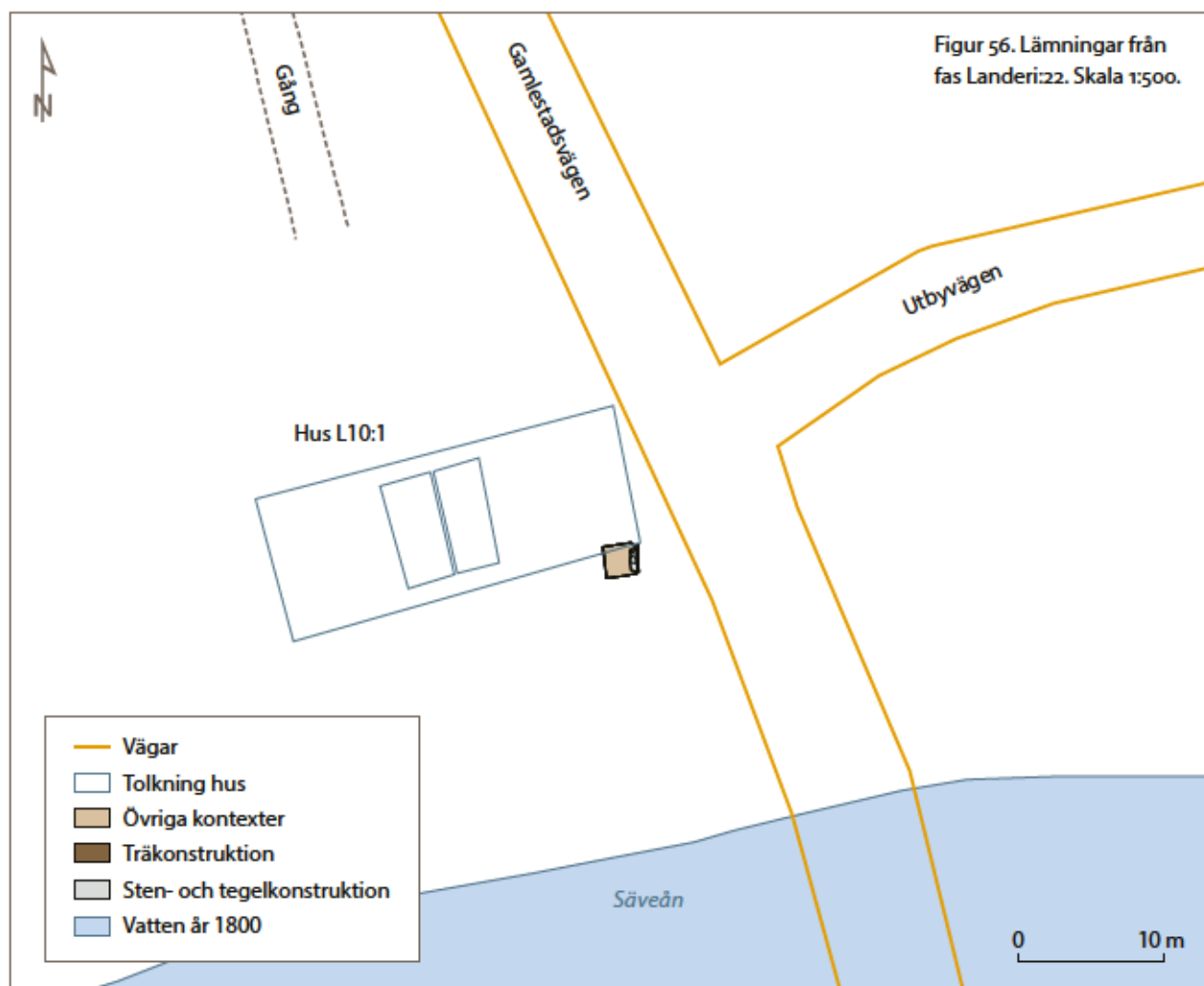
*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
242	Konstruktion av väg	3163, 3164, 3165, 3166, 3167, 3186, 3187, 3188, 3195, 3739, 3740, 3745, 50059, 50212	3186 har PM 9991 med träkol, rotträdar, bär, ogräs, brända ben, skalkorn. PM 9992 träkol, träflis, rotträdar, hasselnöt. 3195 har PM 10267 med träflis, dynga, ogräs, träkol	3745 var utjämningslager av silt med inslag av raseringsmaterial (sten, tegelkross, träkol). 3186, 3187, 3188, 3195, 50212 var konstruktionslager av sand, inslag av raseringsmaterial (tegelkross, träkol). 50059 var påfört lager av grus. 3163, 3165, 3167 var stenläggning av 0,05–0,20 m stora stenar. 3740 var fragmentarisk rest av stenläggning av 0,05–0,20 m stora stenar. 3164, 3166 var N-S rader av stenar, 0,1–0,3 m stora, i vägbeläggningen. 3739 var stenläggning av hällar, 0,4–0,6 m stora utmed vägens södra sida. Fynd av övrig metall: 1 kopparmynt (kraftigt korroderat och oläsligt)
1640	Rasering av väg	3205		3205 var avtryck av borttagna stenar
2060**	Konstruktion av väg	302981**		Konstruktionslager av sand

Fas Landeri:22. Ombyggnad av ytan
söder om hus L10:1
Datering: 1800-tal.

lades ut och på det stenar som kan vara en del av
en ny mur eller en utbyggnad av huset (KG 1585).
Sannolikt lades stenläggning öster om detta på
konstruktionslagren.

Markytan direkt söder om manbyggnaden bygg-
des om (figur 56, tabell 26). Konstruktionslager

Tabell 26. Grupper och kontexter i fas Landeri:22. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

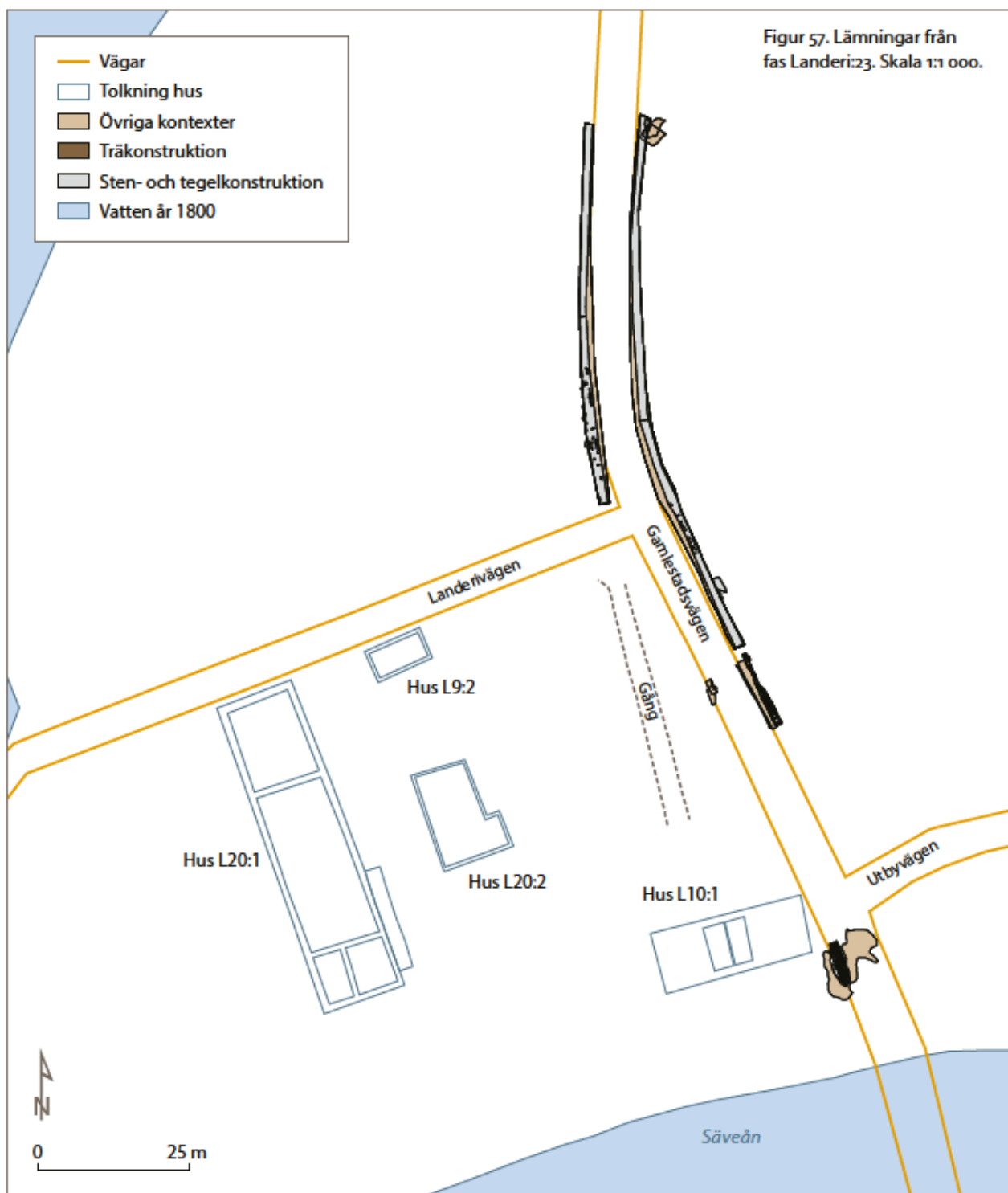
Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1585	Konstruktion av stenlagd yta	60167, 60168, 60172		60167 var konstruktionslager av sand. 60172 var konstruktionslager av sand med inslag av rivningsmassor 60168 var N-S mur av 0,1–0,5 m stora stenar

Fas Landeri:23. Konstruktion av terrassmurar och kulvert
Datering: 1800-tal.

Längst i norr uppfördes nord-sydliga terrassmurar på ömse sidor om den existerande vägen (KG 5139***). Den västra muren anslöt till den utmed den öst-västra vägen (figur 57, tabell 27). Här bör

tilläggas att det är möjligt att muren på den västra sidan var äldre än den utmed den östra sidan.

Söder om detta fylldes de befintliga diken utmed Gamlestadsvägens östra sida. I diket längst i öster fanns spår av brukning i botten av fyllningen (KG 1228). En nord-sydlig terrassmur uppfördes därefter utmed vägens östra sida (KG 224). Ett konstruktionslager av humös sand som

Tabell 27. Grupper och kontexter i fas Landeri:23. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
224	Konstruktion av mur/terrasskant	2005, 2008, 2013	2013 har PM 20346 med rottrådar, nässla, ogräs	2008 var N-S nedgrävning. 2005 var kallmurad terrassmur av 0,1–0,5 m stora stenar i 2 skift. 2013 var fyllning i mur av silt med småsten
680	Konstruktion av kulvert	10003, 10011, 10012, 10013, 60055, 60058		60058 var nedgrävning för kulvert, 0,4 m djup. 60055 var 1,2 m bred stenslagd botten av grovt huggna 0,6×1,0 m stora stenar. 10012 var vattenränna i kulvert, 0,3 m bred. 10011 var 0,2 m höga sidor i kulvert av 0,2–0,5 m stora stenar. 10003 var lock-/täckstenar, flata, kantiga 0,8–1,4 m stora. 10013 var fyllning runt/över kulvert av sand med kalkbruk, pinnar, tegelkross, träkol
834	Markberedning med inslag av brukning	40243	Har PM 70125 med bär, träflis	Humös sand med tegelkross, flera horisonter. Innehöll tand, mellanfotsfragment av nöt, materialet ej vägt. Fynd av glas: 3 buteljer, 14 fönsterglasfragment (14 g). Övrig metall: 1 öre kopparmynt, möjl. Karl XI 1677, 1 beslag i CU-legering. Piplera: 5 kritpipsskaft. Keramik: 1 YRG fat, 5 sirapskrus och 27 sockertoppsformar (möjlig blomkrukor) från Sahlgrenska sockerbruket, 1729–1835, 3 fat i ostindiskt porslin med Imaridekor, 1 fajansfat från Rörstrand 1726–1800
836	Konstruktion av väg	2007, 40246		Konstruktionslager av sand
1228	Återfyllning av dike, med brukning	2031	Har PM 21417 med rottrådar, nässla, vivianit, träkol, träflis, starr, ogräs. PM 22040 med rottrådar, träflis, träkol, ogräs	Fyllning av silt med pinnar, träflis, småsten, tegelkross. Flertal stenar. Fyllningen mörk med organiskt material i botten, troligen brukning av diket. Innehöll överkäksfragment, isolerad tand. Vikt 27,5 g. Fynd av glas: 1 butelj. Övrig metall: 1 ¼ skilling kopparmynt, Karl XIV 1819. Piplera: 1 kritpipshuvud, troligen engelskt, 1700-tal. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 2 sirapskrus och 2 sockertoppsformar, kanske från Sahlgrenska sockerbruket 1729–1835, 1 oidentifierat YRG kärl
1282	Utjämning och brukning av markyta	2006	Har PM 20345 med rottrådar, nässla, gatmålla, träkol, kadbore, hallon, hassel. PM 20825 med rottrådar, nässla, träkol	Utjämningslager av silt, lera med småsten, tegelkross, träbitar, träflis. Fynd av glas: 25 buteljer. Fynd av järn: 1 fickkniv med ben/hornskaft, 1800–1900-tal. Övrig metall: 1 Skilling kopparmynt, Karl XIV Johan 1842, 4 Skilling kopparmynt, Oscar I 1855. Keramik: 1 YRG skål och 1 oidentifierat YRG kärl, båda 1800-tal
1353	Konstruktion av väg	10010		Konstruktionslager av sand med träkol, bränd lera. Fynd av piplera: 3 kritpipsskaft. Övrig metall: 1 litet prydnadsbeslag i CU-legering
5139***	Konstruktion av mur/terrasskant	60011***, 70001***, 70002***, 70003***, 70004***, 70005***, 70006***, 70020***		70003, 70005 var nedgrävning för mur. 70001, 70004 var kallmurade terrassmur av 0,15–0,65 m stora grovt huggna stenar i upp till tre skift. 70002, 70006 var fyllning av silt mellan murarna och nedgrävningen. 70020 var konstruktionslager av sand med tegelbrockor, tegelkross, småsten, träkol. 60011 var utjämningslager av silt

även innehöll spår av brukning lades ut (KG 843). Därefter lades konstruktionslager av sand lades ut där vägbanan anlades (KG 836). I ytan mellan vägen och terrassmuren påfördes lager, dessa låg troligen obrukade lång tid därefter (KG 1282). Här växte ogräs och flera mynt tappades när vägen bru-

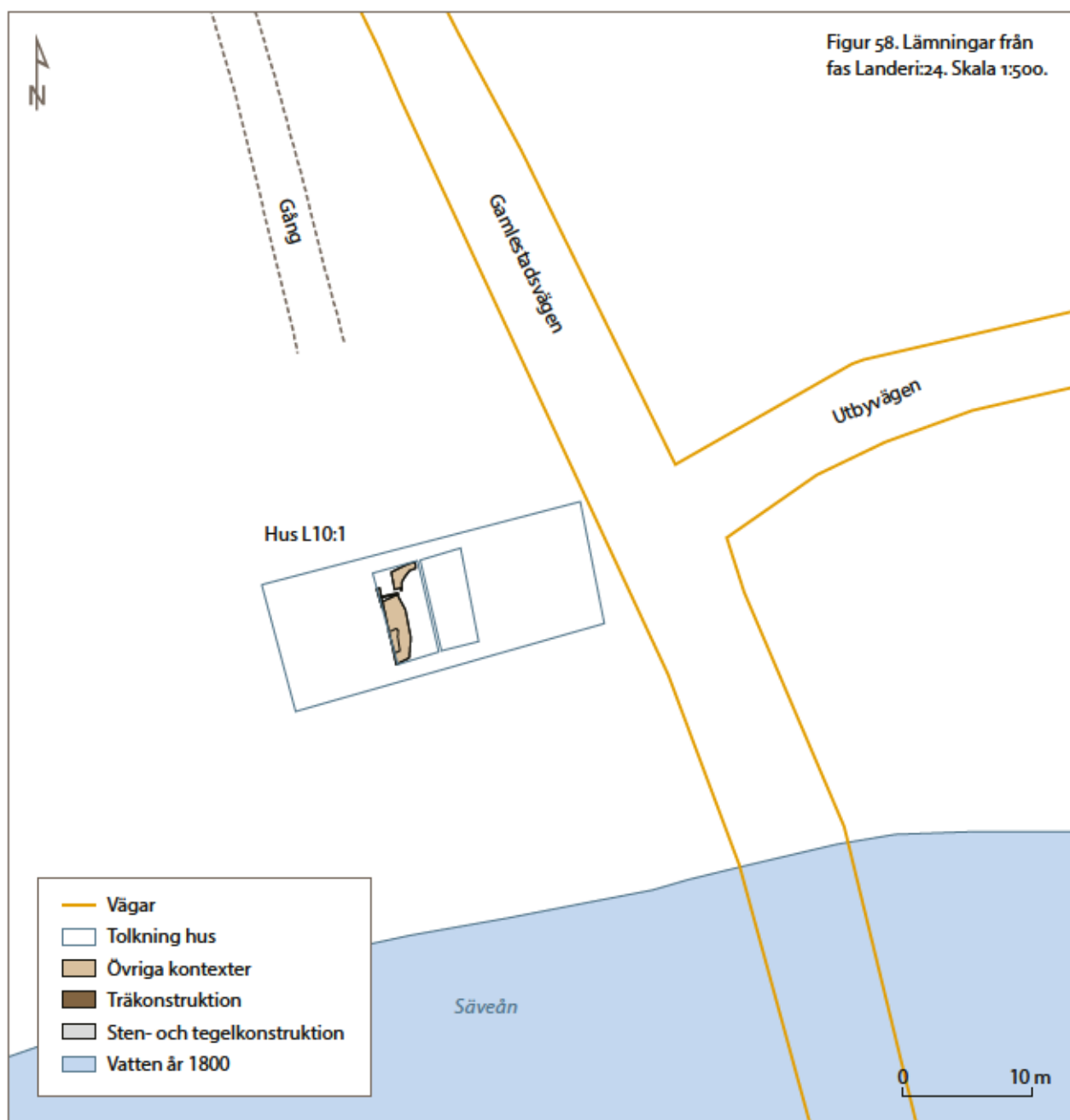
kades. Dateringarna av mynten visar den möjliga dateringen av brukningen.

I söder anlades en täckt stenkulvert utmed den västra sidan av vägen (KG 680). Efter det lades konstruktionslager av sand ut (KG 1353). Ingen stenslagning fanns.

Fas Landeri:24. Ombyggnad av golv
i hus L10:1

Datering: 1800-tal?

Golvet i källarens rum A byggdes om (figur 58,
tabell 28). Ett konstruktionslager lades ut över
det äldre golvet. På det byggdes ett nytt trägolv
(KG 1366*).

Tabell 28. Grupper och kontexter i fas Landeri:24. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1366*	Konstruktion av golv	15196*, 15197*		15197 var konstruktionslager av sand med slagg. 15196 var trägolv med Ö-V golvreglar och N-S golvplankor

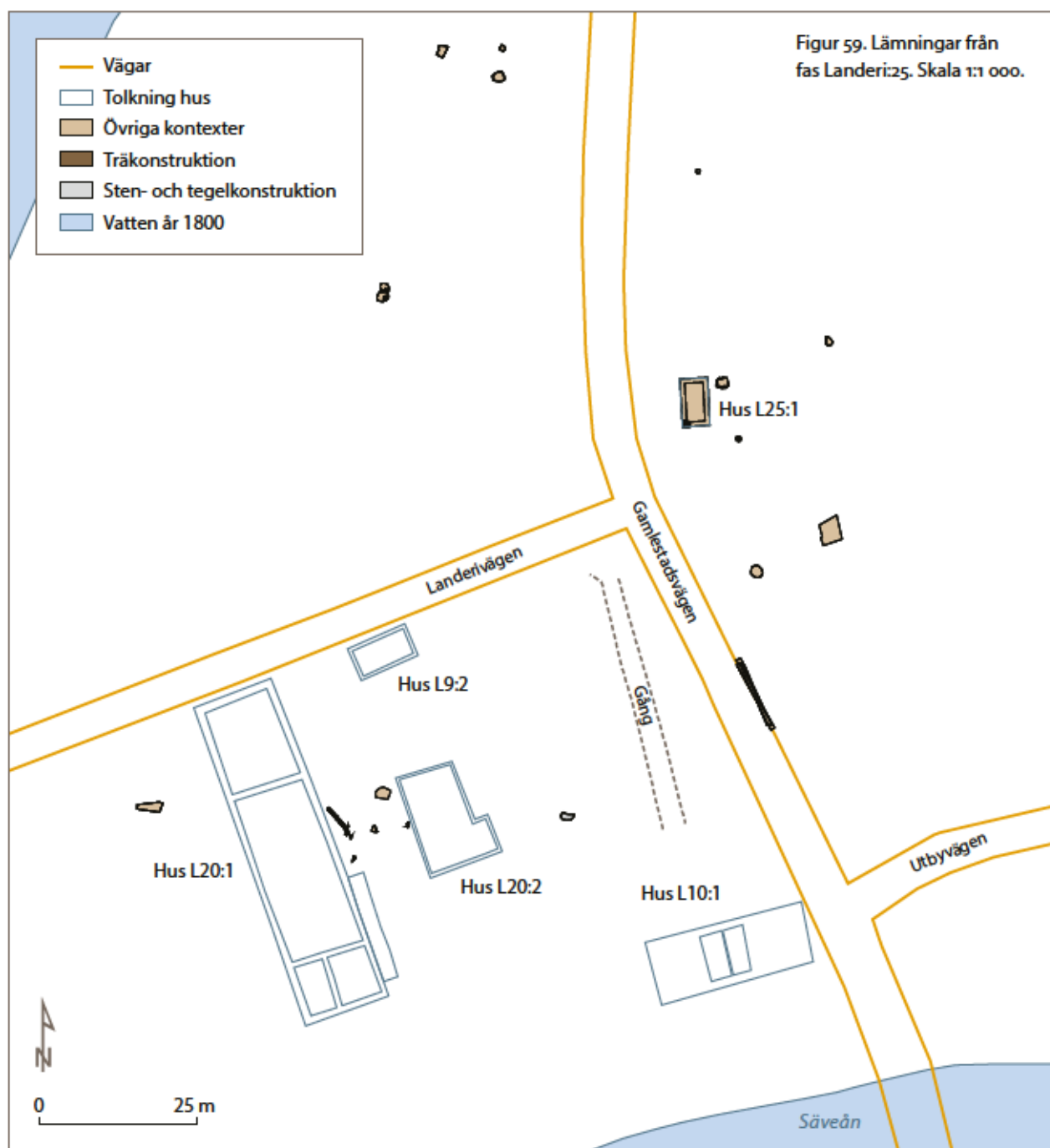
Fas Landeri:25. Uppförande av hus L25:1, grävande och bruk av gropar och diken
 Datering: 1800-tal.

Torpbebyggelse etablerades runt Gamlestadsvägen. Inom landeritomtens och åker- och ängsmarkerna grävdes flera diken och gropar. Delar av aktiviteterna kan höras till torpbebyggelsen (figur 59, tabell 29).

En grop grävdes i den södra delen av landeriets gårdsplan (KG 856. Tre gropar grävdes söder om

gårdsplanen, de återfylldes därefter (KG 6065**, 6487**). Det är oklart vilken funktion de hade. En grop grävdes längst i väster och återfylldes därefter med silt blandat med kalkbruk (KG 6542**). En grop grävdes i den östra delen av landeritomtens (KG 1302*). Den återfylldes med raseringsmassor och stenar (KG 1301*).

Ett nordväst-sydligt dike grävdes genom gårdsplanen (KG 6172**). Utmed det anlades två parallella hägnader (KG 6000**). Diket brukades och fylldes därefter igen (KG 6016**). I anslutning till

Tabell 29. Grupper och kontexter i fas Landeri:25. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017. **** är grupper och kontexter undersökta år 2016.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
228	Grävande och återfyllning av dike	2036, 2050, 2051		2050 var N-S nedgrävning för dike. 2051 var återfyllning av lerig sand. 2036 var ny N-S nedgrävning, återfylld med 2006
856	Grävande av grop	3308		Nedgrävning, 2,4x1,9 m stor, 0,4 m djup
1301*	Återfyllning av grop	30004*, 30005*		30005 var fyllning av sand med tegelkross, kalkbruk, småsten. 30004 var stenar, 0,10–0,45 m stora
1302*	Grävande av grop	30006*		Nedgrävning, 2,0x1,1 m stor, 0,3 m djup
6000**	Konstruktion av hägnad	501279**, 501280**, 501281**, 501282**, 501283**, 501284**, 501285**, 501286**, 501295**, 501302**, 501313**, 501325**, 501336**		501279, 501280, 501283, 501285 var nedslagna störar. 501286, 501302, 501325 var nedgrävningar för störar/stolpar, 501281, 501282, 501284 var störar/stolpar av trä. 501295, 501313, 501336 var fyllning runt störar/stolpar av sand, inslag av stenar
6015**	Grävande och återfyllning av dike	506979**, 524138**	524138 har PM 524145 med bär ogräs, ängs-/betesmarksväxter	506979 var dike, 0,15 m djupt. 524138 var återfyllning av grus med tegelkross, bränd lera, småsten. Innehöll osorterade ben. Vikt 140 g
6016**	Bruk och återfyllning dike	501992**, 502258**, 507945**		502258 var understa fyllning av lera med pinnar, träbitar. Över det 501992, sand med tegelkross, träbitar. 507945 var tunt raseringslager av silt med tegelkross, träflis. Innehöll osorterade ben. Nöt förekommer. Vikt 252 g. Fynd av glas: 1 oidentifierat kärl, 29 fönsterglasfragment (39 g). Järn: 1 beslag. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 3 oidentifierade YRG kärl, 1 stengodskrus Westerwaldtyp 1600–1650, 1 oidentifierat stengodskrus
6065**	Grävande och återfyllning av grop	511777**, 511786**		511786 var grop, avlång, 0,9x0,4 m stor, 0,25 m djup. 511777 var återfyllning av silt med tegelbrockor, tegelkross, kalkbruk, småsten, träkol. Fynd av 4 fönsterglasfragment (2 g)
6172**	Konstruktion av dike	502005**		Avlångt, 0,4 m brett och 0,08 m djupt dike
6258**	Grävande och återfyllning av grop	503795**, 503796**	503796 har PS 504031	503795 var nedgrävning, 0,4 m stor, 0,25 m djup. V var återfyllning av sand med småsten
6487**	Grävande och återfyllning av grop	504046**, 504047**		504046 var nedgrävning 0,8x0,7 m stor, 0,15 m djup. 504047 var återfyllning av sand med tegelkross
6542**	Grävande och återfyllning av grop	562251**, 562252**		562251 var nedgrävning. 562252 var fyllning av silt med kalkbruk
3148****	Konstruktion av stolpe	62004****, 62005****		62004 var nedgrävning för stolpe. 62005 var stenar (stenskonig och sand i nedgrävningen. Innehöll täled av nöt. Kraniedelar av torsk. Vikt 26 g. Fynd av järn: 3 spikar, 1 söm, 1 oidentifierat föremål. Keramik: 5 YRG trebensgrytor, 1 YRG fat, 1 YLG fat från Weser 1570–1630, 1 stengodskrus, möjligen ett salvekrus
4045****	Grävande och återfyllning av grop	60159****, 60164****	60159 har PM 403462 köksavfall (skalkorn, råg), ogräs, inslag av smidesloppor, koksliknande material	60164 var grop 1,8x1,5 m stor, 0,4 m djup. Fylld med 60159, silt med stenar (0,3 m stora). Innehöll mellanfotsben, språngben, sågad ländkota av nöt. Vikt 163 g. Fynd av järn: 1 spik, 1 söm. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 1 oidentifierat YRG kärl

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
4013***	Grävande och återfyllning av gropar	93002***, 93003***, 93004***, 93005***	93005 har PM 206178 med ogräs, hasselnötsskal. PM 206427 med hal-lon, hasselnötsskal, ogräs (ev. latrin), kraftig rotfilt som visar att gropen kan ha stått öppen en tid	93002 var grop, 1,39x1,05 m stor, 0,55 m djup. 93003 var återfyllning av sand. Ej registrerade fynd av ostindiskt porslin, höganäsror. 93004 var grop 1,9x1,6 m stor, 0,55 m djup. 93005 var fyllning av humös sand med grus, trä, stenar. Innehöll ben av nöt, kraniefragment, blandade delar, splitter varav 5 brända. Får/get, kota. Totalt 435 g ben. Fynd av glas: 1 passglas 1550–1650, 1 oidentifierat kärl, 1 flaska, 1 fönsterglasfragment (1 g). Tegel: 4 murtegel. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 silkärl, 8 YRG fat, 22 oidentifierade YRG kärl, 2 YLG fat, 2 oidentifierade YLG kärl, 2 jydepottekrukor, 1 stengodskrus från Raeren 1550–1600, 1 oidentifierat fajanskärl
4141***	Grävande och återfyllning av grop	60683***, 60684***	60684 har PM 405929 med koks, slagg	60683 var grop 0,8x0,8 m stor, 0,2 m djup. 60684 var fyllning av sand med slagg. Fynd av järn: 2 spikar. Slagg: 67 fragment (2166 g)
4144***	Nedgrävning med tunna	70058***, 70059***		70058 var nedgrävning 0,9 m diam. 70059 var tunna av trä
4145***	Brukande och fyllning av tumma	70057***	Har PM 321129 med koks, ogräs (kompost)	Fyllning av sand. Fynd av övrig metall: 1 kopparmynt ½ Skilling 1801?
4146***	Konstruktion av byggnad	70060***, 74115***		70060 var avröjning av yta, 7,5x4,3 m stor. 74115 var fundament av 0,3–0,7 m stora stenar
4147***	Grävande och återfyllning av grop	70055, ***, 70056***, 70061***		70056 var grop 1,67x1,35 m stor. 70061 var stensatta sidar på gropen av 0,4x0,5 m stora stenar. 70055 var fyllning i grop av sand
5140***	Grävande och återfyllning av grop	60628***, 82001***		82001 var grop. 60628 var fyllning av sand. Innehöll splitter av nöt. Får/get förekommer. Vikt 77 g. Fynd av keramik: 1 YRG trebensgryta, 2 oidentifierade YRG kärl, 1 jydepottekruka
2046****	Omrörd raser-ring	810000****		Omrört raseringslager av silt med inslag av tegelbrockor, tegelkross, träbitar, träkol. Innehöll fynd av glas: 1 bägare venetiansk stil (1575–1625), 1 holländsk bägare med formblåst rutmönster (1575–1625). Ben: 1 skaft. Slagg: 5 fragment (79 g). Metall: 1 sked, 1 odefinierat föremål (fe), 19 spikar, 1 söm, 2 tenar.
2077****	Grävande och återfyllning av grop	710025****, 710026****		710025 var nedgrävning/grop, 2x2 m stor, 0,35 m djup. Fylld med 710026, sand med tegelkross, träkol. Innehöll fynd av keramik: 1 fat YLG, 1 skål YLG. 1 skål kinesiskt porslin (1700-tal). Glas: 139 fönsterglas (143 g). 1 flaska (1600–1650), 1 passglas. Metall: 2 odefinierade (tråd och plåtfragment)
2634****	Grävande och återfyllning av grop	850038****, 850039****		850038 var nedgrävning/grop, 1,2x1,0 m stor, 0,4 m djup. Fylld med 850039, flera horisonter av sand med stenar

detta grävdes ett nord-sydligt dike. Efter att ha brukats återfylldes det (KG 6015**).

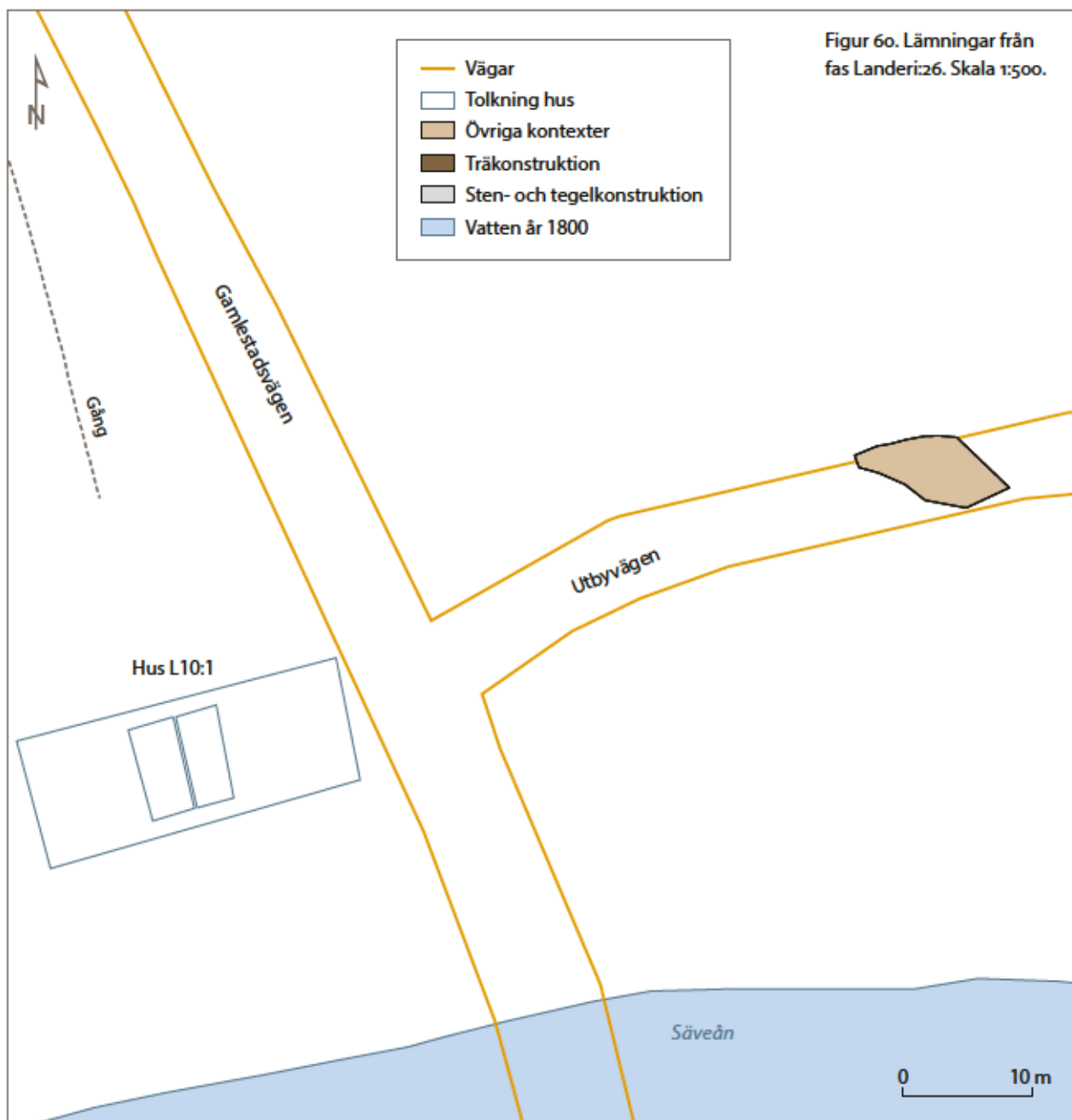
Hus L25:1. Öster om Gamlestadsvägen anlades torpbebyggelse (KG 4146***). Byggnaden var uppskattningsvis 7,5x4,5 meter stor. Ingen rumsindelning fanns bevarad. Direkt öster därom grävdes en grop som en trätunna ställdes i (KG 4144***). Den brukades därefter som kompost och återfylldes (KG 4145***). Norr om detta anlades en stensatt grop. Den brukades och återfylldes (KG 4147***). En bit öster om hus L25:1 grävdes en grop som brukades och återfylldes (KG 2634****). En bit söder om hus L25:1 fanns ännu en grop som brukades och återfylldes (KG 2077****).

Ett nord-sydligt dike grävdes i den östra delen av Gamlestadsvägen (KG 228) som sedan återfylldes eller slammade igen. Efter detta grävdes ett nytt dike med samma sträckning.

Flera gropar grävdes i åker/ängsmarken norr om landeritomten. Här grävdes två gropar som delvis återfylldes med raseringsmassor från Nya Lödöse (KG 4013***). Ytterligare åt norr grävdes en grop (KG 4045***), den återfylldes med stenar och jord som innehöll spår av matlagning och smide. Intill den fanns ännu en grop som återfylldes med avfall från smide (KG 4141***). Väster om det grävdes en flack grop som återfylldes med sand (KG 5140***). Öster om Gamlestadsvägen sattes en stolpe (KG 3148***).

Fas Landeri:26. Rasering av väg
 Datering 1800-tal (före 1880?).

Vägen mot Utby raserades, detta kan ha skett samtidigt som byggnaden med källare på kyrkogården raserades (se rapport för kyrkogården). Raseringslager jämnades ut (figur 60, tabell 30).

Tabell 30. Grupper och kontexter i fas Landeri:26. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

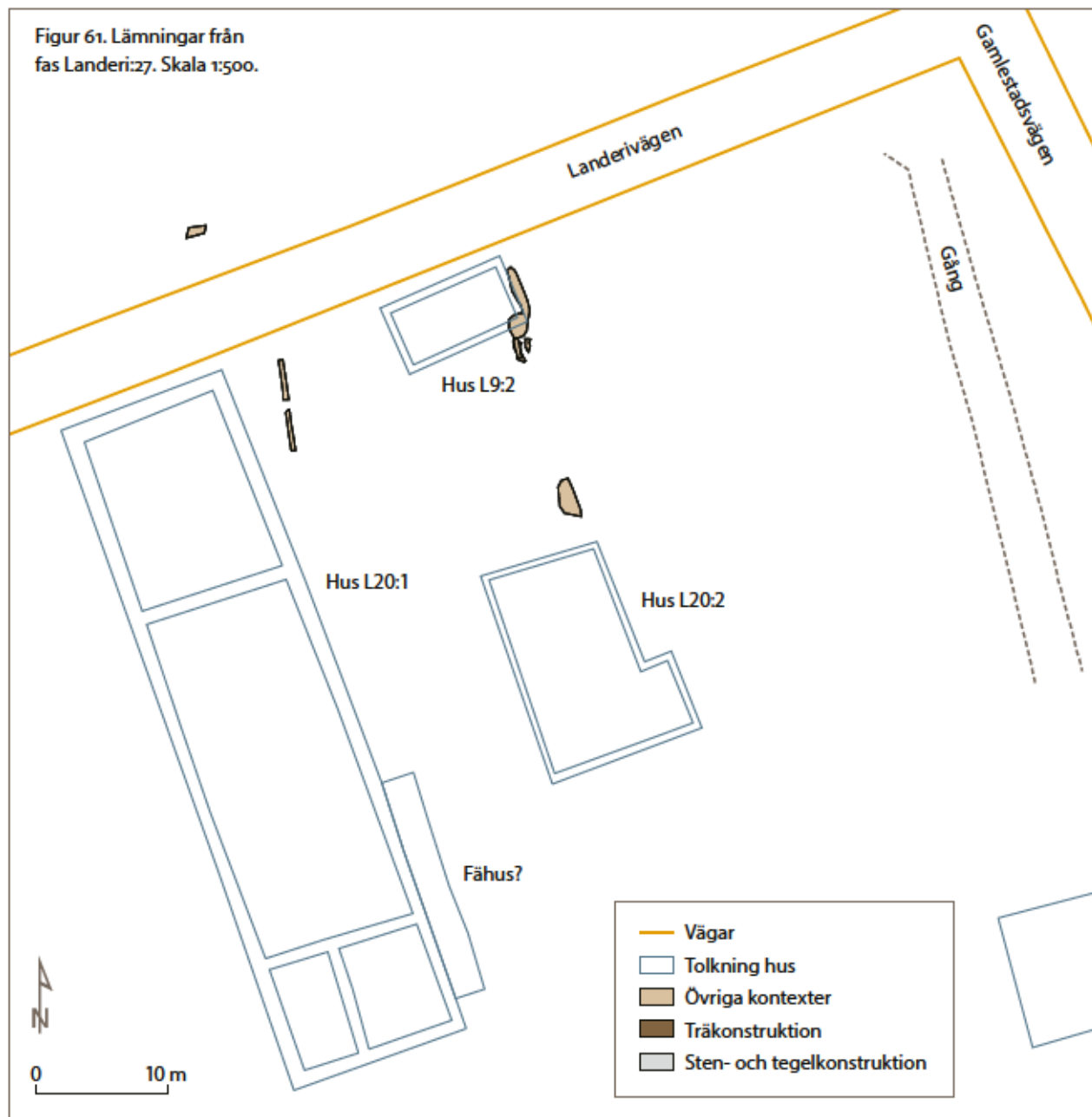
*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
1130	Rasering av gata	60067		Utjämnade lager av sand med kantiga stenar 0,2–0,3 m stora

Fas Landeri:27. Rasering av hus L9:2,
stenkulvert och stenfylldt dike
Datering: 1800-tal.

Hus L9:2 raserades och raseringslager jämnades
ut (KG 1152). Flera stenkulvertar och dräningar
togs ur bruk (figur 61, tabell 31). Raseringslager

fanns över den nord-sydliga stenkulverten i ytans
västra del. Kulverten var skuren av nedgrävningen
för hus L17:1, men det är oklart om den brukades
så länge. Kulverten söder om hus L9:2 fylldes igen
(KG 1085, 1152). Det stenfyllda diket norr om lan-
derivägen fylldes igen (KG 1533).

Tabell 31. Grupper och kontexter i fas Landeri:27. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
623	Rasering av kulvert	3689		Utfyllnad/rasering
1085	Rasering av kulvert	50058		Raseringslager i stenkulvert av raseringsmassor med tegel, småsten, lera. Innehöll hälsen, strålbensfragment av nöt. Revbensfragment av däggdjur. Vikt 97 g. Fynd av glas: 1 humpenglas, 1575–1675, 1 filskål/filbunke, 1750–1850, 1 oidentifierat kärl, 8 fönsterglasfragment (11 g). Järn: 6 spikar, 1 gångjärnsbeslag, 7 oidentifierade föremål. Keramik: 2 YRG trebensgrytor, 1 YRG kruka, 2 YRG fat
1152	Rasering av kulvert	3086, 3346		3346 var raseringslager i stenkulvert av lerig silt med kalkbruk, tegelkross, bränd lera. 3086 var utjämnat raseringslager av lerig silt med kalkbruk, tegelkross, bränd lera. Innehöll skenbensfragment, revben, tand av nöt, vikt 29 g. Fynd av glas: 2 buteljer, 44 fönsterglasfragment (153 g). Järn: 6 spikar. Keramik: 3 oidentifierade YRG kärl, 3 flintgodsskålar, 3 flintgodskoppar, 1 flintgodskanna och 1 oidentifierat flintgodskärl 1800–1900-tal
1533	Rasering stenlagt dike	62345		Återfyllning av humös sand med pinnar. Innehöll ben av katt, blandade delar. Räv, blandade delar av åtminstone 2 individer. Lodjur, delar av framtass/framben. Däggdjur, fragment. Totalt 58 g ben. Fynd av glas: 2 fönsterglasfragment (2 g). Keramik: 1 YLG skål, 1 oidentifierat fajanskärl, 1575–1625, 7 flintgodsfat, 2 oidentifierade flintgodskärl

Fas Landeri:28. Konstruktion av
hus L28:1 och gårdsplan
Datering: Sent 1800-tal.

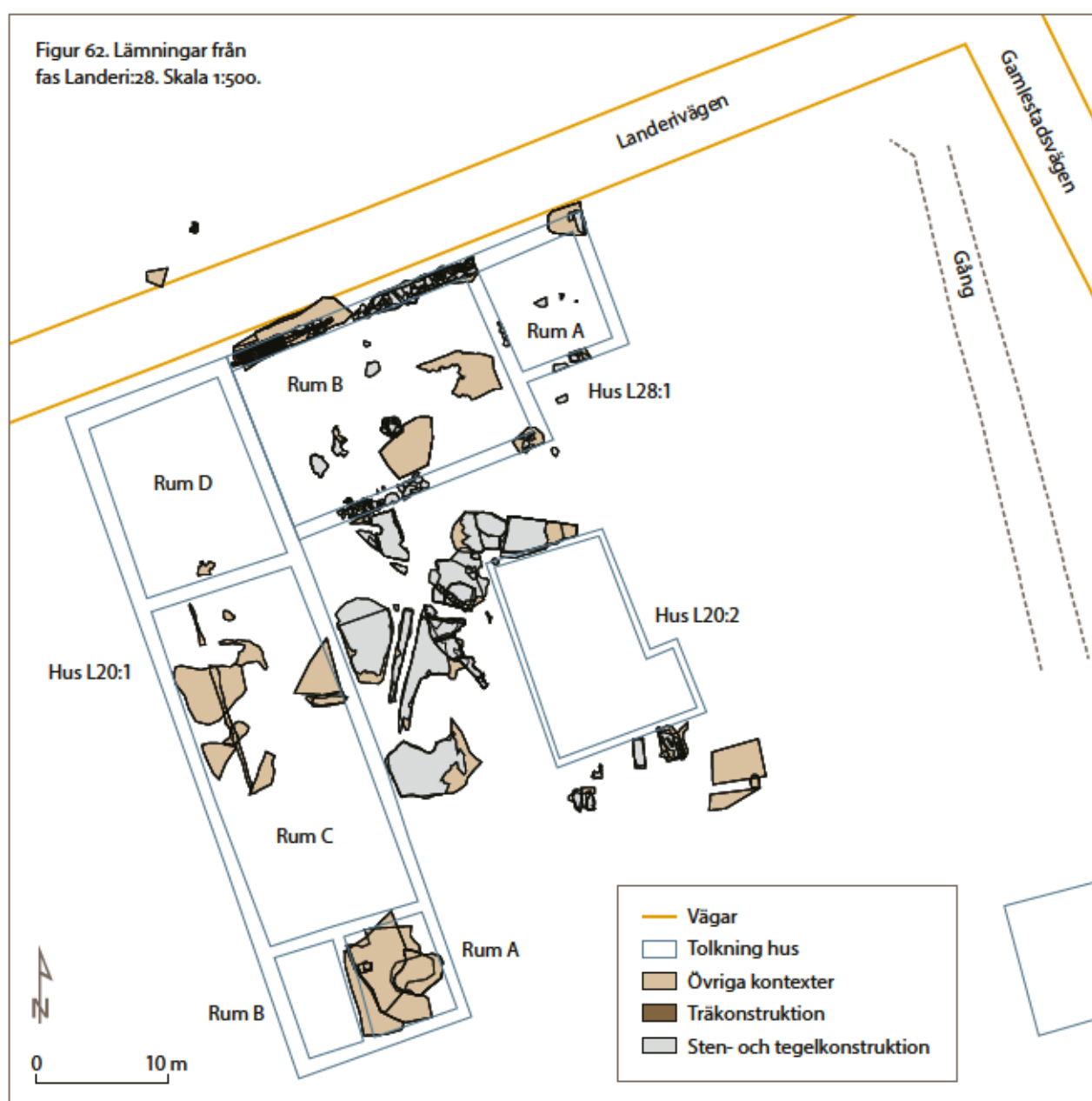
Byggnaden i Marieholms västra del (L20:1) byggdes ut med en öst-västlig långa utmed landerivägen (hus L28:1). Delar av murarna från den äldre byggnaden här återanvändes och byggdes på (figur 62, tabell 32).

Inför bygget raserades det möjliga fähuset öster om hus 20:1. Gårdsplanen som hade anlagts i fas Landeri:9 täcktes med ett raserings- och utjämningslager (KG 944). I lagret fanns spår av bruket av gårdsplanen. Flera gropar grävdes och återfyll-

des (KG 1355, KG 1007*), delar av dem kan vara avröjning av ytan.

Hus L28:1 var 29 meter långt, 10–15 meter brett, och hade minst två rum. På en rustbädd av trä byggdes kallmurade grundmurar av sten. Inne i byggnaden fanns två stenfundament, troligen för stolpar som höll upp en övre våning (KG 1400). I öster fanns **rum A** som var 8,0×7,5 meter stort. Golvyta saknades här. Väster om detta fanns **rum B** som var 19×13 meter stort. Ett stengolv anlades i rummet (KG 1158).

Vid samma tillfälle byggdes nya golv i **hus L20:1**. I **rum A** togs möjligen ett städ bort (KG 6589**). Utjämnade lager av raseringsmaterial (ste-

nar från äldre golv?) lades ut (KG 2124**). På det fanns en möjlig rest av ett lergolv (KG 2242**).

I rum C fylldes det nord-sydliga diket igen (KG 2101**). Möjligen togs även andra konstruktioner bort (KG 6193**, 6505**). Efter det lade konstruktionslager för ett nytt golv (KG 2124**). Även i rum D lades konstruktionslager för ett nytt golv (KG 2124**).

Söder om ladugården fanns en stenlagd gårdsplan på konstruktionslager av sand (KG 209, KG 1298*, KG 6529**). I samband med att gårdsplanen anlades fylldes gropen i den sydvästra delen av tomten (KG 1384).

Norr om landerivägen anlades en träkonstruktion över det äldre stenlagda diket (KG 1235).

Tabell 32. Grupper och kontexter i fas Landeri:28. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

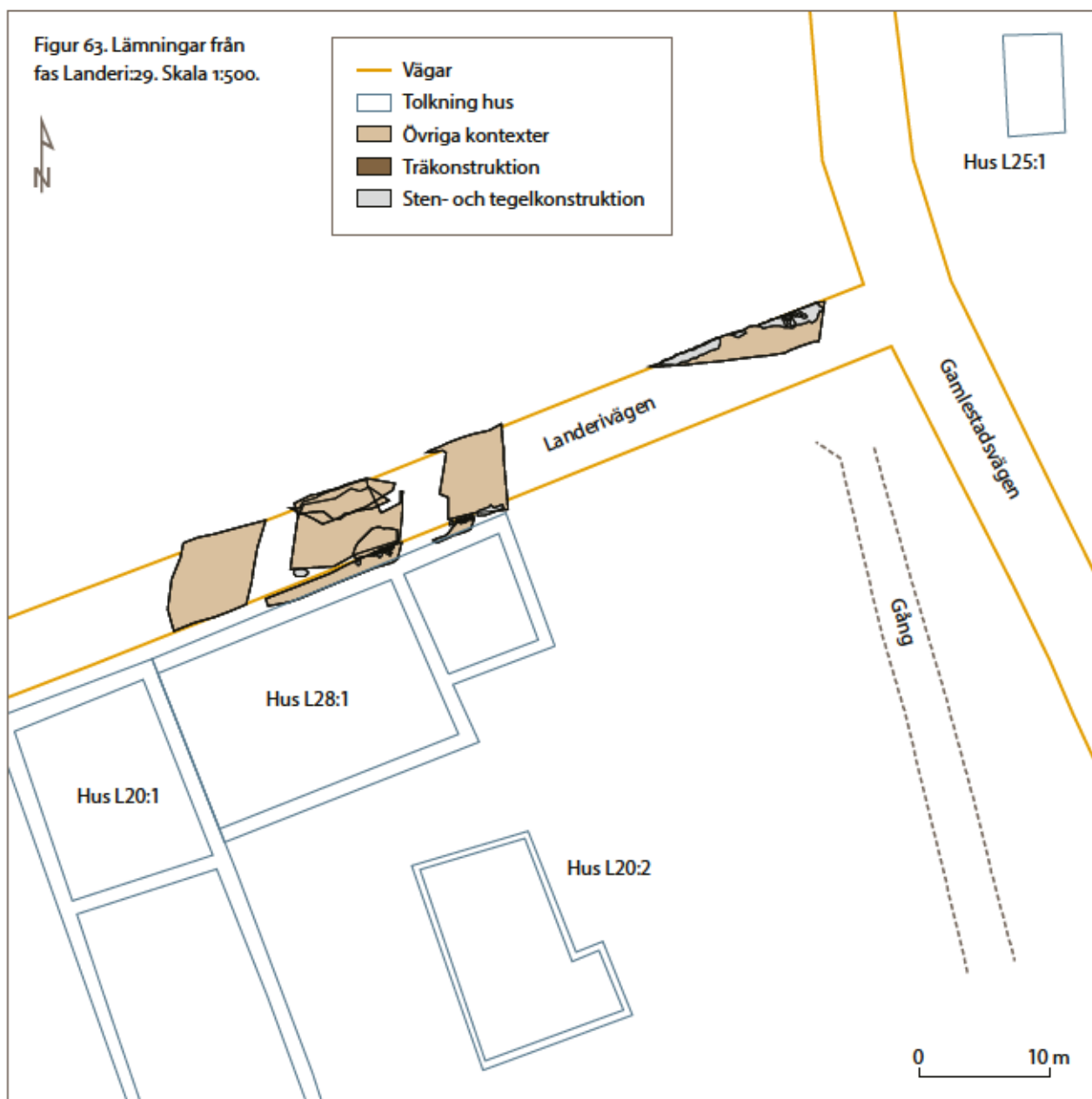
Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
209	Konstruktion av gårdsplan	3030, 3032, 3044, 3048, 3050, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 3063, 3066, 3067, 3130, 3153, 3179, 3180, 3235, 3928, 51439, 51440	3050 har PM 10978 med koks, smältor, träkol, träflis, ogräs	3179, 3180, 3235, 3928, 51440 var konstruktionslager av sand. 3030, 3032, 3044, 3048, 3050, 3053, 3055, 3057, 3060, 3061, 3063, 3153, 51439 var stenläggning av 0,05–0,25 m stora stenar. 3058, 3059, 3130 var N-S rader av stenar i stenläggningen. 3054, 3056, 3062 var Ö-V rader av stenar i stenläggningen. 3067 var NV-SÖ rad av stenar i stenläggningen. 3066 var 4 stenar 0,05–0,8 m stora
944	Rasering/utjämnning på gårdsplan	3120	3120 har PM 10268 med träkol, koks, smältor, träflis, brända ben	Utjämnings-/raseringslager med inslag av brukning, av lerig sand med tegelkross, tegelbrockor, småsten, träkol. Innehöll tand, mellanfotsben av nöt. Brända benfragment. Vikt 38,9 g. Fynd av keramik: 1 oidentifierat YLG kärl, 1 oidentifierat flintgodskärl, 1800–1900-tal
1158	Konstruktion av rum	3081, 3082, 3184, 3226		3184 var konstruktionslager av sand. 3081, 3082 var stenlagt golv av 0,07–0,20 m stora stenar. 3226 var del av stenläggning där N-S svacka/ränna fanns
1159	Markberedning/avröjning	3071, 3142		3071 var nedgrävning 4x4 m stor, 0,35 m djup. Återfylld med sand, 3142
1235	Konstruktion av dike?	62347, 62351		62351 var konstruktionslager av sand med tegelkross. 62347 var N-S ruttnade brädor. Fynd av glas: 1 butelj. Järn: 1 gjutet, oidentifierat föremål. Keramik: 1 stengodskrus från Siegburg, 1560–1600
1355	Grävande och återfyllande av grop	51427, 51428, 51429		51429 var nedgrävning, 8x5 m stor, 0,6 m djup. 51428 var återfyllning av raseringslager (0,6 m tjockt) av siltig sand med tegelkross, sten, träflis. 51427 var lager av lera. Fynd av kakel: 3 kakelugnsfragment varav 1 1700-1800-tal, 1 golvkakel. Keramik: 1 YRG trebensgryta, 2 YRG fat, 1 YLG fat, 16 flintgodsfat/tallrikar och 1 lock till en flintgodsterrin
1384	Återfyllning av grop	51436, 51437		51437 var sand i botten av grop/på stenläggning. 51436 var återfyllning av humös sand med tegekross, tegelbrockor, träbitar. Flera horisonter kan indikera att det skett etappvis
1400	Konstruktion av byggnad	3080, 3083, 3097, 3171, 3208, 3224, 3239, 3331, 3332, 3559, 3614, 3747, 3748, 3762, 3780, 3783, 50076, 50083, 50898		3224 var nedgrävning fylld med stenar. 3614 var konstruktionslager av grus, sand med kalkbruk, tegelkross, träkol. 3331, 3747, 3762, 50083 var nedgrävning för mur, 0,35–0,60 m djup. 3208, 3780, 50898 var rustbädd av Ö-V plankor. 3332, 3748, 3783 var fyllning i nedgrävningen av grus och sand med bränd lera, kalkbruk, träkol, tegelkross, träflis, småsten, buteljglas, porslin, flintgods (ej tillvarataget). 3080, 3171, 3239, 3559, 50076 var stenar i grundmur, 1–3 skift av 0,1–1,0 m stora stenar. Två kallmurade stenfundament cirka 1,5 m Ø stora inne i byggnaden. 3083 var stenar i golv eller inre konstruktioner. 3097 var N-S rad av 0,3–0,6 m stora stenar, ev innervägg
1007*	Grävande av grop/avröjning med återfyllning	10019*, 10020*		10019 var nedgrävning/avröjning. 10020 var återfyllning av sand
1298*	Konstruktion av gårdsplan	15000*, 15010*, 15011*, 15012*, 25021*, 25025*, 25026*		15000 var utjämningslager av silt med tegelbrockor, tegelkross. 25021, 25026 var konstruktionslager av sand med inslag av tegelkross. 15010 var N-S stenläggning av 0,35–0,50 m stora stenar. 15011, 15012, 25025 var stenläggning av 0,1–0,2 m stora stenar, N-S markering/rad av stenar

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
2101**	Fyllning av dike	304636**, 501607**	304636 har PS 1005969, PM 304650 med brännässla, ogräs	304636 var återfyllning av sand med pinnar, småsten, tegelbrockor, tegelkross, träkol. 501607 var återfyllning av lera. Innehöll osorterade ben. Vikt 62 g. Fynd av glas: 1 passglas 1550–1650, 3 fönsterglasfragment (5 g). Järn: 4 spikar. Keramik: 9 YRG trebensgrytor, 2 YRG pannor, 1 YRG kruk 5 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG fat, 1 SVG trebensgryta, 1 oidentifierat stengodskrus, 1 fajansfat från Nederländerna
2124**	Markberedning	303288**, 500248**, 500287**, 500849**, 503180**, 506082**, 506099**, 506166**	500287 har PM 501046 med ogräs, PS 501045. 500849 har PM 500861 med mynta, PS 500862. 503180 har PS 503292.	Konstruktionslager av raseringsmassor med sand/silt, stenar med träkol, tegelbrockor, tegelkross. Innehöll osorterade ben. Nötkreatur, får/get, svin förekommer. Totalt 1409 g. Fynd av ben: 1 ben/hornskäft med tånge, 1 föremål med skuren dekor, en stylus? Glas: 1 rörformig pärla, troligen 1600-tal, 1 glasstav 1700–1800-tal, 6 passglas 1550–1650, 2 väffelbägare (spechtglas) 1550–1650, 1 vinglas i venetiansk stil, 1 humpen med emaljdekor 1550–1650, 1 klubbägare 1450–1550, 21 oidentifierade kärl, 2 buteljer, 1932 fönsterglasfragment varav 1 från en kronglasruta (2109 g). Kakel: 1 grönglaserat ugnskakel. Kalkbruk: 2 fragment (24 g). Järn: 2 knivar, 2 nycklar, 1 beslag, 1 krampa, 2 gångjärnsbeslag, 4 hästkosömmar, 52 spikar, 1 ten. Piplera: 5 kritpipsskäft. Slagg: 9 fragment (256 g). Keramik: 94 YRG trebensgrytor, 2 YRG skålar, 14 YRG pannor, 15 YRG krukor, 1 silkärl från Nederländerna, 1 YRG flaska, 51 YRG fat, 166 oidentifierade YRG kärl, 2 YLG trebensgrytor, 1 YLG panna, 9 YLG skålar, 24 YLG fat varav 6 från Weser 1570–1630, 1 från Werra 1570–1630 och 1 från Beauvais 1580–1610, 35 oidentifierade YLG kärl, 1 oidentifierat LG kärl, 2 SVG krukor, 2 oidentifierade SVG kärl, 6 jyddepottekrukor, 1 stengodskrus från Frechen 1550–1650, 5 stengodskrus från Raeren 1550–1650, 4 stengodskrus från Siegburg, 2 stengodskrus från Westerwald 1600-tal, 1 stengodskrus från Limburg (?), 6 oidentifierade stengodskrus, 4 oidentifierade flintgodskärl 1800–1900-tal, 9 fajansfat från Nederländerna ca 1550–1650, 1 fajansfat från Portugal 1640–1660, 2 lustwarekär från Katalonien/Aragonien, ca 1550–1650, 18 fajansfat ej proveniensbestämda, 1 av dem från 1700–1800-tal, 14 oidentifierade fajanskärl
2242**	Konstruktion av golvyta?	506115**		Konstruktionslager av lera med tegelkross, kalkbruk, träbitar
6193**	Avröjning/nedgrävning	509411**		Nedgrävning/avröjning
6505**	Nedgrävning/avröjning	501147**		Nedgrävning 2,5x0,8 m stor, uppemot 0,8 m djup
6529**	Konstruktion av gårdsplan	500038**, 500888**, 528925**, 529076**	500888 har PS 501044. 529076 har PS 529333	500888, 529076 var konstruktionslager av sand med tegelkross, träflis, småsten. 500038, 528925 var stenläggning av 0,04–0,40 m stora stenar. I N fanns en SÖ-NV rännedal. Innehöll kraniedel av torsk. Nötkreatur och svin förekommer. Osorterade ben. Totalt 271 g ben. Fynd av bränd lera: 2 fragment (36 g). Glas: 1 passglas, 1 oidentifierat kärl, 1 butelj, 96 fönsterglasfragment (154 g). Järn: 40 spikar, 1 nit, 2 tenar och 2 oidentifierade föremål. Övrig metall: 1 blyspröjs. Piplera: 3 kritpipsskäft. Slagg: 9 fragment (500 g). Keramik: 9 YRG trebensgrytor, 1 YRG skål, 1 YRG panna, 3 YRG fat, 3 blomkrukor, 7 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG fat, 1 oidentifierat YLG kärl, 1 stengodskrus från Westerwald 1600-tal, 1 oidentifierat stengodskrus, 1 fat i ostindiskt porslin 1700-tal, 1 flintgodsfat, 1 flintgodskopp, 2 flintgodstallriker varav 1 med dekoren "Japan/Krasse" 1852–1892 och 1 oidentifierat flintgodskärl
6589**	Borttagande av konstruktion?	506450**, 506451**, 506461**		506450 var nedgrävning, 0,6 m stor, 0,06 m djup, fylld med 506451, koncentration av slagg. 506461 var lager av lera med inslag av tegel

Fas Landeri:29. Konstruktion av väg
Datering: Sent 1800-tal.

Troligen samtida med uppförandet av ladugården i fas Landeri:28. En ny landeriväg anlades (figur 63, tabell 33). Inför ombyggnaden togs stenar bort från den äldre vägen, utmed den södra sidan av vägen fanns en hög dumpade stenar (KG 1194).

Konstruktionslager lades därefter ut, på det (KG 212, KG 3141***). Delar av vägen kan ha haft stenläggning, men till stor del var den troligen grusad. Utmed delar av vägens södra sida fanns en stenlagd rännal. Troligen väste ogräs i rännaldalen. I den östra delen fanns stenar som kan ha varit stenläggning eller en del av vägens uppbyggnad.

Tabell 33. Grupper och kontexter i fas Landeri:29. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

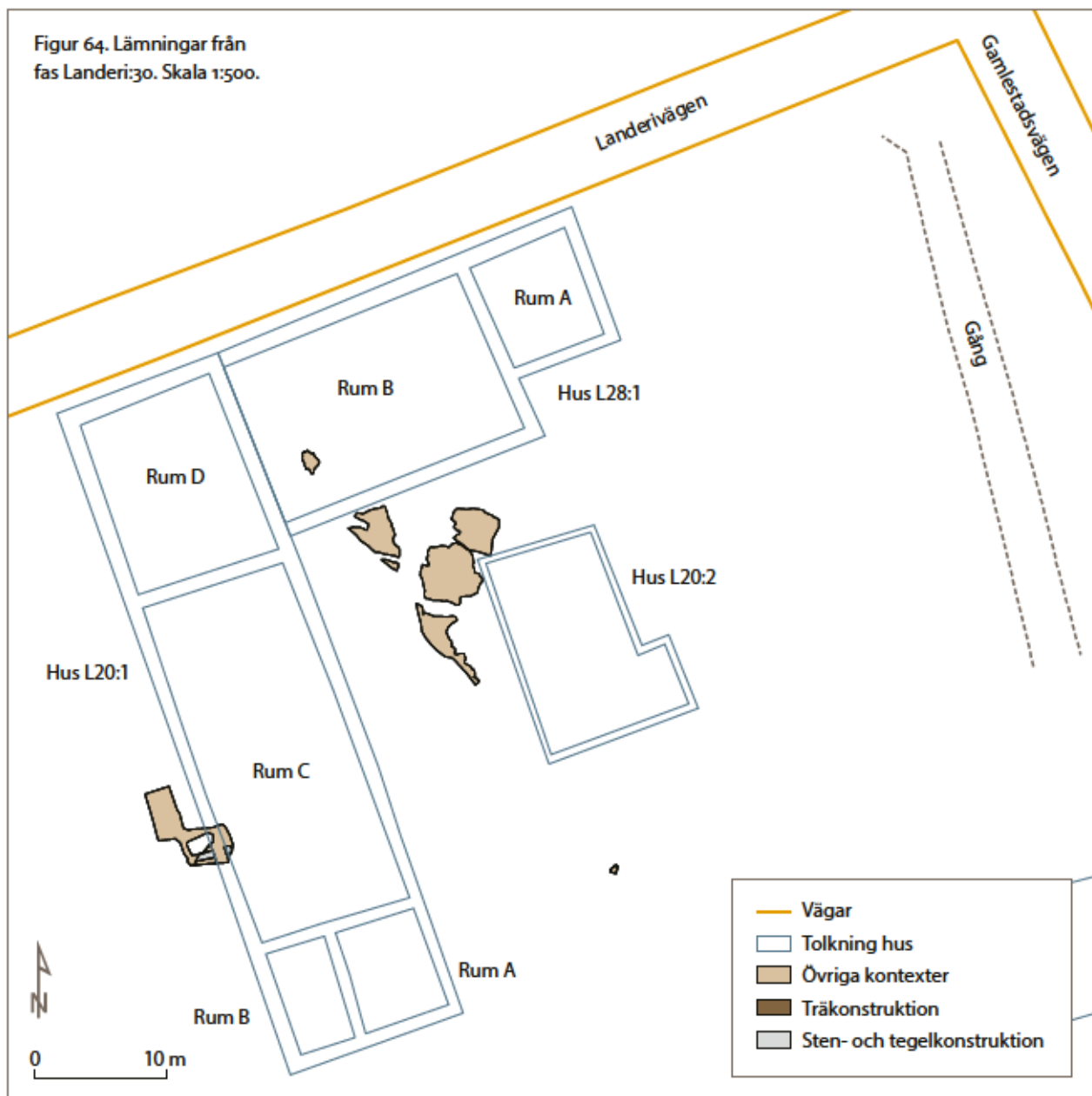
*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
212	Konstruktion av väg	3017, 3018, 3102, 3126, 3134, 3135, 3138, 3139, 3203, 3284, 3693	3138 har PM 8922 se bilaga 1	3135, 3139 var konstruktionslager av sand. 3203 var tunt konstruktionslager av lera. 3017, 3018, 3693 var konstruktionslager av grus och sand. Troligen vägbana. Innehöll ej tillvaratagna föremål: flintgods, kritpipskaft 6 fragment. 3126, 3138 var konstruktionslager under rännadal av humös sand med tegelkross. 3102, 3134, 3284 var Ö-V rännadal av 0,2–0,3 m stora stenar. Fynd av övrig metall: 1 kopparmynt, troligen ett Skillingmynt från 1800-tal
1194	Rasering av väg	3133		3133 var en dumphög av 0,10–0,15 m stora stenar
3141***	Konstruktion av väg	70008***, 70011***		70011 var konstruktionslager av sand med stort inslag av grovt grus med "sjösten". 70008 var stenläggning eller uppbyggnad av vägbank av 0,2–0,6 m stora stenar

Fas Landeri:30. Brukning av hus
och gårdsplan
Sent 1800-tidigt 1900-tal

Inne i hus L28:1 fanns spår av brukning (KG 1201) med bränt material (figur 64, tabell 34). Vid brukning av gårdsplanen avsattes lager mellan stenarna (KG 1709). Söder om gårdsplanen grävdes en grop som återfylldes (KG 2248**).

Väster om Gamlestadsvägen grävdes en grop som återfylldes, troligen skedde detta då ett träd planterades (KG 841). Öster om Gamlestadsvägen fanns jord (KG 211) som brukades som odlingslotter (koloniträdgårdar). Lagren är sannolikt den markyta som fanns redan då kyrkogården övergavs, men den brukades inte för odling förrän i denna fas. Lagren brukades fram tills 1930-talet.

Tabell 34. Grupper och kontexter i fas Landeri:30. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

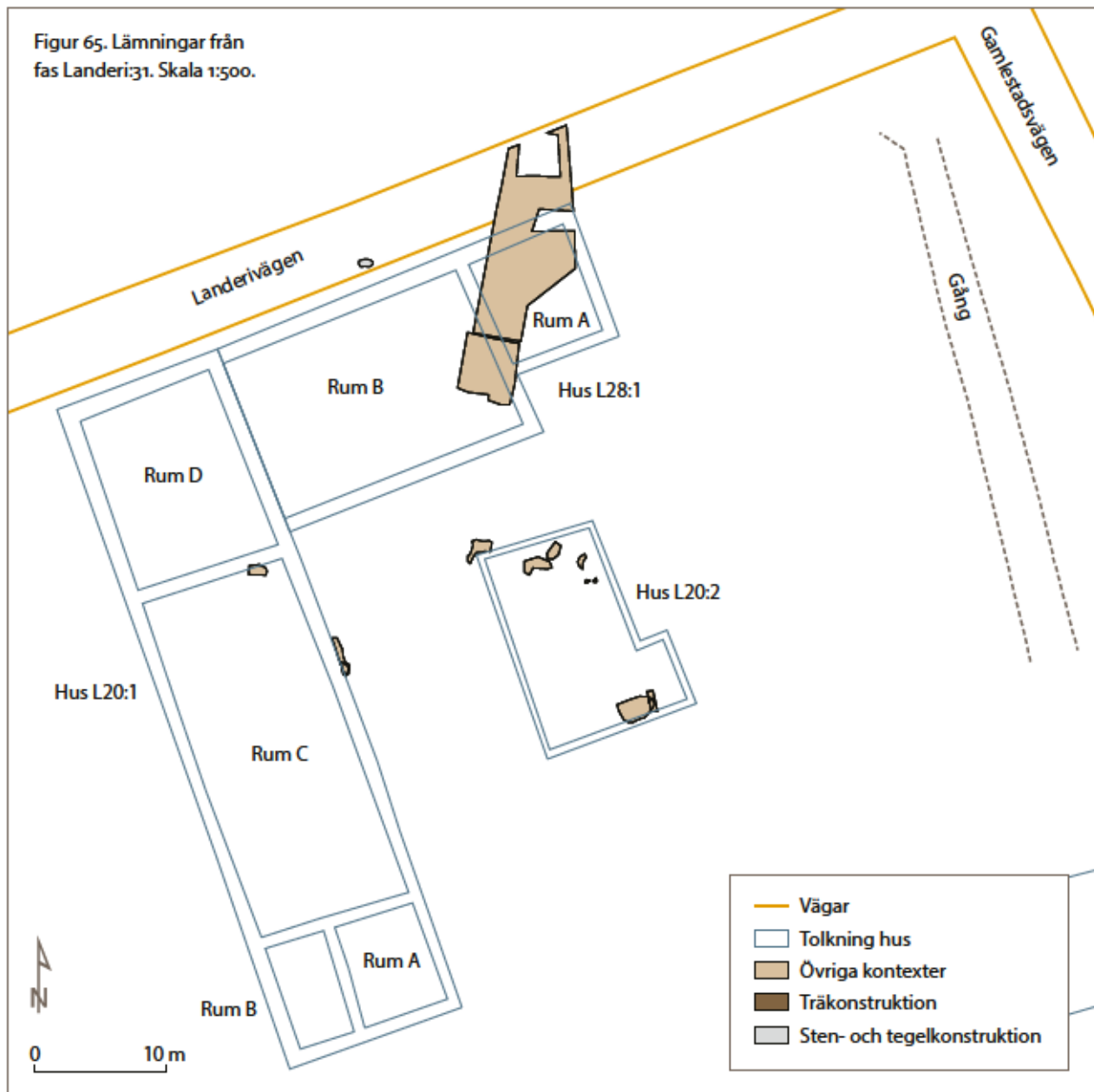
* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
211	Bruk av odlingsjord	2002, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2048, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057	2002 har PM 20279 se bialag 1	2002 var humös silt med inslag av tegel, flera horisonter. 2044, 2045 var flack nedgrävning fylld med 2054, humös sand. 2042 var nedgrävning/stenlyft fylld med 2056, brun humös sand 2041 var flack nedgrävning fylld med 2053, brun humös sand med tegelkross. 2043 var avlång nedgrävning fylld med 2055, brun humös sand. 2048 var nedgrävning fylld med 2057, brun humös sand med tegelkross. Innehöll ben av nöt, blandade delar. Får/get, överarmsben, underkäke, tand, mellanfotsben. Svin, överarmsben, lärben, skenben. Gås, coracoidfragment. Torskfisk förekommer. Totalt 2399,9 g ben. Fynd av glas: 1 kälstocksglas (krautstrunk) 1450–1550, 3 buteljer, 2 fönsterglasfragment (4 g). Järn: 1 beslag, 6 spikar och 1 oidentifierat föremål. Piplera: 2 kritpipsskaft. Keramik: 16 YRG trebensgrytor, 1 YRG panna, 2 YRG skålar, 2 YRG fat, 20 oidentifierade YRG kärl, 1 YLG kruka, från Weser/Werra, 1570–1630, 8 YLG fat varav 3 från Weser, 1570–1630, 5 oidentifierade YLG kärl, 2 stengodskrus från Raeren, 1500-tal, 3 jydepotte-krukor
841	Grävande och återfyllning av grop	40254, 40255		40255 var grop, troligen för plantering av träd. 40254 var fyllning av lera, sand, silt med pinnar, tegelbrockor, tegelkross, träbitar
1201	Brukning av golv	3227	3227 har PM 10680 med träkol, träflis, koks, smältor, bränt hallon	3227 var brukning i svacka/ränna av humös sotig sand med tegelkross
1709	Brukning utomhus av gårdsplan	3023, 3031, 3036, 3045, 3047, 3170	3023 har PM 6283 med koks, smältor, smidesloppor, glas. 3047 har PM 6791 koks, smältor, smidesloppor, glas, ogräs. 3170 har PM 10976 med koks, smältor, träkol, träflis, dynga, ogräs	Grusig och humös sand mellan stenar, inslag av kalkbruk, småsten, tegelkross. Fynd av glas: 2 oidentifierade dryckeskärl, 2 buteljer, 5 fönsterglasfragment (5 g). Läder: 2 oidentifierade fragment. Övrig metall: 1 kopparmynt, troligen Kristina, 1632–1654, 1 knapp i CU-legering med dekor
2054**	Konstruktion av vattenrör	500768**, 1009521**, 1009529**	500768 har PM 501042 med ogräs, särskilt näringskrävande ogräs, starr, hallon, koks. PS 501041	1009529 var nedgrävning för rör. 1009521 var vattenrör. 500768 var fyllning av humös sand
2248**	Grävande och återfyllning av grop	529170**, 529180**	529180 har PM 529377 med ogräs	529170 var nedgrävning/grop, 0,7x0,4 m stor, 0,15 m djup. 529180 var återfyllning av sand

Fas Landeri:31. Rasering av byggnader och väg 1900-tal (1938).

Rasering av byggnader under 1900-tal. Stenläggningen på den öst-väsliga vägen togs bort (figur 65, tabell 35).

Tabell 35. Grupper och kontexter i fas Landeri:31. Grupper och kontexter utan asterisk undersöktes år 2013.

* är grupper och kontexter undersökta år 2014. ** är grupper och kontexter undersökta år 2015.

*** är grupper och kontexter undersökta år 2017.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Prov/analyser	Beskrivning
226	Rasering av byggnad	3124, 51293		3124 var stenar 0,20–0,25 m stora. 51293 var lager av sand, lera (0,8 m tjock)
1196	Rasering av väg	3133		3133 var dumphög av 0,10–0,15 m stora stenar
1308	Utjämnad rasering	3040, 3079, 3154, 51414, 64031		Utjämnad rasering av grusig sand med stenar, tegelkross, träkol. Innehöll blandade delar av nöt. Fragment av däggdjur. Vikt 319,9 g. Fynd av glas: 2 buteljer, 25 fönsterglasfragment (114 g), 1 pressglasskål, 1830-
1383*	Rasering av källare	10095*	Har PM 104700 se bilaga 1	Återfyllning av silt med tegelbrockor, tegelkross, träkol. Fynd av glas: 3 fönsterglasfragment (11 g), 1 YRG fat, 1700-tal
2230**	Utjämnad rasering	501056**		501056 var raseringslager av humös sand med tegelkross. Innehöll osorterade ben. Vikt 18 g. Fynd av glas: 1 fönsterglasfragment (3 g). Järn: 3 spikar. Slagg: 2 fragment (20 g)

REFERENSER

Litteratur

- Andersson Färnström, C., Azzopardi, A., Bergman, J., Chavasse, P., Forsblom Ljungdahl, V., Goldhammer, J., Gustavsson, J., Heimdahl, J., Bergman, J., Jonsson, P., Lennblad, A., Maltin, E., Rosén, C. (red.), Schager, E., Stutz, A., Svensson, P. & Öbrink, M. 2021. *Nya Lödöse kyrka och kyrkogård. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden 2013, 2014, 2016–2018. Västergötland, Göteborgs stad och kommun, LI969:847*. Nya Lödöse Rapport 2021:4. Göteborg.
- Azzopardi, A., Forsblom Ljungdahl, V., Gustavsson, J., Müller, K., Pye, J., Stutz, A. & Öbrink, M. (red.) 2023. *Stadsgård 18, 19, 21, 24, 29, 31, 33, 36, 37, gata A, C, G, L, torget och vretar. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden, Västergötland, Göteborgs stad och kommun, LI969:847*. Nya Lödöse Rapport 2023:1. Göteborg.
- Bramstång Plura, C., Rosén, C. & Öbrink, M. 2021. *Johannebergs trädgårdar – landeriet vid Korsvägen i Göteborg. Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs kommun, Göteborgs socken, Lorensberg 21:1, 22:1 och 706:41, LI960:9822 (Göteborg 500)*. Statens historiska museer, Arkeologerna Rapport 2021:182.
- Brorsson, T. 2024. *ICP-MAJES analys av keramik och kakel från Nya Lödöse, Göteborg, Västergötland*. Rapport 272. Kontoret för Keramiska studier.
- Fischer, E. 1923. *Göteborgs landerier*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. Göteborgs jubileumspublikationer XIII. Göteborg.
- Forsblom-Ljungdahl, V., Gustavsson, J. & Öbrink, M. 2018. *En begravningsplats under Gamlestadens fabriker. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Västergötland, Göteborgs stad och kommun, Olskroken 18:7 med flera, Göteborg 218*. Nya Lödöse Rapport 2018:2. Göteborg.
- Gardelin, G. & Johansson Hervén, C. 2003. *Stratigrafi och hushåll – teori och resultat från några arkeologiska miljöer i Lund*. I: Bodilsen, A., Hjermind, J., Iversen, M. (red.). *Stratigrafiens mangfoldigheder. 4. Nordiske Stratigrafimøde. Viborg*. Middelalderseminar 2. Viborg Stiftsmuseum. Viborg.
- Grauers, S. (red.) 1923. *Nya Lödöse tänkeböcker 1586–1621*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. Göteborgs jubileumspublikationer VI. Göteborg.
- Harlitz, E. 2010. *Urbana system och riksbildning i Skandinavien: en studie av Lödöses uppgång och fall ca 1050–1646*. Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet. Göteborg.
- Johansson, E., Svensson, P. & Öbrink, M. 2021. *Vallgraven i sydvästra Nya Lödöse. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden. Västergötland, Göteborgs stad och kommun, LI969:847*. Nya Lödöse Rapport 2021:2. Göteborg.
- Järpe, A. 1986. *Nya Lödöse*. Medeltidsstaden 60. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Larsson, D. & Rosén, C. 2020. *Migration and immigrants in Nya Lödöse 1473–1624*. I: Linaa, J. (red.). *Urban Diaspora. The Rise and Fall of Diaspora Communities in Early Modern Denmark and Sweden. Archaeology, history, science*. Jysk Arkæologisk Selskab 112. Aarhus University Press. Højbjerg.
- Lilienberg, A. 1928. *Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälvs mynningsområde från äldsta tider till omkring adertonhundra*. Skrifter

- utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. Göteborgs jubileumspublikationer VII. Göteborg.
- Linge, L. 1969. *Gränshandel i svensk politik under äldre Vasatid*. Diss. Lund Universitet. Bibliotheca historica Lundensis. Lund.
- O'Connor, T. 2008. *The Archaeology of Animal Bones*. Texas A&M University Press, Collage Station.
- OGB = *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län 2*. Ortnamnen på Göteborgs stads område (och i Tuve socken) jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. 1929. Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. Göteborg.
- Pettersson, M., Andreasson, K., Gustavsson, J., Pye, J., Skredsvik, A. & Öbrink, M. 2022. *Strandzonen i Nya Lödöse. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden. Västergötland, Göteborgs stad och kommun, L1969:847*. Nya Lödöse Rapport 2022:2. Göteborg.
- Strömbom, S. 1924. *Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse (1915–1918)*. *Stadskrönika, grävningsberättelse, fyndkatalog*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. Göteborgs jubileumspublikationer V. Göteborg.
- Öbrink, M. & Rosén, R. (red.) 2017. *Stadsgård 1–4 gata a och b samt vretar. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden Västergötland, Göteborgs stad och kommun, Göteborg 218*. Nya Lödöse Rapport 2017:1. Göteborg.
- Öbrink, M., Forsblom Ljungdahl, V. & Johansson, E. 2025. Befästningar, bebyggelse och odling vid stadens södra port. Undersökning inom Gamlestadens fabriker. Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs kommun, Olskroken 18:7, L1969:847 (Göteborg 218:1) Statens historiska museer, Arkeologerna Rapport 2025:80. Mölndal.
- Arkivmaterial/kartor
- Lantmäteriet
- Geometrisk avmätning av landerijorden 1696. N31-1:4.
- Geometrisk karta över Göteborgs stads ägor utom fästningsverken 1800. N31-1:17.
- Koncept till karta över Göteborgs stads ägor utom fästningsverken 1800. 14-gbg-1.
- Regionarkivet
- Göteborgs stad jämte vidliggande område 1880. GIV74b.
- Krigsarkivet
- Sverige, stads- och fästningsplaner, Göteborg. Situationskarta av Göta älv mellan staden och Lärje gård 1677. SE/KrA/0424/037/370b.
- Riksarkivet
- Göteborgs häradsrätts arkiv, bouppteckningar. Och: Mantalslängder Göteborgs stad 1813–1820.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Undersökning 2013

KMR uppdragsnummer: 202100698.

Länsstyrelsens dnr: 431-32416-2012.

Riksantikvarieämbetet/Statens Historiska Museer
dnr: 311-3628-2012.

Statens Historiska Museers pnr: A12427.

Rios pnr: 1301.

Bohusläns museum/Västarvets pnr: 11156.

Intrasiprojekt: UV 2012:193.

Län: Västra Götalands län.

Landskap: Västergötland.

Kommun: Göteborgs stad och kommun.

Socken: Göteborg.

Fastighet: Gamlestaden 740:142 m.fl.

Fornlämningsnr: L1969:847 (Göteborg 218).

GSD-Fastighetskarta, blad: 64D oc5 Partille.

Läge: N 6400970, E 150320.

Meter över havet: 0–3.

Koordinatsystem: Sweref 99 12:00.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Uppdragsgivare: Göteborgs stad, fastighetskontoret.

Ansvarig institution: Riksantikvarieämbetet/Statens Historiska Museer (SHM), Västarvet/Bohusläns museum (BM) och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ (RIO).

Projektgrupp: Christina Rosén (projektledare), Mats Sandin/Mattias Öbrink (fältarbetsledare), Christina Toreld (proj. ledare publik verksamhet). Styrgrupp: Mikael Eboskog (BM), Petra Rudd/Stig Swedberg (Rio), Bo Kölqvist (SHM). Fältpersonal: Clara Alfsdotter, Linda Andersson, Imelda Bakunic Fridén, Oliver Brown, Kristina Carlsson, Caj Carlstein, Delia Ni Chiobháin, Pia Claesson, Ida Feltzin, Veronica Forsblom Ljungdahl, Cathrine Färnström, Sara Gainsford, Tobias Glansberg, Jimmy Gripenstam, Hanna Gudmundsdottir, Tara Gullbrand, Anna Gustavsson, Jeanette Gustavsson, Jens Heimdahl, Thomas Johansson, Leif Jonsson, Mats Magnusson, Emma Maltin, Elisabeth Martén, Pernilla Morner, Karolina Müller, Andrine Nilsen, Emma Nordström, Karin Olsson, Oscar Ortman, Maria Paring, Jonathan Pye, Christina Rosén, Mats Sandin, Elisabet Schager, Andreas Skredsvik, Pia Svensson, Christina Toreld, Tom Wennberg, Maria Vretemark, Andreas Åman, Mattias Öbrink.

Fältarbetstid: 2013-02-01 till 2013-12-13.

Undersökt yta: 6610 kvadratmeter (inkl. ytor ej avrapporterade här).

Dokumentationshandlingar: förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm.

Fynd: förvaras på Arkeologerna, Statens historiska museer, Mölndal, i väntan på fyndfördelningsbeslut.

Undersökning 2014

KMR uppdragsnummer: –.

Länsstyrelsens dnr: 431-10220-2014, 431-17737-2014.

**Riksantikvarieämbetet/Statens Historiska Museer
dnr:** 311-01273-2014, 311-01977-2014.

Statens Historiska Museers pnr: A12779, A12836.

Rios pnr: 1301.

Bohusläns museum/Västarvets pnr: 11156.

Intrasiprojekt: uv 2014:42.

Län: Västra Götalands län.

Landskap: Västergötland.

Kommun: Göteborgs stad och kommun.

Socken: Göteborg.

Fastighet: Gamlestaden 740:142 m.fl.

Fornlämningsnr: L1969:847 (Göteborg 218).

GSD-Fastighetskarta, blad: 64D ocS Partille.

Läge: N 6400945, E 150350.

Meter över havet: 0–3.

Koordinatsystem: Sweref 99 12:00.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Uppdragsgivare: Göteborgs stad, fastighetskontoret.

Ansvarig institution: Riksantikvarieämbetet/Statens Historiska Museer (SHM), Västarvet/Bohusläns museum (BM) och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ (RIO).

Projektgrupp: Christina Rosén (projektledare), Mattias Öbrink (fältarbetsledare), Christina Toreld (proj. ledare publik verksamhet). Styrgrupp: Mikael Eboskog (BM), Petra Rudd/Lillemor Olsson (RIO), Bo Kölqvist (SHM). Fältpersonal: Jessica Andersson, Imelda Bakunic Fridén, Oliver Brown, Caj Carlstein, Veronica Forsblom Ljungdahl, Tobias Glansberg, Jens Heimdahl, Leif Jonsson, Emma Maltin, Karin Olsson, Oscar Ortman, Maria Paring, Elisabet Schager och Andreas Åman.

Fältarbetstid: 2014-03-31 till 2014-06-30.

Undersökt yta: 860 kvadratmeter (inkl. ytor ej avrapporterade här).

Dokumentationshandlingar: förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm.

Fynd: förvaras på Arkeologerna, Statens historiska museer, Mölndal, i väntan på fyndfördelningsbeslut.

Undersökning 2015–2016

KMR uppdragsnummer: 202100053.

Länsstyrelsens dnr: 431-32688-2014.

Statens historiska museer dnr: 511-00285-2015.

Statens historiska museers pnr: A12994.

Rios pnr: 1301.

Bohusläns museum/Västarvets pnr: 11156.

Intrasiprojekt: UV2014:172.

Län: Västra Götalands län.

Landskap: Västergötland.

Kommun: Göteborgs stad och kommun.

Socken: Göteborg.

Fastighet: Gamlestaden 740:48 m.fl.

Fornlämningsnr: L1969:847 (Göteborg 218).

GSD-Fastighetskarta, blad: 64D ocS Partille.

Läge: N 6400893, E 150273.

Meter över havet: 0–3.

Koordinatsystem: Sweref 99 12:00.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Uppdragsgivare: Göteborgs stad, fastighetskontoret.

Ansvarig institution: Statens historiska museer (SHM),
Bohusläns museum/Västarvet (BM) och Rio Göteborg,
Natur och kulturkooperativ (RIO).

Projektgrupp: Christina Rosén/Mattias Öbrink (projektledare), Andreas Åman/Gwilym Williams (fältarbetsledare), Christina Toreld (proj. ledare publik verksamhet). Styrrupp: Mikael Eboskog (BM/Västarvet), Petra Rudd (Rio), Bo Kölqvist (SHM). Fältpersonal: Jessica Andersson, Kajsa Andreasson, Amanda Azzopardi, Imelda Bakunic Fridén, Oliver Brown, Kristina Carlsson, Caj Carlstein, Ivonne Dutra, Veronica Forsblom Ljungdahl, Cathrine Färnström, Sara Gainsford, Tobias Glansberg, Julia Goldhammer, Jeanette Gustavsson, Christoffer Hagberg, Jens Heimdahl, Mikko Helminen, Eirik Johansson, Leif Jonsson, Anders Kjellin, Astrid Lennblad, Emma Maltin, Pernilla Morner, Karolina Müller, Andrine Nilsen, Emma Nordström, Karin Olsson, Oscar Ortman, Maria Paring, Mats Pettersson, Jonathan Pye, Christina Rosén, Elisabet Schager, Madelene Skogbert, Andreas Skredsvik, Pia Svensson, Gwilym Williams, Andreas Åman, Mattias Öbrink.

Fältarbetstid: 2015-02-02 till 2016-03-30.

Undersökt yta: 6 700 kvadratmeter (inkl. ytor ej avrapporterade här).

Dokumentationshandlingar: förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm.

Fynd: förvaras på Arkeologerna, Statens historiska museer, Mölndal, i väntan på fyndfördelningsbeslut.

Undersökning 2016–2017

KMR uppdragsnummer: 202100070.

Länsstyrelsens dnr: 431-37939-2015.

Statens Historiska Museer dnr: 513-2016-6.

Statens Historiska Museers pnr: A13333.

Rios pnr: 1301.

Bohusläns museums pnr: 11156.

Intrasisprojekt: A2016:006, A2017:005.

Län: Västra Götalands län.

Landskap: Västergötland.

Kommun: Göteborgs stad och kommun.

Socken: Göteborg.

Fastighet: Gamlestaden 740:142 m.fl.

Fornlämningsnr: L1969:847 (Göteborg 218).

GSD-Fastighetskarta, blad: 64D ocS Partille.

Läge: N 6400970, E 150320.

Meter över havet: 0–3.

Koordinatsystem: Sweref 99 12:00.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Uppdragsgivare: Göteborgs stad, fastighetskontoret.

Ansvarig institution: Statens historiska museer (SHM), Bohusläns museum (BM) och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ (RIO).

Projektgrupp: Lillemor Olsson Gustafsson/Mattias Öbrink (projektledare), Gwilym Williams/Eirik Johansson/Jonathan Pye/Elisabet Schager (fältarbetsledare), Christina Toreld (proj. ledare publik verksamhet). Stygrupp: Mikael Eboskog (BM), Petra Rudd (Rio), Bo Kölqvist (SHM). Fältpersonal:

Kajsa Andreasson, Imelda Bakunic Fridén, Niklas Borg, Anastasia Brozou, Oliver Brown, Vanja Brown, Joaquin Callejo, Kristina Carlsson, Caj Carlstein, Philip Chavasse, Pia Claesson, Hamish Donald, Ivonne Dutra, Elizabeth Eastlake, Emily Eastwood, Cecilia Falkendal, Veronica Forsblom Ljungdahl, Emelie Fransson, Cathrine Färnström, Sara Gainsford, Tobias Glansberg, Julia Goldhammer, Fredrik Gustavsson, Jeanette Gustavsson, Amanuel Hailmaryam, Axel Hansen, Annie Hansson, Rikard Hedvall, Jens Heimdahl, Robert Hernek, Anna Ihr, Hanna Jansson, Eirik Johansson, Leif Jonsson, Simon Karlsson, Anders Kjellin, Gülbin Kulbay, Astrid Lennblad, Karin Lindeblad, Fredrik Lundgren, Sandra Lundholm, Aija Macane, Emma Maltin, Hanna Menander, Patrick du Mont, Pernilla Morner, Karolina Müller, Andrine Nilsen, Emma Nordström, Karin Olsson, Louise Olsson Thorsberg, Oscar Ortman, Arwo Pajusi, Maria Paring, Mats Pettersson, Jonathan Pye, Cecilia Ring, Christina Rosén, Elisabet Schager, Madelene Skogbert, Andreas Skredsvik, Johan Thörnqvist, Gwilym Williams, Kevin Wooldridge, Mattias Öbrink.

Fältarbetstid: 2016-03-16 till 2017-10-12.

Undersökt yta: 6576 kvadratmeter (inkl. ytor ej avrapporterade här).

Dokumentationshandlingar: förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm.

Fynd: förvaras på Arkeologerna, Statens historiska museer, Mölndal, i väntan på fyndfördelningsbeslut.

BILAGOR

Bilaga 1. Analys av makrofossil

Jens Heimdahl

Proverna från landeritiden har insamlats under samtliga fältsäsonger, som en följd av att landeriet omfattade hela den undersökta ytan. Metoderna för insamling, preparering och analys har varit desamma som för tidigare rapporterade undersökningar (Heimdahl & Bergman 2017:348–352 med kommentarer och tillägg, Heimdahl & Bergman 2021b:321).

Här presenteras resultaten av de laboratorieanalyser som utförts på de prover som valts ut från de som kontrollerats fält. Urvalet har skett utifrån samma kriterier som tidigare: Prover med spår av kulturväxter har prioriterats för kvalitetssäkring.

Resultat

Resultaten av makrofossilanalyserna presenteras i en separat resultattabell (tabell 3).

I resultattabellen har fragmenterade material som inte är förkolnade fröer och frukter kvantifierats enligt en grov relativ skala om en till tre prickar, där en prick ● innebär förekomst av enstaka (cirka 1–5) fragment i hela provet. Två prickar ●● innebär att materialet är vanligt – att det hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. Tre ●●● prickar innebär att materialet kan sägas dominera provet, att man hittar det var man än tittar. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter. När antalet makrofossilen översteg 500 har endast en uppskattning i jämna hundratal gjorts. Både förkolnade och oförkolnade växter påträffades och dessa har separerats i tabellerna.

Innehållet av makroskopiskt material styrs i hög utsträckning av en handfull tafonomiska faktorer kopplade till de avfallskällor varifrån materialet som bygger upp kulturlagren härstammar, huvudsakligen från byggnation och hantverk (som träflis, kol, kalkbruk), djurhållning (växter från

ängs-/betesmiljö), kök (träkol, matrester och latrinavfall). Därtill kommer en del material, som till exempel ogräs, från lokala växtmiljöer. För att underlätta för läsaren att se detta i resultaten har de olika arterna grovt grupperats i ekologiska och kulturella kategorier. Notera att dessa är grova verktyg och att det finns flera exempel på växter som kan passa in i flera grupper. Ett exempel är smultron som här kategoriseras som ett insamlat bär, men även är en vanlig ruderväxt (kategorin ”ogräs”) och kan också förekomma i ängsmiljöer.

De ytligt belägna lämningarna från landeritiden var över lag torra, men på grund av sin ringa ålder relativt välbevarade. Eftersom makrofossilanalys användes som diagnostisk metod att försöka tidfästa olika kulturlager kom fick detta till följd att prover från landeritid undersöktes under samtliga fältsäsonger. Antalet fältanalyser från landeritiden är därför stort. Emellertid var denna period uttala lågprioriterad i undersökningen, vilket fick till följd att antalet fördjupade analyser är ringa.

Efter stadens upphörande 1624 kom det forna stadsområdet att odlas upp i kålgårdslignande lotter, vars produkter bland annat bidrog till att försörja den nya staden Göteborg. Denna fas benämns landeritid och sträcker sig från 1624 in till det sena 1930-talet. Lämningarna av denna period har inte varit prioriterade, men har i princip kommit att undersökts över hela ytan som del av processen att åtskilja de äldre stadslämningarna från de yngre landerilämningarna. Detta förklarar det höga antalet preliminära fältkontroller av prover (78) och de endast sex stycken prover som prioriterades för analys (tabell 15). Proverna från landeritiden har prioriterats utifrån att de är insamlade i odlingsjord, och innehåller spår av odlingsväxter, alltså det material som säger något om den primära verksamheten under perioden. Endast oförkolnade material har analyserats då dessa kan antas komma

från den aktuella perioden. Förkolnade material i proverna kan i hög grad antas vara omlagrade från de underliggande stadskulturlagren.

Resultaten presenteras här i förenklad form (tabell 2), vilket också visar svårigheterna i datering av odlingslager, då dessa ofta brukas under lång tid. Här diskuteras innehållet i dessa prover i kronologisk ordning.

Ett prov från en odlingshorisont i landeriets äldsta fas, daterad till 1600- eller 1700-tal (fas Landeri:2, KG 307), innehöll fröer från dill, persilja och sallat, vilket visar en odling inriktad mot tämligen normal produktion av grönsaker och örtkryddor. En typ av odling vi känner igen från de odlingar stadens borgare ägnat sig åt även under äldre tid.

Från två prover från odlingshorisonter från en senare fas, grovt daterad till perioden 1700–1900-tal (fas Landeri:14, KG 913 och 1181), dyker tobak och potatis upp i materialet. Potatisen blev inte vanlig i odling förrän under 1800-talets början, och dess förekomst kan här ge en antydning om odlingsålder. Tobak var vanlig i odlingar från 1725 och fram till 1900-talets början. Den lokala tobaksodlingen syftade i allmänhet till att försörja lokal tobaksindustri i form av spinnerier för tuggtobak, snus- och cigarr- och piptobakstillverkning. I Göteborg fanns en mycket rik flora tobaksindustrier mellan 1700- och 1800-talet. I Svenska Tobaksmonopolets register finns inte mindre än 243 tobakstillverkare i Göteborg angivna mellan 1700-talet och 1915 (Angelin 1950:54–113).

I odlingshorisonter från senare faser daterade från det sena 1800-talet till 1938 (fas Landeri:29, 30 och 31, KG 211, 212 och 1383*) påträffades kål, humle och hålröt. Kål kan mycket väl ha odlats oförminskat under dessa perioder, och förekomsten här visar hur flera odlingar även fortsatt var inriktad på matproduktion. Humle är osäkert vad den representerar, kan vara spår av att humlegårdar funnits i landeriområdet, men också spår av att ett odlingshushåll bedrivit hushållsbrygging också i denna nya tid. Slutligen visar förekomsten av fröer från hålröt, en prydande rabattväxt, i odlingslager från det sena 1800-talet, hur landeriområdet också kommit att brukas som sommarnöje, och att trädgårdarna i området också fick karaktär av sociala rum för rekreation.

Referenser

- Angelin, E. (†) 1950. *Hantverkare och fabriker inom svensk tobakshantering 1686–1915*. Nordisk Rotogravyr. Stockholm.
- Heimdahl, J. 2018. Brewing an Ethnic Identity: Local and Foreign Beer Brewing Traditions in 15th- to 17th-Century Sweden, an example from Nya Lödöse. I: Naum, M. & Ekengren, F. (red.). *Facing Otherness in Early Modern Sweden. Travel, Migration and Material Transformations, 1500–1800*. The Boydell Press. Woodbridge. s. 61–85.
- Heimdahl, J. 2020. Traces of a foreign Kitchen. I: Linaa, J. (red.). *Urban Diaspora. The Rise and Fall of Diaspora Communities in Early Modern Denmark and Sweden. Archaeology, history, science*. Jysk Arkæologisk Selskab 112. Aarhus University Press. Højbjerg. s. 421–446.
- Heimdahl 2021. Arkeobotanisk analys. Bilaga 2. I: Rosén C. (red.) *Nya Lödöse kyrka och kyrkogård*. Nya Lödöse Rapport 2021:4. Göteborg. s. 107–138.
- Heimdahl, J. 2025. Allmogens trädgårdsodling 1400–1700. I: Ahrlund, M. Flinck, M. & Heimdahl, J. *Svensk trädgårdshistoria 1500–1800*. Kungliga Vitterhetsakademien. Stockholm. s. 23–91.
- Heimdahl, J. & Bergman, J. 2017. Arkeobotaniska analyser. Bilaga 3. I: Öbrink, M. & Rosén, C. *Stadsgård 1–4 gata a och b samt vretar*. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden Västergötland, Göteborgs stad och kommun, Göteborg 218. Nya Lödöse Rapport 2017:1. Göteborg. s. 348–352.
- Heimdahl, J. & Vretemark M. 2018. Oozing ulcer – Herbal Cure, Medical Cultures of Nya Lödöse Reflected in Bones and Plants. *International Journal of Historical Archaeology*, vol 22. s. 314–342.
- Heimdahl, J. & Bergman, J. 2021a. Analys av makro- och mikrofossil i Nya Lödöses vallgrav. Teknisk rapport. Bilaga 1. I: Johansson, E., Nilsson, P. & Öbrink, M. *Vallgraven i sydvästra Nya Lödöse*. Nya Lödöse Rapport 2021:2. Göteborg. s. 79–96.
- Heimdahl, J. & Bergman, J. 2021b. Analys av makrofossil, pollen och parasiter, samt kvartärgeologisk tolkning. I: Morner, P.

Pettersson, M. Pye, J. och Öbrink, M. *Stadsgård 5, 6, 9, 16, 17, 32, gata B samt vretar*. Nya Lödöse Rapport 2021:3. Göteborg. s. 321–362.

Heimdahl, J. & Bergman, J. 2022a.

Kvartärgeologisk tolkning samt analys av makrofossil, pollen och parasitägg. I: Azzopardi, A., Forsblom-Ljungdahl, V., Gustavsson, J., Hansson, A., Maltin, E., Pye, J., Stutz, A., Toreld C. & Öbrink, M. (red.). *Stadsgård 10, 11, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, gata A, E, F, J, H samt vretar*. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden. Västergötland, Göteborgs stad och kommun, L1969:847. Nya Lödöse Rapport 2022:3. Göteborg.

Heimdahl, J. 2023. Analys av makrofossil.

Bilaga 1. I: Azzopardi, A., Forsblom Ljungdahl, V., Gustavsson, J., Müller, K., Pye, J., Stutz, A. & Öbrink, M. (red.). 2023. *Stadsgård 18, 19, 21, 24, 29, 31, 33, 36, 37, gata A, C, G, L, torget och vretar*. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden, Västergötland, Göteborgs stad och kommun, L1969:847. Nya Lödöse Rapport 2023:1. Göteborg. s. 265–285.

Heimdahl, J. & Krupski, M. 2024. Urban garden soils. Evidence of medieval and early modern horticulture in European towns. I: Borderie, Q. & Salomon, F. (red.). *Urban geoarchaeology*. CNRS Éditions. Paris. s. 341–364.

Resultattabeller

Tabell 1. Antal analyserade prover från landeritid.

Stadsgård etc.	Antal fältkontroller	Antal laboratorieanalyser
Landeritid	78	6

Tabell 2. Landeritida odling.

Landeriets odlingsjordar		1624–1700-tal	1700–1800-tal	1800–1938
Köksväxter	Dill	_____		
	Kål		_____	
	Humle			—
	Sallat	_____		
	Persilja	_____		
	Potatis		_____	
Rabattväxter	Hälrot			—
Industriväxter	Virginiatobak		_____	

Tabell 3. Resultat av makrofossilanalyserna.

			Fas	Landeri:2	Landeri:14	Landeri:14	Landeri:29	Landeri:30	Landeri:31
Grupp				307	913	1187	212	211	1383*
Kontext				3313	50388	3228	3138	2002	10095*
PM				13156		10696	8922	20279	104700*
Kontext				Odlings-horizont	Odlingsjord	Odlings-horizont	Konstruktion av väg	Odlings-horizont	Källargolv
Kronologi				1600–1700-tal	1700-tal–1900-tal	1700-tal–1900-tal	Sent 1800-tal	1800-tal–tid. 1900-tal	1938
Analyserad vol. I				3	2,6	12	2,4	2,5	2,5
Fragments av material	Träd och buskar	Obränt träflis (0–3)	●●●	●●●	●●	●●●	●●●	●●●	
		Pinnar/kvistar/ris	●●●						
		Träkol	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●		
	Örter och gräs	Strån och örtdelar	●●					●●	
		Rottrådar	●●	●●	●●●	●●●	●●●	●●	
	Mossa	Mossa (i allmänhet) Bryophyta						●●	
	Köksavfall	Däggdjurs- och fågelben				●●		●●	
		Fiskben/-fjäll				●	●	●	
		Brända fiskben/fjäll				●			
	Akvatiska djur	Mossdjur statoblast (<i>Cristatella mucedo</i>)			●	●●		●	
		Hinnkräftor (<i>Daphnia</i> spp.)				●			
	Begravda människor	Människoben						●	
	Industriavfall 1800-tal	Koks	●●			●●●	●●●		
		Slagg	●●			●●●	●●		
Svenskt namn		Latinskt namn							
Vatten	Srandklo	<i>Lycopus europaeus</i>	1						
	Nate	<i>Potamogeton</i> spp.	1			1			
	Vattenmönja-typ	<i>Ranunculus aquatilis</i> -typ							1
	Havssäv	<i>Schoenoplectus lacustris</i>	2	2	4				
	Havssälting	<i>Triglochin maritima</i>							2
Äng/bete/strandkant	Gråstarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ	4	2	1			1	2
	Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -typ	19	6	5			3	21
	Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ	29	10	6			1	22
	Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ	11	1	2				57
	Blankstarr-typ	<i>Carex otrubae</i> -typ	2		1				1
	Kärrtistel	<i>Cirsium palustre</i>							1
	Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>							32
	Kräkklöver	<i>Potentilla palustris</i>							34
	Brunört	<i>Prunella vulgaris</i>			2				
	Smörblomma	<i>Ranunculus acris</i>							3
	Ängsskallra	<i>Rhinanthus minor</i>							2
	Säv/småsäv (ospec.)	<i>Scirpus/Eleocharis</i> spp.	15	3	4				1

	Fas	Landeri:2	Landeri:14	Landeri:14	Landeri:29	Landeri:30	Landeri:31
	Grupp	307	913	1187	212	211	1383*
	Kontext	3313	50388	3228	3138	2002	10095*
	PM	13156		10696	8922	20279	104700*
	Kontext	Odlingshorisont	Odlingsjord	Odlingshorisont	Konstruktion av väg	Odlingshorisont	Källargolv
	Kronologi	1600–1700-tal	1700-tal–1900-tal	1700-tal–1900-tal	Sent 1800-tal	1800-tal–tid. 1900-tal	1938
	Analyserad vol. I	3	2,6	12	2,4	2,5	2,5
Ogräs	Hönsarv	<i>Cerastium cf. fontanum</i>					1
	Åkertistel	<i>Cirsium arvense</i>		1			
	Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -typ	22	6	27	6	51
	Blå-/Rödmålla	<i>Chenopodium glaucum/rubrum</i>	201	29	2		55
	Revormstörel	<i>Euphorbia helioscopia</i>	4		2		
	Jordrök	<i>Fumaria officinalis</i>	1		2		
	Bolmört	<i>Hyoscyamus niger</i>	2	3			
	Vitplister	<i>Lamium album</i>	3				
	Höstfibbla	<i>Lentodon autumnalis</i>					1
	Pilört	<i>Persicaria laphatifolium</i>					1
	Bitterpilört	<i>Persicaria hydropiper</i>	2				
	Groblad	<i>Plantago major</i>	1				
	Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>	2	1	1		
	Revmörblomma	<i>Ranunculus repens</i>	3	1		4	
	Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>	2	34			
	Bergssyra	<i>Rumex acetocella</i>					4
	Besksöta	<i>Solanum dulcamara</i>		3			
	Våtarv	<i>Stellaria media</i>					4
	Maskros (ospec.)	<i>Taraxacum</i> spp.					1
	Insamlat	Penningört	<i>Thlaspi arvense</i>			1	
Brännässla		<i>Urtica dioica</i>	2	2	3	26	19
Eternässla		<i>Urtica urens</i>			3		1
Smultron		<i>Fragaria vesca</i>	1	3	3	3	
Pors		<i>Myrica gale</i>					1
Odlat	Blåhallon	<i>Rubus caesius</i>				2	
	Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	4	17	27	12	12
	Björnbär (ospec.)	<i>Rubus</i> sect. <i>Rubus</i> subg. <i>Rubus</i>		29	21	4	5
	Dill	<i>Anethum graveolens</i>	5				
	Hålrot	<i>Aristolocia clematitis</i>				7	
	Kål (odlad)	<i>Brassica cf. oleracea</i>					1
	Humle	<i>Humulus lupulus</i>					1
	Sallat	<i>Lactuca sativa</i>	1				
Virginiatobak	<i>Nicotiana cf. tabaccum</i>		2				
Persilja	<i>Petroselinum crispum</i>	1					
Potatis	<i>Solanum tuberosum</i>			1			

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN

HANS LINDERSON

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

2013 -11- 14

18 Oktober 2013

Västarvst
Uddevalla

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2013:45

Hans Linderson

**DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV NYA LÖDÖSE, RAÄ 218,
GÖTEBORG**

Uppdragsgivare: Mattias Öbrink, Bohusläns museum, box 403, 451 19 Uddevalla

Område: Göteborg **Prov nr:** 15132-15164 **Antal sågskivor:** 33

Dendrokronologiskt objekt: Prover från kyrkogård 15139-153 och bebyggelse 3:1 15132-138 samt diverse kontexter enligt provlista 2013-08-15 15154-164

Kommentarer till nedanstående tabell

Bebyggelse 1:3 15132-138

Ett av de sju proverna dateras 1470-1479 så att avverkningen kan ha skett så sent som **vinterhalvåret 1479/80**. De övriga proverna består av al tall eller ek med färre årsringar.

Kyrkogården 3:4, 15139-153

Dateringar

1470-1479 ett prov, 136. Denna kan tillhöra nästa dateringsgrupp.

Vinterhalvåret 1479/80 ges av tre eller fyra prover.

Vinterhalvåret 1488/89 ges av ett prov.

Vinterhalvåret 1587/88 ges av fyra prover varav två uppvisar en något större felmarginal.

Ej daterade prover är sex stycken och består av ung tall och al.

Prover från skilda kontexter 15154-164

Prov (15161) dateras, **vinterhalvåret 1770/71**. Detta ek-virke är udda ur vedanatomi synpunkt då den uppvisar 37 år i splinten (savved), vilket är extremt mycket. Tidsserien täcker dåligt de övriga daterade proverna tidsmässigt, så proveniens värdering genemot dessa har bristande förutsättningar. Prov 15154, 15158 och 15159 dateras till 1462-1472, 1452-1470 och 1460-1480. Om dessa så att säga byggnadslogiskt måste ha samma ålder så är dateringen **1462-1470**.

De odaterade proverna består av tall och ek med högst 56 årsringar, ur virkessynpunkt måste detta ses som mycket dålig kvalitet.

Proveniensen bedöms vara av **relativt lokal region** (i storleksordningen en radie på 50 km kring fyndorten) för samtliga daterade prover. Önskemål har ställts att göra mer långtgående tolkningar. I kolumnen längst till höger ges två enhetliga grupper, A eller B. Prover som inte passar ihop kan komma från samma plats men av en eller flera störningar inte korrelera tillräckligt bra.

Virkeskvalitéer

Det undersökta ek-virket fördela sig i stort sett i två grupper. Det som är avverkat på 1400-talet är av en mycket sämre typ, omogen ekskog (exskog anses mogen vid 150 år). Virket avverkat kring 1588 är hälften av mycket mogna träd.

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov PD Nr:	Träd-slag	Antal år	Splint (Sp) Bark (B) Vankant (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv-året)	Enhetliga dendrokronologiska grupper
15132	20183	Al	20	Nära W	Ej datering	-	
15133	20204	Ek	53	Nära W	Ej datering	-	
15134	20205	Ek	50	Ej sp	Ej datering	-	
15135	21059	Tall	31	W	Ej datering	-	
15136	22617	Ek	62	Sp 13nära W	1470	1474 ± 4	
15137	22835	Tall	64	W	Ej datering	-	
15138	22836	Al	26	W	Ej datering	-	
15139	26808	Al	29	W	Ej datering	-	
15140	27824	Ek	103	Sp11 nära W	1471	1475 ± 4	A
15141	27825	Ek	66	Sp 11, W	1479	V 1479/80	
15142	28032	Ek	115	Sp 15, W	1479	V 1479/80	A
15143	29327	Ek	300	Sp 16, W	1587	V 1587/88	B
15144	32000	Ek	83	Sp14nära W	1587	1590 ± 2	B
15145	31242	Al	100	W	Ej datering	-	
15146	31668	Tall	38	W	Ej datering	-	
15147	31669	Tall	63	Nära W	Ej datering	-	
15148	31243	Ek	119	Sp 23 W	1488	V 1488/89	
15149	31715	Tall	35	W	Ej datering	-	
15150	1001547	Ek	108	Sp 10, W	1479	V 1479/80	
15151	1001553	Ek	60	Sp 11, W	1587	V 1587/88	B
15152	1001555	Al	32	Ej W	Ej datering	-	
15153	1001556	Ek	217	Sp13nära W	1585	1588 ± 3	
15154	28273	Ek	79	Sp=12, Ej W	1462	1468 ± 6	(B)
15155	28363	Tall	55	W	Ej datering	-	
15156	70052	Tall	23	W	Ej datering	-	
15157	70098	Tall	56	Nära W	Ej datering	-	
15158	80040	Ek	62	Nära sp	1441	1462 ± 10	B
15159	80094	Ek	93	Sp c10 ej W	1463	1470 ± 10	A
15160	80149	Tall	33	W	Ej datering	-	
15161	90073	Ek	290	Sp 37, W	1770	V 1770/71	
15162	90083	Tall	47	W	Ej datering	(X)	
15163	90084	Tall	43	Ej W	Ej datering	(X-1)	
15164	90088	Tall	52	W	Ej datering	(X)	

Resultat inom parentes är osäkra uppgifter.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

6 juli 2014

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2014:46
Anton Hansson & Hans Linderson
**DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV NYA LÖDÖSE, YTA 3:1/3:2 OCH
3:1/3:4, RAÄ 218, GÖTEBORG**

Uppdragsgivare: Mattias Öbrink, Bohusläns museum, box 403, 451 19 Uddevalla

Område: Göteborg **Prov nr:** 15181-277 & 15290 **Antal sågprov:** 95

Dendrokronologiskt objekt: 19 olika objekt

Kommentarer till bifogad tabell (EXEL)

Sammanställning av olika kontexter med säkert skilda dateringar (fällningstider) med minsta möjliga dateringsbredd, dendro-id 15181-15277 samt några prov från tidigare undersökningar Resultatet i tabellen kan ge något bredare möjligheter, vilka man som uttolkare gärna kan använda.

Träkistor tomt 1, prov 15181-15199 samt 15201

- A (efter 1482)
- B Vinterhalvåret 1524/25
- C Vinterhalvåret 1526/27
- D Juni 1527
- E Vinterhalvåret 1530/31
- F Vinterhalvåret 1533/34
- G Vinterhalvåret 1535/36

Nära strand tomt 1 prov 15200

- A Juni 1481

Hus tomt 1, prov 15202-15203 samt 15132-15134

- A 1479-1485

Hus tomt 2, prov 15204-15211 samt 15154, 15158 och 15160

- A (efter 1449 till efter 1463) möjligen hamnar alla fem provers fällningsår i nedanstående grupper
- B 1462-1472 enligt rapport 2013:45
- C 1474-1476

Söder om tomt 2 prov 15212-15216

- A 1461-1475, endast ett av fem prover dateras, de övriga liknar grenar eller småstammar av skilda trädslag.

Tomt väst om tomt 2, prov 15217

- Provet dateras inte.

Hus på tomt 3 prov 15218-15222

- Vinterhalvåret 1481/82

Tomt öster om tomt 3, prov 15223-15227

A (1451-1465) ett prov med inte helt säker splint alternativ datering är "efter 1451"

B Juni 1476

C Vinterhalvåret 1476/77

Hus i sydligaste delen av 3:2, prov 15228-15229

A 1467-1480

Tomt söder om kyrkogatan, prov 15230-15244

A 1452-1466

B Vinterhalvåret 1476/77

C Vinterhalvåret 1479/80

D Vinterhalvåret 1481/82

E Vinterhalvåret 1486/87

Tomt sydost om "Kyrkogatan", prov 15245-15249

A Vinterhalvåret 1474/75

B 1485-1499

Hus på tomt 5, prov 15250

A 1456-1470

Hus på tomt 13, prov 15251

A Vinterhalvåret 1476/77

Tomt 13, prov 15252-15257

A (efter 1452) detta enda prov korsdateras mycket bra med prov 15250, vilket antyder en avverkning före 1471

B Vinterhalvåret 1476/77

C Juni 1477

Brunn på södra delen av kyrkogården, prov 15258-15260

Ingen datering, samtliga prov alvirke, minst en är sommaravverkad.

Byggnad direkt väst om kyrkogården prov 15261-15262

A efter 1450, ganska hårt hugget virke borde dock vara avverkad före år 1500

Inne på Kyrkogården, prov 15263-15267 samt 15156,15157 & 15164

A 1454-1468 stör

B 1484-1499 dräneringsränna

C kistor dateras inte helt säkert, se nedan, prov 15156,15157,15164 och 15265

Krogen, prov 15268-15270

A efter 1458 prov 15269

B ingen datering. Det skiljer ett år mellan yttersta årsringarna på prov 15268 och 15270.

Söder om kyrkogården, prov 15271-15272

A ingen datering

Svårplacerade prover 15273-15277 (A=15275, B=15277)

A 1474-1478 Rustbädd. Kopplas dendrokronologiskt till 15257 (tomt 13) som avverkas juni 1477

B 1471-1485 Golv. Kopplas till 15248 men främst 15247 som kan vara tagen från samma träd och är i så fall avverkad vinterhalvåret 1474/75.

Prover som inte dateras är i huvudsak virke med för få årsringar (under 60) eller dålig koppling till andra prov eller udda trädslag, al, asp är alltid svåra att datera, gran är ovanligt i västkustlandskapen speciellt före 1600-tal. Tallvirket, som vanligtvis är relativt lätt att datera, uppträder i denna undersökning mestadels som ett snabbvuxet virke med få årsringar. Alltså ett enklare virke utan eller med ringa röd kärna, vilket kontrasterar starkt till den daterade eken som oftast är över 100 år. Andra skäl till att virke inte dateras fast den har undvikit ovanstående fallgropar kan var störd tillväxt av mycket lokal karaktär. Detta kan vara svårt att förebygga genom urval av virke i fältarbetet.

Provenienser, utvärdering av proverna 15181-15277

Till skillnad från dateringsuppgifterna så är denna analys inte lika stringent. Här kan tillfälligheter under trädets levnad ha en sådan påverkan att ett enskilda träd kan hamna i fel grupp. För att minska detta problem, har prover med en otydlig grupptillhörighet utelämnats för att få ett resultat som jag bedömer går att använda i er diskussion om virkets proveniens. Det innebär inte att prover som har utelämnats inte ingår i en viss förväntad grupp. Ur framtida dendrokronologiska undersökningars synpunkt kommer dessa indelningar att få en allt större betydelse. Några passager nedan är diskuterande men är utslutande baserade på den dendrokronologiska analysen. Prover som bildar en tydlig enhet får beteckningen I (huvudgruppen), II, III och IV angivna i exel-filen.

I : Dateras bäst med ek från "norra Halland"*. Den undersökning som korsdaterar bäst, är ek mestadels avverkad på 1600-talet och funnen på Rådhusplatsen i Köpenhamn. Antalet prover är ungefär lika stort. Huvuddelen av virket i båda grupperna har börjat växa på andra halvan av 1300-talet. Köpenhamns materialet består således av ek som är 100-200 år äldre än "Lödöseeken" i föreliggande undersökning.

*Materialet "norra Halland" baseras på byggnadsmaterial som kan ha ett något större virkesfångstområde än så, bedömningsvis några mil utanför nuvarande Kungsbacka och Varbergs kommun. Men eftersom vi i denna grupp har 23 dendrokronologiskt sammanhållna prover förefaller det mycket märkligt om alla dessa har vuxit nära gränslandet för virkesproveniensen, det är mer troligt att de verkligen vuxit i Halland, det vill säga i dåtidens Danmark.

II: som I men avviker så att de bedöms komma från en annan urskiljbar ståndort. Detta är en sammanhållen grupp från kontextet "Hus tomt 2". Måhända är det för tiden en isolerad händelse?

III: som II men bildar en annan liten sammanhållengrupp och fyller funktionen att knyta prov 15277 till andra prov med säker fyndort.

IV två prov varav prov 15133 tidigare var odaterat.

Nya dateringar av tidigare odaterade prov

15133 PD20204 e 1473

15157 PD70098 (1577 ±3) dateringen är inte helt säker

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare

Lunds Universitet

Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Sölvegatan 12, 223 62 Lund

E-post: Hans.Linderson@geol.lu.se

Tel: 046-2227891

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891 Fax +46-46-2224830 e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

Bilaga 3. ¹⁴C-datering

Raimund Muscheler och Mats Rundgren

Resultatet av kalibreringen var från början på separat sida men har här infogats under resultatet av dateringen.

LUNDS
UNIVERSITET

Geologiska Institutionen
Laboratoriet för ¹⁴C-datering
Sölvegatan 12, Geocentrum II
223 62 LUND
Tel. 046/2227885 Fax 046/2224830

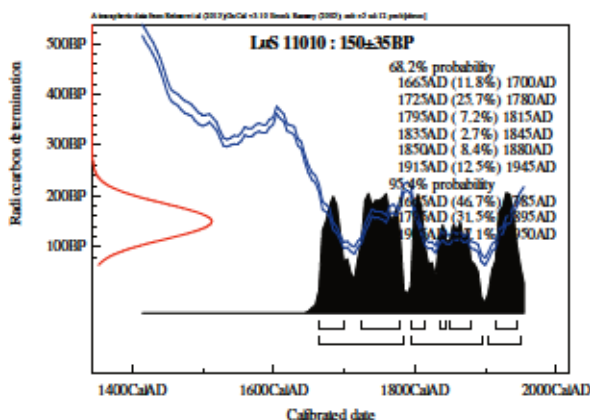

Department of Geology
Radiocarbon Dating Laboratory
Sölvegatan 12, Geocentrum II
S-223 62 LUND
Sweden

Mattias Öbrink
Bohusläns museum
Box 403, 451 19 Uddevalla

Dateringsattest

Provets benämning	Lab no	Erhållet ¹⁴ C-ålder BP	δC13 ‰	Provmgd (mg C)	Förbehandling
Göteborg RAÅ 218 dendro15261<=>70153	LuS 11010	150 ± 35		1,5	HCl, NaOH

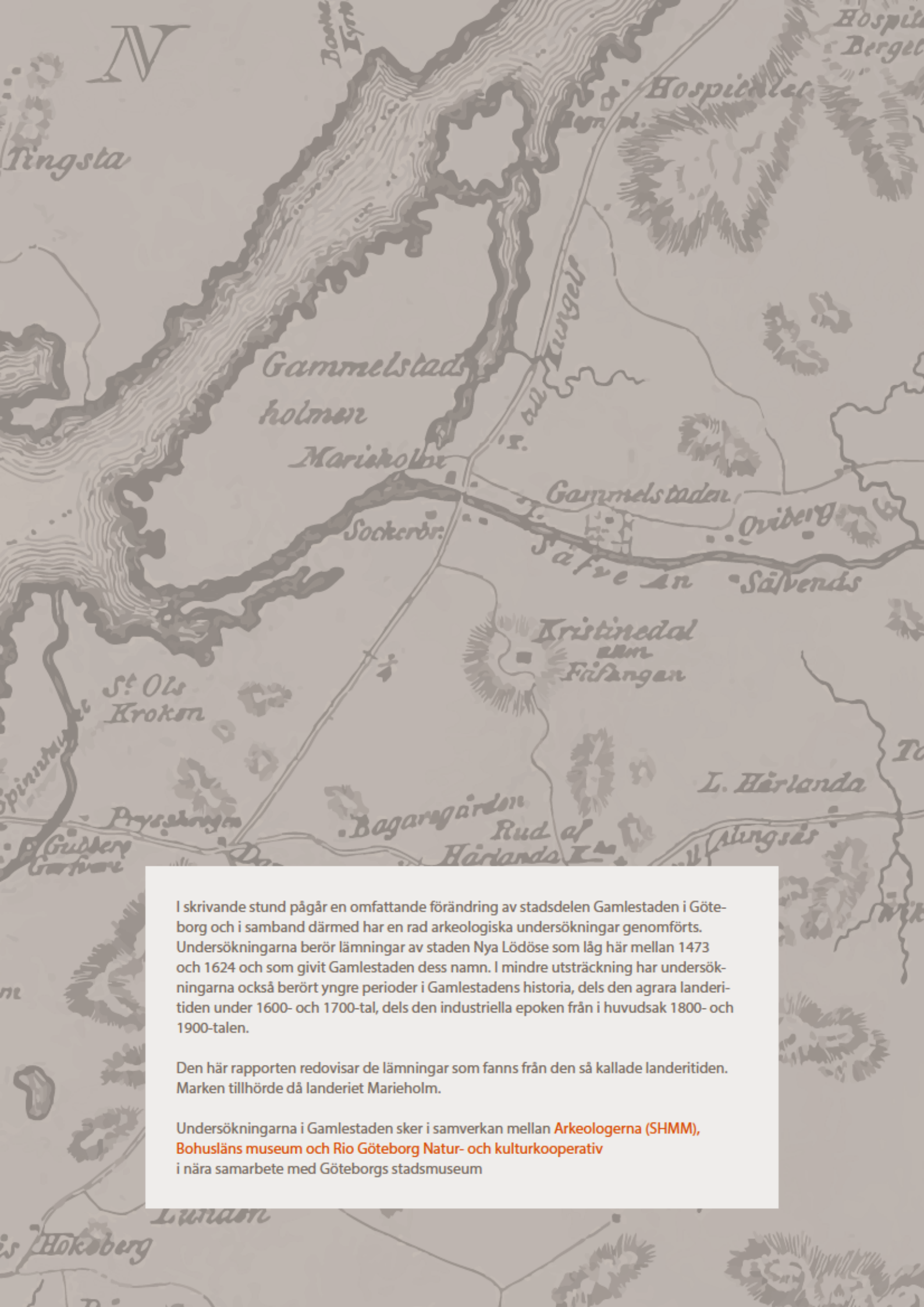

Beräkningen av ¹⁴C-åldern är baserad på halveringstiden 5568 år. Resultaten är givna i antal år före 1950 (14C-ålder BP). I osäkerhetsanalysen innefattas statistiskt åtkomliga bidrag från mätningen av prov, standard och bakgrund. Samt standard användes enligt internationell överenskommelse 95% av aktiviteten hos NBS oxalysyre-standard. Alla ¹⁴C-åldrar är ¹³C-korrigerade för avvikelser från överenskommet standardvärde på 13C/12C-förhållandet. Kol-14 åldern måste översättas till kalibrerade kol-14 år genom att använda anvingen IntCal09 (för terrestra prover) eller Marine09 (för marina prover). För ytterligare information hänvisas till Radiocarbon Vol 51, nr 4, 2009.

Lund 2014-06-16

Raimund Muscheler

Mats Rundgren

I skrivande stund pågår en omfattande förändring av stadsdelen Gamlestaden i Göteborg och i samband därmed har en rad arkeologiska undersökningar genomförts. Undersökningarna berör lämningar av staden Nya Lödöse som låg här mellan 1473 och 1624 och som givit Gamlestaden dess namn. I mindre utsträckning har undersökningarna också berört yngre perioder i Gamlestadens historia, dels den agrara landeritiden under 1600- och 1700-tal, dels den industriella epoken från i huvudsak 1800- och 1900-talen.

Den här rapporten redovisar de lämningar som fanns från den så kallade landeritiden. Marken tillhörde då landeriet Marieholm.

Undersökningarna i Gamlestaden sker i samverkan mellan **Arkeologerna (SHMM)**, **Bohusläns museum** och **Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ** i nära samarbete med Göteborgs stadsmuseum